KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

XI. ÉVFOLYAM, 2005/2. DUPLA SZÁM

Az iskola nem lehet a politika színtere * Zárjuk ki a politikát az iskolából * A Kárpát-aljai Magyar Pedagógusszövetség módszertani központjának munkája * A Kárpát-aljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszközöztanács tevékenységéről * A szórványban a megmaradásért küzdenek * A KMPSZ óvodaszekciójának 2005. évi munkájáról * A magyar nép történelmének oktatásáról * A kárpátaljai magyar érettségizők fele továbbtanul * A kétnyelvűség néhány elméleti kérdése és a nyelvi fejlesztés lehetséges módszerei az óvodában * Magyar nyelvtanfolyam ukránoknak * Visszapillantás * A természettudományok vonzásában * „Ahogy tetszik!" – Építészeti műveletek a századfordulón * Az ember -, ház- és faábrázolás fejlődése az elvált szülők gyermekeinél * VII. Nemzetközi Kárpát-medence Földrajzverseny Kárpátalján * Általános iskola – „társbérletben" * Közel húsz évig tartott az építkezés * Segítettek a holland testvérek

A pedagógusszövetség XIII. közgyűlésén

Az iskola nem lehet a politika színtere

„Kiművelt emberfők sokasága teszi a nemzetet" – ezt a Széchenyi-idézetet választotta idei közgyűlésének mottójául a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ). Ennek megfelelően az oktatás színvonalának emelése, a szakmaiság fontossága, az iskolák politikamentességének szavatolása volt a fő témája is a küldöttgyűlésnek.

Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke beszámolójában az elmúlt év eredményeit s árnyoldalait ecsetelte. Mint mondotta, az egy évvel ezelőtt lezajlott elnökválasztás is bizonyította: az iskola nem lehet a politika színtere. Mert ennek a pedagógusok, a tanulók látják kárát. Éppen ezért kell arra törekedni a most induló kampány során is, hogy a szülői értekezletek ne változzanak választási propaganda színterévé, hogy a tanárokat, az iskolát ne használja fel (ki) egyetlen párt sem. Ehhez meg kell tanulni nemet mondani, kiállni amellett, hogy a tanintézmény feladata elsősorban az oktatás. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a pedagógus nem tartozhat egyik vagy másik párthoz, de annak propagálására, *futtatására* nem használható fel az iskola. Sem a tanórán, sem a szülőkkel való találkozáskor, sem a tantestületben.

Az eredményekről szólva az elnök asszony a pedagógus-továbbképzések terén elért sikerekről beszélt. Arról, hogy egyre népszerűbb a Kölcsey Akadémia, s hogy a Megyei Pedagógus-továbbképző Intézettel kötött szerződés alapján azt beszámítják a kötelező évi továbbképzés óraszámába.

Orosz Ildikó az államnyelv oktatásának, illetve a felsőoktatási felvételi rendszer hiányosságait is elemezte, az esélyegyenlőség megteremtésének, a tudásmérés objektivitásának fontosságát hangsúlyozta.

Az iskolákban a szakmának van helye, és csak annak

– csatlakozott az elnök asszony véleményéhez Varga Attila, az Oktatási Minisztérium miniszteri főtanácsosa. Varga Attila, mint mondotta, immáron ötödik alkalommal vesz részt a KMPSZ közgyűlésén, s ez alatt az idő alatt

megismerkedhetett azzal a hatalmas munkával, amit a szövetség végez az oktatás-nevelés minőségének javítása érdekében. Abbéli reményének is hangot adott, hogy az itt, jobbító szándékkal elhangzott kritikákat figyelembe véve megtalálják a támogatásrendszer javítását szolgáló megoldásokat.

Nagyra értékelte a pedagógusszövetség eddigi sokoldalú tevékenységét, illetve a Rákóczi-főiskola munkáját Mihajlo Popovics, a megyei adminisztráció elnökének helyettese, aki egyetértett az elnök asszonnyal az iskolák politikamentessé tételében, s ígéretet tett arra, hogy mindent megtesznek annak érdekében, hogy erőszakkal, megfélemlítéssel egy pedagógust se vonhassanak be a választási kampányba.

A pedagógustársadalom véleményformáló szerepének fontosságát hangsúlyozta köszöntőjében Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke. Belátás, bátorság, elkötelezettség a magyarság ügyéért – ez kell játssza életükben továbbra is a főszerepet, hisz egyszeri csodákban nem bízhatunk. Az igazi változásokhoz kitartó munkára, bátor kiállásra van szükség. Köszöntötte a küldöttgyűlés résztvevőit Viczián Tamás, az ungvári főkonzulátus konzulja is.

A hozzászólások többsége a pedagóguskártya kézhezvételének körülményes és hosszú útjáról szóltak, sérelmezték a szakkönyvvásárlási támogatás felfüggesztését, illetve azt, hogy véleményük szerint a megbízottak az oktatási-nevelési támogatások kifizetését kampánycélokra használják. Benedek Imre elnökségi tag (Aknaszlatina) a Felső-Tiszavidéken élő magyar oktatás erősítését, támogatását, Szamborovszkyné Nagy Ibolya történelemtanár (Rákóczi-főiskola) pedig A magyar nép története c. tantárgy rendszerezett és egységesített kötelező oktatását szorgalmazta. Sipos László az OKÉV képviseletében kérdésekre válaszolva elmondta: a pedagóguskártya igényléséhez és meghosszabbításához nincs szükség a személyi igazolvány adataira; az új kártyát 1-1,5 hónap alatt kézhez vehetik az igénylők, a meghosszabbítás 2-3 hetet vesz igénybe. Ígéretet tett arra is, hogy utánajárnak, mi okozza a panaszokban felmerült problémákat, a több hónapos késéseket. Sipos László arról is tájékoztatott, hogy januártól folytatódik a szakkönyvvásárlási támogatás, s a következő évben a 2005-ös támogatást is igénybe vehetik azok, akiknek erre ez idáig nem volt módjuk.

A közgyűlés zárónyilatkozat elfogadásával és a Szózat eléneklésével ért véget.

kme

Elnöki beszámoló

Zárjuk ki a politikát az iskolából

A mögöttünk álló év bekerül a történelemkönyvekbe. Az elmúlt események bizonyos értelemben és bizonyos szempontokat figyelembe véve változtattak helyzetünkön, és valamilyen szinten minket is formáltak. Azt ugyan nem állíthatjuk, hogy gyökeresen változott helyzetünk, és azt sem, hogy egyértelműen pozitív irányba történtek volna elmozdulások. Sőt azt sem mondhatjuk, hogy ami történt, az váratlanul ér bennünket.

Az egy évvel ezelőtti helyzetünket az Orwell által megfogalmazott gondolatok jellemezték: a háború béke, a szabadság szolgaság, a tudatlanság erő. Mindnyájan óriási feszültség, nyomás alatt éltünk, amelyet csak az tud megérteni, aki élt diktatúrában, átélt olyan helyzeteket, amikor kimondatlanul és időnként direkt is állandó fenyegetettségben él. A feszültséget az okozta, hogy tőlünk független nagy erők csaptak össze, akik minket használtak eszközként a *mérkőzésben*. Különösen az akkori hatalom, amely mindent egy lapra tett fel. A mindent vagy semmit nyerni, a mindent vagy semmit vinni, a mindenkit megyőzni vagy eltiporni elevenen – a zsarnokság, a totalitarizmus és az alvilág normarendszere. Egy évvel ezelőtt ezt érzetük, sejtettük, hogy mi várható, ha eszközzé válunk, mi várható, ha nem sikerül megtörni a csontjainkba évődött, hozzánk nőtt rendszert és gondolkodásmódot, amibe belenőttünk, és ami alapjaiban az elmúlt 15 évben nem változott. A jég megtört, átéltünk egy olyan időszakot, ami felemelő volt. Nem azért volt felemelő, mert valamely politikai erő, vagy valakik számára politikai győzelmet jelentett, hanem azért, mert végre ennek az ország a polgárai kísérletet tettek arra, hogy maguk is részt vegyenek sorsuk alakításában és helyzetük változtatásában.

Azóta sok minden történt. Számos esetben megtapasztaltuk, hogy az egyszeri változás nem hoz rögtön minden szinten váltást. Ez hosszabb folyamat, mert az ember természeténél fogva esendő és nem tud egyik percről a másikra megváltozni. Ezt, aki gondolkodik és képes az elemzésre, már akkor tudta és látta. Csak azok csalódhattak az elmúlt egy év eseménysorozatában, akik hirtelen, azonnali, tökéletes változást reméltek és hittek abban, hogy most egy csapásra minden megváltozik, és holnaptól kezdve országunkban a teljes megértés fog uralkodni, melynek alapja több évszázados demokráciához hasonlít. Ami történt az úgy történt, ahogy annak lennie kellett. Helyettünk megoldani problémáinkat, számunkra kivívni a jogokat senki nem fogja, és nem fogja tálcán kínálni a lehetőségeket. Ahhoz, hogy itt kialakuljon a demokratikus rend, következetes, rendszeres és folyamatos kitartó munkára van szükség, és hosszú időre, míg a velünk szembeni elvárások megváltoznak. Még mindig nem mondhatjuk, hogy a pedagógusokkal szemben változtak az elvárások. Továbbra is számos olyan feladatot, cselekedetet várnak el tőlünk, ami nem tartozik munkakörünkhöz, és amit sokan közülünk azért kénytelenek megcsinálni, mert nincs erejük nemet mondani. Akik viszont mindezt kényszerítik, továbbra is egy célt látnak maguk előtt: mindenáron győzni, mindenáron mindenki cselekedetét befolyásolni, fölötte uralkodni. A világ nagyot fordult és mintha ezen belül egyesek szintén nagyot fordultak volna, mint ahogy ez a damaszkuszi úton történt egykoron…

A következő év sok mindenben hasonlítani fog a múlt év eseményeihez. Minket, pedagógusokat, különösen a falvakban – ahol kevés és szűk az értelmiségi réteg – továbbra is megpróbálnak a különböző pártok befolyásolni, felhasználni. Egyesek saját hatalmi pozícióikkal visszaélve a megfélemlítés eszközével teszik majd ezt. A mi eszközeink a tudáson alapuló érvek lehetnek, valamint az, ha leküzdve félelmeinket, megtanulunk nemet mondani azoknak, akikkel nem tudunk azonosulni. S csak olyan feladatokat kell, pontosabban olyan feladatokat lenne szabad elvállalnunk, amivel egyetértünk, amit felvállalunk, amivel azonosulni tudunk. De elsősorban azt kell megtanulnunk, hogy a közélet alól nem tudjuk kivonni magunkat, viszont meg kell tanulnunk elkülöníteni a különböző szerepeket. Nem szabad megengedni, hogy a direkt, mindenáron erőszakos cselekvéssorozatok eszközeivé váljunk.

Sajnos az első lépések már megtörténtek. Hiszen még nincs is hivatalos kampányidő, mégis a gyerekeket eszközként kampánycélokra használják. Szomorú, hogy azok, akik a támogatásról szóló törvény megszületésekor még nem értettek ennek fontosságával egyet, most a magyar állam pénzét arra használják, hogy egyéni politikai céljaikat ezzel az adománnyal segítsék. Ez semmiképp sem elfogadható, és kérjük az adományozót, hogy felelőssége teljes tudatában tegyen annak érdekében, hogy a magyar állam pénze ne egyéni célok, ne a kárpátaljai magyarság politikai megosztása eszközévé váljon, hanem – az eredeti elképzelések szerint – a támogatás a magyar közösséghez való kapcsolat, kötődés eszköze maradjon.

A teljes hozzá nem értés, vagy a cinizmus jellemzi a Szülőföld Alap Kárpátaljára vonatkozó pályázati kiírását is. Az Alap aránytalanul nagy összeget különített el a média támogatására, annak ellenére, hogy a szülőföldön maradás támogatását hirdeti, amit pedig inkább az oktatás segít elő. Ráadásul a médiához viszonyítva az oktatási intézmények többszöröse működik a területen. A felsőoktatási intézményeket meg – így a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát is – kizárták a pályázók köréből, ami diszkriminatív, mivel ez a feltétel csak Kárpátaljára vonatkozik. Egyértelműen a terepismeret hiánya okozhatja a pályázati feltételek meghatározását. A pályázati kiírás feltételei között szerepel, hogy a pályázó rendelkezzen saját számlával. Ehhez tudni kellene, hogy Ukrajnában csak a nem állami oktatási intézmények, esetleg a szakmunkásképzők egy csoportja rendelkezik saját számlával, igaz, az utóbbi intézmények

viszont már a felsőoktatáshoz tartoznak, ami azt jelenti, hogy nem is pályázhatnak. Tehát egy nagyon szűk réteg nyújthat be pályázatot, így biztos nem lesz gond az elosztással. A KMPSZ – látva ezt a helyzetet – felajánlja az iskoláknak eddigi gyakorlatát és segítségét, és az iskolák kérelmei alapján számukra megpályázza a szükséges eszközöket, valamint vállalja az engedélyeztetést és a lebonyolítást.

Voltak (és vannak) persze az elmúlt évben *hazai* problémáink is. Olyan helyzetek, amelyek nem a várakozásainkkal megfelelően alakultak. Ilyen volt például a felvételi kérdése az Ungvári Nemzeti Egyetemre. Úgy tűnt, hogy megtört a jég, sikerült megegyeznünk azokban az alapvető kérdésekben, amelyek az esélyegyenlőséget biztosítanák a kárpátaljai magyarok számára a felvételikor, legalább az Ungvári Nemzeti Egyetemre. Megállapodás született az egyetem rektorával arra vonatkozóan, hogy hozzájárulnak a felvételi kérdések, feladatsorok fordításához, átadják a teljes adatbankot a főiskolának, hogy annak tanárai lefordítsák azt. A főiskola vállalta és le is fordította, elektronikus formában elkészítette, majd átadta azt a felvételi bizottság titkárának, annak reményében, hogy immár sikerült megoldanunk egy évtizedes akut problémát. A magyar iskolák diákjai végre idejében, minőségi fordításban megkaphatják a tételsorokat, hogy így ugyanolyan esélyekkel induljanak a felvételi versenyvizsgákon, mint az ukrán iskolákban anyanyelven végzett diákok. Sajnos mégsem jutott el a több ezer oldal eredménye a diákokhoz. A felvételizők panaszai szerint magyar nyelvű feladatsort nem kaptak. Aki a vizsgán jelezte igényét, hogy fordítást kér, annak kérése után kézzel írott, helyenként olvashatatlan szöveget hoztak, néha késéssel, úgy, hogy már alig maradt ideje a feladat megoldására…

A helyzet emlékeztet arra az állapotra, amit néhány évvel ezelőtt egyik politikustól hallottam, hogy a kormányrúdnál álló új hajóskapitány hiába tudja és szeretné jó irányba vinni a hajót, ha a szerkezet régi és elavult, és a kormányrúd tekerésére már nem reagálnak a lapátok, mert berozsdásodtak a csavarok, és csak abba az irányba mozdul el a hajó, amelyikbe a lapátokat mozdították valaha újkorukban. Nos, mintha az oktatási intézményeink helyzetében is így lenne. Nagyon nehéz változtatni a több évtizedes hozzáálláson. Ugyan már elfogadják, hogy a kisebbségek számára biztosítani kell az esélyegyenlőséget, netalán külön programok és pozitív hozzáállású bánásmód szerint, de mikor cselekedni kell, akkor a végrehajtásnál mindig becsúszik valami hiba, és a meghatározott iránytól a végrehajtás eltér. Ezt tapasztalhatjuk több területen is, nem csak a felvételi esetében.

Persze vannak pozitív előrelépések is. Így például a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a Megyei Pedagógus-továbbképző Intézet is jóváhagyta a Kölcsey Nyári Pedagógusakadémia programjait. Megállapodtunk, hogy az itt látogatott óraszámot beszámítják a kötelező továbbképzési rendszerbe. Ezt egyesek el is fogadták. Így például a matematikusok évek óta megkapják a továbbképzési igazolást. Viszont vannak tantárgyak, melyek szakvezetői nem akarnak tudomást venni minderről, és nem tartják be a megállapodást…

Az országban a múlt év óta egyre többen emelik fel szavukat a felvételiknél tapasztalható korrupció miatt, keresik a megoldásokat, hogy minél egzaktabb, igazságosabb, átláthatóbb legyen a felvételi eljárás Ukrajnában. Észleljük a törekvéseket, hogy a felvételi és az egyetemi képzés illeszkedjék a bolognai folyamathoz. Ennek egyik megoldási lehetősége a Magyarországon a múlt évben bevezetett független vizsgaközpontokban tehető emelt szintű érettségi rendszere. Ez kiváltaná a felvételiket, egyszerre biztosítana érettségit és adna lehetőséget a továbbtanulásra. Vagy-is egy vizsgával a felvételi eredményt is megszerezhetné a diák. Ez így rendben is lenne, hiszen mindnyájan azt szeretnénk, ha minél kisebb stressz érné a diákokat. De ha ennek gyakorlati megvalósítását nézem – legalábbis a jelenlegi állás szerinti helyzetet –, akkor meg kell állapítanom: már messze nem olyan kedvező a helyzet, ahogy az az elméletben látszik. Miért? Először is azért, mert minden kísérlet, minden kipróbálás, felkészülés nélkül, egyik napról a másikra szeretnék bevezetni kötelezően mindenki számára. Vagyis míg egy fél évvel ezelőtt egy 5 éves ciklusban gondolkodtak, úgy most alig egy hónapja a minisztérium rendelete szerint országosan kötelezően, ebben az évben bevezetik ezt a rendszert. Kijelölték azokat az oktatási intézményeket, amelyek a vizsgaközpontok lesznek. Eddigi tapasztalataink alapján, ilyen hozzáállással már félek elmondani, hogy ezek függetlenek lesznek. A nyugat-európai független vizsgaközpontok ugyanis általában oktatási intézményhez nem kötődnek. A mi vizsgaközpontjaink egy-egy oktatási intézményben, annak részeként fognak működni. Ettől még jobban aggaszt az, hogy ezek a vizsgaközpontok járásonként egy, maximum két iskolát jelentenek, és a rendszer nem is tervezi – egyelőre legalábbis – a tesztek fordítását a kisebbségek, vagyis az oktatás nyelvére. Mit eredményez ez? Azt, hogy már nem csak hogy anyanyelven nem lehet majd felvételizni, de az anyanyelvű érettségi lehetőségét is megkérdőjelezi. Másrészt, ha ezek a vizsgaközpontok által kiadott tesztek, az úgynevezett szertefikátok alapján lehet felvételt nyerni felsőoktatási intézménybe, akkor minden hallgató abban lesz érdekelt, hogy ezek a szertefikátok minél magasabb pontszámot igazoljanak, hogy minél nagyobb eséllyel kerülhessenek be felsőoktatási intézményekbe. A fentiek alapján, ismerve a kárpátaljai helyzetet, vagyis ahogy iskoláink végzőseit tanították ukránul, s amilyen szinten beszélik az ukrán nyelvet, vannak elképzeléseim, hogyan tudnak majd magas pontszámú eredményeket elérni egy-egy ilyen *független* vizsgaközpontban, ahol minden teszt fordítás nélkül, csak ukránul jelenik meg. Félő, hogy ha nem sikerül ezt a kérdést idejében rendezni, a tudás, a pedagógiai munkánk presztízse még inkább csökken, és hihetetlen mélységű erkölcsi értékrendbeli zuhanás veheti kezdetét. Sajnos eddig egy igazgató, sem járási főosztályvezető nem emelte fel a szavát ezzel kapcsolatban azok közül, akik a magyar iskolákért felelnek. Pedig határozottan fel kell lépnünk, még mielőtt megtörténik a baj.

A tanulás presztízsét már a magyarországi felvételi rend is aláásta. Ebben az évben csökkent a *kereslet* a tehetséggondozó iskolák iránt, mert a diákok, a szülők úgy érezték: nem a tudás számít, hanem az osztályzat, amit egy kis falusi iskolában könnyebb megszerezni. Valószínű ezért kellett pótfelvételit hirdetni a legtöbb komoly oktatási intézménynek.

Összefoglalva az eddigieket: lássuk be, hogy keleten a helyzet változatlan. Annak érdekében, hogy a pedagógus ne váljon a jövőben a politikai hatalomharc játékszerévé, kellő erőt kell vegyünk magunkon, s tudatosan csak azokat a feladatokat vállaljuk el, amit valóban fel tudunk vállalni. Figyeljünk és vigyázzunk saját érdekeinkre, és azok érvényesítése érdekében merjünk igent és nemet is mondani, aszerint, ahogy belső meggyőződésünk, lelkiismeretünk diktálja.

Dr. Orosz Ildikó,
a KMPSZ elnöke

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség módszertani központjának munkája

A módszertani központ sokrétű, mindennapos munkájáról röviden lehetetlen beszámolni. Ugyanis ami nem a leglátványosabb munkánkból fakad, éppen azok a dolgok segítik elő a pedagógusszövetség legfontosabb céljainak, feladatainak megvalósítását.

Ezért elsősorban olyan fő programról vagy programokról szólok, amelyet a tanév során, illetve amit a tanév befejezése után szervezünk és bonyolítunk.

Az egyik ilyen fő programunk – amit nagyon fontosnak tartunk – a természettudományi és humán tanulmányi vetélkedők és versenyek megszervezése és lebonyolítása. Azért is tartjuk ezt fontosnak, mert ezek a megmérettetések nemcsak a diákokat ösztönzik és mozgósítják, hanem bizonyos értelemben a kollegákat is.

A pedagógusszövetség az elmúlt évek tapasztalatainak figyelembevételével átszervezte a tantárgyi vetélkedők lebonyolításának egész rendszerét. A korábbi évekre az volt a jellemző, hogy a megyei tantárgyi vetélkedők feladatcsomagjainak elkészítését a vetélkedőn érdekelt tanár is elkészíthette, vagy a kísérőtanárok is részt vehettek a zsűri munkájában. Az új lebonyolítási rendszer véleményünk szerint bevált, s kisebb változtatással ebben a tanévben is alkalmazhatjuk.

A rendszer lényege, hogy az előző gyakorlattól eltérően a feladatcsomagok elkészítését lehetőség szerint a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárai dolgozzák ki, a jelenleg érvényben lévő általános középiskolai és a gimnáziumok, líceumok követelményrendszerére épülő ismeretanyag felhasználásával, illetve azok a tanárok, akik nem indítanak versenyzőt. Az átalakított rendszer szerint a megyei vetélkedőkre az elbíráló bizottság tagjait a pedagógusszövetség elnöksége kéri fel. Az

általunk felkért személyek elsősorban főiskolánk, illetve az Ungvári Nemzeti Egyetem tanárai. A lebonyolítási rendszer átalakítása óta a vetélkedőkön és versenyeken a részvételi szám emelkedő tendenciát mutat. A magas részvétel egyik oka, hogy a líceumok és gimnáziumok diákjai külön kategóriában versenyeznek, a másik ok pedig a KMPSZ és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola között létrejött megállapodás, amelynek értelmében a főiskola által meghatározott vetélkedők eredményeit beszámítják hozott pontként a felvételi vizsgáknál.

A 2004/2005-ös tanévben 11 helyszínen lebonyolított elődöntők után 20 megyei vetélkedő és verseny került megrendezésre. A vetélkedők győzteseinek részvételi lehetőséget biztosítunk magyarországi gyermektáborokban történő nyaralásra.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség által szervezett vetélkedők győztesei évente kapnak meghívást anyaországi versenyekre és vetélkedőkre. Rendkívül fontosnak tartjuk ezt az integrálódást, hiszen a kisebbségben élő magyarok számára nem lehet külön mérce az anyanyelv oktatásában és használatában. Az elmúlt évben a pedagógusszövetség által szervezett tantárgyi vetélkedők és versenyek győztesei sikeresen vették az akadályokat a magyarországi megmérettetéseken is.

Mivel az ukrajnai közoktatás által szervezett vetélkedőkön az ukrán nyelv hiányos tudása miatt a magyar iskolákban tanuló gyerekek kevésbé érvényesülnek, ezért a KMPSZ által szervezett és támogatott tantárgyi vetélkedők és versenyek lehetővé teszik a kárpátaljai magyar diákok számára, hogy egyenlő eséllyel mérjék össze tudásukat.

Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógusakadémia

A tanév vége a diákok számára a fellélegzést, a gondtalan időszakot jelenti. Ellentétben a mindennapok gondjaival küzdő, sokszor megalázott vagy a politika játékszereként kényszerhelyzet elé állított nemzet napszámosaival.

Ezért a szakmai megújulás mellett mintegy feszültség-levezetésképpen már negyedik éve szervezzük meg – növekvő részvétellel – a kárpátaljai magyar oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok számára a **Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógusakadémiát.**

Az akadémia célja a magyar közoktatás erősítésével az egyetemes emberi értékekhez igazodó magyar kultúra szolgálata, a kárpátaljai magyar értelmiség szakmai ismereteinek megújítása.

A 2005-ös Kölcsey Nyári Pedagógusakadémián 18 tanfolyam került megrendezésre. Egyhetes tanfolyamainknak egyrészt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola adott otthont, melynek előadótermeiben folytak az előadások, másrészt a Kölcsey Ferenc Szakkollégium, ahol lehetőség nyílt a résztvevők elszállásolására, valamint az esti programok megszervezésére. Az előadók és a hallgatók étkeztetése a Namény étteremben történt. A tanfolyamok megnyitóján minden jelentkezőnek átadtuk a Kölcsey Pedagógusakadémia aktuális heti programfüzetét, az Irka és a Közoktatás legfrissebb számait, jegyzetlapokat, tollat valamint a Kölcsey Akadémia kitűzőjét. Napi 6-8 órában kárpátaljai és anyaországi egyetemi, főiskolai oktatók és az egyes témakörök jeles kutatói tartottak előadásokat, szemináriumokat. Mind a kárpátaljai, mind a külföld-

Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógusakadémia – 2005

№	Tanfolyam	Időpont	Résztvevők száma
	I. turnus		Összesen 435 fő
1.	Ének-, zene-, néptánc és kézműves továbbképzés	2005. július 4-9.	
2.	Számítástechnika kezdőknek	2005. július 4-9.	
3.	XX. sz. és a nevelés	2005. július 4-9.	
4.	Óvodapedagógusok továbbképzése	2005. július 4-9.	
5.	Magyar iskolában tanító ukrán szakos tanárok továbbképzése	2005. július 4-9.	
	II. turnus		
6.	Számítástechnika haladóknak	2005. július 11-16.	
7.	Tanítók továbbképzése	2005. július 11-16.	
8.	Kémia szakos tanárok továbbképzése	2005. július 11-16.	
9.	Biológia szakos tanárok továbbképzése	2005. július 11-16.	
10.	Iskolai könyvtárosok továbbképzése	2005. július 11-16.	
11.	Földrajz szakos tanárok továbbképzése	2005. július 11-16.	
12.	Angol szakos tanárok továbbképzése	2005. július 11-16.	
13.	Német szakos tanárok továbbképzése	2005. július 11-16.	
	III. turnus		
14.	Történelem szakos tanárok továbbképzése	2005. július 25-30.	
15.	Matematika szakos tanárok továbbképzése	2005. július 25-30.	
16.	Fizika szakos tanárok továbbképzése	2005. július 25-30.	
17.	Magyar nyelv és irodalom szakos tanárok továbbképzése	2005. július 25-30.	
18.	Szórványvidéken oktatók továbbképzése	2005. július 25-30.	

A kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség által szervezett tantárgyi vetélkedők összesítője 2004/2005-ös tanév

№	A rendezvény megnevezése	Helyszín	Résztvevők száma
1.	Gordiusz matematikaverseny	Ungvári Dayka Gábor Középiskola	126
2.	Zrínyi Ilona matematikaverseny	Beregszászi Magyar Gimnázium	305
3.	Terebesi Viktor matematika emlékverseny	Beregszászi Kossuth Lajos Középiskola	39
4.	Szedlák Ferenc matematika emlékverseny	Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola	**2005.12. 02.**
5.	Fizikavetélkedő	Nagydobronyi Középiskola	48
6.	Informatikavetélkedő	Nagyberegi Református Líceum	22
7.	Informatikavetélkedő	Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola	24
8.	Kémiavetélkedő	Eszenyi Középiskola	32
9.	Biológiavetélkedő	Nagydobronyi Református Líceum	84
10.	Történelemvetélkedő	Csapi 2. Számú Középiskola	56
11.	Idegen nyelv (angol, német, francia)	Beregszászi Magyar Gimnázium	105
12.	Földrajzvetélkedő	Beregszászi Mikes Kelemen Középiskola	58
13.	Kazinczy szépkiejtési verseny (döntő)	Beregszászi Kossuth Lajos Középiskola	20
14.	Költészeti napi szavalóverseny (döntő)	Bátyúi Középiskola	19
15.	Karádi László helyesírási vetélkedő	Beregszászi Kossuth Lajos Középiskola	97
16.	Édes anyanyelvünk (döntő)	Bátyúi Középiskola	17
17.	Szórványban élők szavalóversenye	Rahó	79
18.	Szórványban élők szavalóversenye	Szolyva	65
19.	Gyermekszínjátszó vetélkedő	Munkács	67
20.	Népdaléneklési és néptáncverseny	Péterfalvai Művészeti Iskola	27
		Összesen:	**1290 fő**

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség nyári taborai – 2005.

№	A tábor megnevezése	Hely	Időpont	Résztvevők száma
1.	Ének-, zene-, néptánc-, kézműves-tábor	Tiszapéterfalva	2005. július 2-10.	140
2.	Mikes Kelemen Hagyományőrző Alkotótábor	Salánk	2005. július 11-17.	170
3.	Irka anyanyelvi tábor/szórvány	Felső-Tiszavidék/Rahó, Körösmező, Gyertyánliget, Terebesfehérpatak, Bilke stb.	2005. július 11-17	250
4.	Irka anyanyelvi tábor/szórvány	Beregszász	2005. július 18-23.	70
5.	Természetvédelmi tábor	Nagydobrony	2005. július 25-30.	63
6.	Angol nyelvű bibliatábor	Beregszász	2005. július 31–augusztus 5.	70+37 Iskolás
7.	Abacus matematikai tábor	Beregszász	2005. augusztus 8-13.	85
			Összesen:	**835fő**

Magyarországi gyermektáborok a KMPSZ által szervezett tantárgyi vetélkedők győztesei számára 2004/2005-ös tanév

№	A tábor megnevezése	Helyszín	A résztvevők száma
1.	Pro Recreatione Alapítvány Ifjúsági Tábor	Velence	40
2.	Zánkai Ifjúsági Tábor	Zánka	14
3.	Mátyás király honismereti tábor	Leányfalu	6
4.	„Szomszédoló" olvasótábor	Ibrány	4
		Összesen: 64 fő	

ről érkezett résztvevőknek lehetőséget biztosítottunk elméleti tudásuk felfrissítésére, gazdagítására, valamint gyakorlati technikákkal is gyarapíthatták pedagógiai ötlettárukat. Minden tanfolyam programjában szerepelt kulturális program, valamint a Kölcsey Szakkollégium Filmklubjában minden este filmvetítésre került sor.

Az Akadémia növekvő népszerűségét mutatja, hogy idén immár 510 jelentkező várta részvételi szándékának pozitív elbírálását. Az idén két újabb szakkal bővítettük a választható tanfolyamok számát, így a magyar iskolákban tanító ukrán szakos tanárok részére indítottunk továbbképzést, valamint az angol mellett az idén a német szakos tanárok is fejleszthették szakmai tudásukat. A legnépszerűbb képzésnek idén a matematikai, a számítástechnika, magyar nyelv és irodalom, valamint az ének-, zene, néptánc- és kézműves-továbbképzés bizonyult. A hallgatók minden tanfolyam végén ünnepélyes keretek között vehették át azt a kétnyelvű oklevelet, amely ukrán és magyar nyelven igazolta a tanfolyam sikeres elvégzését.

A továbbképzések szervezése mellett feladataink közé tartozik a gyerekek nyári hasznos időtöltésének, ismereteik gyarapításának megszervezése is. 2005 nyarán hét hazai táborban összesen 835 gyerek pihent. Táboraink népszerűek, ezt mutatja a jelentkezők egyre növekvő létszáma. A táborok mind szakmailag, mind emberileg elérték a céljukat, a gyerekek nemcsak hasznos információkkal, új ismeretekkel, de baráti kapcsolatokkal is gazdagabban térhettek haza.

Berki Károly,
a KMPSZ módszertani központjának vezetője

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsának tevékenységéről

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa a megváltozott viszonyok, a korábbi éveknél szűkösebb támogatás ellenére vállalt feladatainak maximálisan igyekezett eleget tenni a legutóbbi közgyűlés óta eltelt időszakban. Egyik alapvető feladatunknak tekintettük eddig is az iskolák olyan módszertani segédanyagokkal való ellátását, amelyek kiadására állami forrásokból nem számíthatunk. Az írásminta füzetek állami forrásokból való kiadására ismét nem került sor, tehát az első osztályosok a Tankönyv- és Taneszköztanács által kiadott, Ónody Géza által készített Gyakorlófüzet írásból című írásmintafüzeteket használják. A matematika munkafüzetek közül az 1. és 2. osztályok számára tudtuk eljuttatni a füzeteket az iskolákba. Ebben a beszámolási időszakban kiadtunk még hat főiskolai jegyzetet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatói számára, amelyek megfelelő módon illeszkednek az Ukrajnában érvényes egyetemi és főiskolai követelményrendszerhez. Ezek nagy részét sikerrel forgathatják a középiskolás diákok is, mint például Pallay Ferenc *A táblázatkezelés alapjai a Microsoft Excel példáján* címűt, vagy Izsák Tibor *Természetföldrajzi fogalmak szótárát*.

Két közérdeklődésre számot tartó kiadványunkról szeretnék még említést tenni. Hutterer Éva – P. Punykó Mária *Egyedem, begyedem, tengertánc* című, kárpátaljai gyermekmondóka-gyűjteményéről, valamint dr. Molnár József – Molnár D. István *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében* című munkájáról. Ebben az évben két tematikus értékelő feladatgyűjteményt juttatunk el az iskolákba kémiából a 8. és 9. osztályok számára, valamint egy feladatgyűjteményt a magyar nyelv oktatásának segítésére. Amennyiben sikeresek lesznek pályázataink, remélhetőleg segítséget tudunk nyújtani az iskolák technikai felszereltségének javítására, a szaktantermek szemléltető eszközökkel való ellátásának javítására.

A tankönyvtanács prioritásai közé tartozik az anyanyelvi oktatás a szórványban élő magyarok körében. Több kiadvánnyal is hozzájárultunk a szórványban élők oktatásának sikeressé tételéhez. Ezeket a kiadványokat olyan példányszámban adtuk ki, hogy néhány évig ki tudjuk elégíteni a szórványoktatás igényeit, tehát az anyanyelv oktatásának további kiszélesítése esetén – ami fölöttébb hasznos és kívánatos lenne – rendelkezésre állnának.

A Tankönyv- és Taneszköztanács sikerrel pályázott a Kárpátaljai Magyar Könyvkuratóriumnál Szalai Borbála Férjhez ment a cincér lánya című kötetének kiadására, ami versek, mesék gyűjteménye óvodásoknak, kisiskolásoknak. A Könyvkuratórium anyagi támogatója a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.

Sajnos, az Útravaló 2005 kiadására benyújtott pályázatunk nem nyert támogatást, kiadását csak igen nagy nehézségek árán tudtuk megvalósítani. Ezt az ajándékot ennek a tanévnek a ballagási ünnepségein is szeretnénk átadni a magyar nyelven érettségizőknek. Kérjük az igazgatókat, osztályfőnököket, az eddigi gyakorlatnak megfelelő formában küldjék el az adatokat, mivel eléggé hosszadalmas ennek a kiadványnak a szerkesztése, s május elején már szeretnénk eljuttatni az iskolákba.

A Tankönyv- és Taneszköztanács feladatának tekinti az iskolai könyvtárak fejlesztését, a könyvállomány gyarapítását, a könyvtárosok munkájának hatékonyabbá tételét. Sikeresen működik a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Információs Egyesülete. Februárban konferencia keretében beszéltük meg a problémákat, feladatokat, a Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógusakadémia keretein belül idén nyáron negyedik alkalommal szerveztük meg az iskolai könyvtárosok továbbképzését. Októberben Magyarországon volt tapasztalatcserén küldöttségük. A Nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár munkatársainak közreműködésével létrehoztuk az Alapítvány a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért elnevezésű alapítványt, ami remélhetőleg egy újabb lehetőség iskolai könyvtáraink ellátottságának javítására.

A tankönyvtanács közreműködésével szervezzük a Magyar Elektronikus Könyvtár kárpátaljai tükörszerverének telepítését, ami minőségileg új, eddig nem látott lehetőségeket jelent majd az információszerzés területén. Jelenleg 12 kárpátaljai szerző művének digitalizálása folyik a Magyar Elektronikus Könyvtár állományába való felvétel céljából. Fokozatosan megvalósul tehát kitűzött célunk: a könyvtárak számítógépes adattárolása és adatkezelése, a nyomtatott információhordozók mellett egyre gyakoribbak lesznek a digitális adathordozók, vagyis a könyvtárak információs központokká alakulnak át.

Az iskolák számítógép-ellátottsága folyamatosan javul, sok esetben a gépek korszerűsítése, a meghibásodott eszközök cseréje képez komoly feladatot. Nem megoldott az Internet-hozzáférhetőség folyamatos biztosítása még azokban az iskolákban sem, ahol korábban a rendszert sikerült kiépíteni. Új tanintézmények világhálóra való kapcsolódására segítséget nyújtani egyelőre nincs módunkban.

A Tankönyv- és Taneszköztanács működése az Oktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztálya segítségével lehetséges. Megértéssel fogadjuk a korábbiaknál szűkösebb lehetőségeket, reméljük, a következő évi támogatás sokkal eredményesebb munkára nyújt majd lehetőséget. Megköszönjük az Oktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztályának támogatását a kárpátaljai magyar oktatás színvonalának javítására irányuló munkánk segítésére, ez a támogatás képezi az alapját tevékenységünk fő céljának, a kárpátaljai magyar fiatalok szülőföldön való boldogulása elősegítésének megvalósítását. Egyben reményünket fejezzük ki a további támogatások növelésére és együttműködésünk sikeres továbbfejlődésére közös ügyünk, a kárpátaljai magyarság önazonosságának megőrzése érdekében.

Gönczy Sándor,
a TTT elnöke

A szórványban a megmaradásért küzdenek

Amikor a KMPSZ elnökségi ülésére érkezem, vagy éppen a közgyűlésre – legyen az május, vagy november -, a kollégák első kérdése: van már (még) hó nálatok? Tudom, ebben a kérdésben benne van az alföldön élők árvíztől való félelme is. Mert ha a hegyekben sok a hó, nagyobb az árvízveszély itt lent, a völgyben. Mi viszont – bár a téli időszakban nehéz megküzdeni a nagy hóval is – elsősorban a megmaradásunkért harcolunk. Attól a tudattól szenvedünk, hogy a nagy nehezen kivívott szórvány-magyaroktatás meghal. Mert nincs segítség, nincsenek tankönyvek, nincsenek pedagógusok. A sok *nincset* látva a szülők egy része pedig úgy dönt: nem adja magyar iskolába a gyermekét…

De nézzük, mi a jelenlegi helyzet.

Técsőn működik a Técsői Református Líceum és a Técsői Hollósy Simon Középiskola. Visken a Kölcsey Ferenc Középiskola, Aknaszlatinán a Bolyai János Középiskola. Huszton, Rahón, Gyertyánligeten sikerült általános iskolákat, Kőrösmezőn pedig elemi iskolát indítani. Több helyszínen működnek vasárnapi iskolák. Ezekben a tanintézményekben elsősorban a beregszászi főiskola végzősei végzik missziós munkájukat. Az alsó osztályok befejeztével viszont – a szaktanárok hiánya miatt – a magyar oktatás megszűnésének veszélye fenyegeti ezeket a közösségeket. Így van ez például Kőrösmezőn. Itt az elemi osztályokban 46 a tanulói létszám, s mind a négy osztályban a főiskola végzősei dolgoznak. Sajnos jövőre az 5. osztály indítását már veszély fenyegeti, mert amellett, hogy nem fejezték be az építkezést, tehát tanteremhiány van, még magyar nyelvű szakoktatók sincsenek.

Rahón 7 csoportban működik a vasárnapi iskola 88 gyerekkel. A rahói magyar iskola nyolc osztályában mára 80 tanuló van. Itt négyen tanítanak a Rákóczi Főiskola végzősei közül. Az 5. osztálytól kezdve már nincs minden tantárgyra magyar nyelven oktató szaktanár, és sajnos az a veszély fenyeget, hogy a 8–9. osztály után a végzősöket átirányítják az ukrán osztályokba.

Terebesfejérpatakon egy csoportban működik vasárnapi iskola, Nagybocskón 2 csoportban 40 gyerekkel foglalkoznak.

Gyertyánligeten több mint 50 gyerek jár a vasárnapi iskolai foglalkozásokra, itt három csoportban tanulnak. Az iskola első osztályába 8, a 3. osztályba – 9, az 5. osztályba – 12 tanuló jár. (Gyertyánligeten szintén a főiskola végzősei vállaltak munkát.) Viszont tanárhiány miatt – jövőre csak a matematika, a magyar és etika oktatására van szakképzett magyarul tudó tanár – megszűnhet a magyar nyelvű oktatás.

Aknaszlatinán vasárnapi iskola keretében egy csoportban tanulnak magyarul a gyerekek. Viszont a Bolyai János Középiskolába 221 tanuló jár. Idén 27 elsőssel bővült az oktatási intézmény. A tavalyi végzősök közül 6-an felsőoktatási intézményben, 5-en szakiskolában folytatják tanulmányaikat, 5-en pedig munkába álltak.

A hiányosságok között mindenképpen a tankönyvhiányt kell említenem elsősorban: nálunk átlagban 5-6 tankönyv jut egy osztályra….

A Técsői Középiskola és az ottani református líceum vezetésétől sajnos nem kaptam meg a kért adatokat, arról viszont tájékoztatást kaptam ott dolgozó kollégáktól, hogy idén 27 elsős iratkozott be a magyar iskolába, s a tankönyvhiánnyal ennek az intézménynek is szembesülnie kell.

Bustyaházán sajnos csak az idei évig működött a vasárnapi iskola. Érdektelenség és a szülők felelőtlen hozzáállása miatt – aki akar és tud, enélkül is beszél magyarul – megszűnt a magyar oktatás.

Taracközön egy magyar csoport működik, az is az egyik szülő otthonában, mivel nem szívesen látták az iskolában a tanárnőt és a magyarul tanuló diákokat.

A Viski Középiskolába idén 34 elsős gyermek kezdte meg a tanévet (ez a szám kevesebb, mint az előző években). Májusban a 37 itteni kilencedikes közül 10-en a középiskolában folytatják tanulmányaikat, 13-an esti iskolában, 2-en szakiskolában tanulnak, a többiek dolgoznak.

A 17 érettségiző közül hárman felsőoktatási intézményben, hárman szakiskolában folytatják tanulmányaikat, hatan dolgoznak. Öten se nem tanulnak, se nem dolgoznak…

A tankönyvhiány itt is katasztrofális. Egyes osztályokban az angol és francia nyelv, magyar irodalom, a magyar nép története oktatásra például egyetlen könyv sem áll az tanulók rendelkezésére. De igencsak hiányos a földrajz, a közgazdaságtan, az állattan, a mértan, a fizika, a kémia tantárgyak könyvellátottsága is.

A Huszti Magyar Iskolának 73 tanulója van az 1–9. osztályokban, 5-10 diák tanul egy osztályban. Ez a kis létszám elsősorban a város polgármesterének negatív ténykedése eredménye, aki hallani sem akart arról, hogy külön épületben legyen itt a magyar iskola. Sok szülő elbizonytalanodott ebben a hajcihőben. A 10–11. osztályt hivatalosan máig nem engedélyezték: 2005-ben a végzősök a viski középiskolában érettségiztek. A tervek szerint 2006 februárjában kerül sor az általános iskola akkreditálására, a középiskola hivatalos elfogadtatására. Ez mindenképpen elbizonytalanítja a mostani kilencedikeseket (öten vannak), néhányan másutt szeretnék folytatni tanulmányaikat, így valószínűleg itt nem lesz 10. osztály.

Ha meg akarjuk őrizni a szórványban élő magyar oktatást, akkor ennek érdekében még nagyobb erőket kell mozgósítani mind az anyaországban, mind itt, a szülőföldön…

Benedek Imre,
a KMPSZ Felső-Tiszavidéki regionális alelnöke

A KMPSZ óvodaszekciójának 2005. évi munkájáról

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség óvodaszekciójának munkája a 2005. évben is az eddigi célkitűzéseknek megfelelően zajlott: elsődleges célunk volt a magyar óvodák számára megfelelő szakmai segítségnyújtás, az óvodapedagógusok számára az önfejlesztés biztosítása, továbbá a gyermekeknek szóló programok szervezése.

Ebben az évben februárban rendeztük meg az óvodapedagógusok kétnapos konferenciáját Az óvodapedagógia perspektívái a XXI. században címmel. A konferencia olyan időszerű kérdéseket feszegetett, mint például Kié ma az óvoda? (előadó dr. Orosz Ildikó), Az óvodák oktatási rendszerünkben betöltött szerepéről Brunszvik Teréztől napjaink-ig(előadó: Lipcsei Imre, Tessedik Sámuel Főiskola, Szarvas), a kétnyelvűség óvodáskori problematikáját taglalta Katona Krisztina (Tessedik Sámuel Főiskola, Szarvas), illetve Demblovszky Judit, a Sárospataki Napközi Otthonos Óvoda vezetője tartott érdekes előadást a hagyományőrzés szerepéről és a Waldorf-programról.

Idén júliusban ismét megrendezésre került a Nyári Kölcsey Akadémia keretén belül az óvodapedagógusok egyhetes továbbképzése, amelyen 19 gyakorló óvónő vett részt. Színvonalas szakmai előadásokat hallgathattak neves magyarországi és itthoni előadóktól, és nem kevésbé érdekes kulturális kínálatból választhattak kedvükre valót. A tanfolyam jó tapasztalatokkal zárult, és évről évre meggyőződhetünk a szükségességéről.

A KMPSZ sikeresen pályázott az Illyés Közalapítványnál magyar óvodák számára az óvodai nevelőmunka elősegítésére. Az pályázat értelmében 200.000 (kétszázezer) forint értékű tanszert juttattunk el szeptember-október folyamán 65 kárpátaljai magyar óvodába. A tanszercsomag a tanévkezdéshez szükséges tanszereket (rajz- illetve színes papír, színes ceruza, vízfesték, gyurma, számolópálcika, zsírkréta) tartalmazott.

Folytatódott a magyarországi „Juliánusz" segítő egyesület kárpátaljai óvodaépületek rekonstrukcióját célzó tevékenysége. E tevékenység eredményeként Salánkon már a kicsinyek birtokba is vehették az új tetőszerkezettel ellátott, négy csoportra bővíthető tágas óvodaépületet. Köszönet érte az egyesület elnökének, Bethlen Farkas úrnak, illetve Reményik Zsuzsának, akik a szívükön viselték az óvodás gyerekek ügyét.

Ebben az évben is megrendeztük szokásos gyermekrendezvényeinket: tavasszal az óvodás rajzpályázatot hirdettük meg, júniusban pedig együtt ünnepeltünk az Irka gyermeknapi matinéján az iskolásokkal. A rajzpályázat nyertesei itt vehették át értékes nyereményeiket és okleveleiket.

Gabóda Éva ,
a KMPSZ óvodaszekció vezetője

A magyar nép történelmének oktatásáról

Ajánlás

Téma: A *magyar nép történetének*, mint nemzeti történelemnek, az új ukrán, 12 éves oktatási rendszerbe való integrálásáról Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiban.

Tények:

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség által megszervezésre kerülő történelem szaktárgyi versenyeken szembesültünk először azzal, hogy lehetetlen egységes feladatsorokat összeállítani az iskolák számára, mert szinte mindenki abban az osztályban és annyi óraszámban tanítja a nemzeti történelmet, amennyiben és ahol tudja és/vagy akarja.

Ennek az áldatlan állapotnak a feltárására, a KMPSZ segítségével, 2002-ben egy általános felmérést végeztünk A *magyar nép történetének* oktatásáról Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiban. Az e célból összeállított kérdőívre adott válaszokból igencsak heterogén kép tárult elénk.

A megvizsgált 64 iskolából 50%-uk jelezte, hogy a nemzeti történelem iskolai órarendbe került, 43%-ukban viszont fakultációként van jelen – tehát órán kívüli foglalkozásként –, de kötelező jellegű a tanulók számára. A kérdőívből természetesen nem derülhet ki, hogyan lehet kötelezővé tenni egy órán kívüli foglalkozást. A válaszadók 7%-ában önképzőkörként és választható fakultációként lehet megismerkedni a nemzeti történelemmel.

A felmérés egyértelműen igazolja, hogy csak a Beregszászi járás mutat homogén képet a téren, melyik osztályokban kerül a tárgy oktatásra, vagyis a Kárpátaljai Területi Pedagógustovábbképző Intézet 1992-ben kiadott rendeletének értelmében a 7–9. osztályokban tanítják azt. A többi járásban pedig a 6. és 11. osztályok között minden lehetséges variáció megtalálható az egyéves időtartamtól az ötévesig.

Míg az egyetemes történelem és Ukrajna története időben párhuzamosan halad, addig a nemzeti történelem először csak részlegesen, majd a 7. osztály végére teljesen elcsúszik kronológiailag a másik két tárgytól. Ez a tanulóknál történelmi időzavart okoz, ami gátolja a párhuzamosan történő dolgok egy időben való látását, holott a hatályban lévő történelem tanterv egyik sarkalatos pontja a kronológiai párhuzamosság elvének elsajátítása a tárgy oktatása során.

Fajsúlyában hasonló problémát okoz, mivel a nemzeti történelem az iskolai keretbe van beosztva, nincs stabil pozíciója, vagyis legtöbb esetben az iskola vezetősége dönti el, hogy órarendbe kerül-e, minden tanuló számára kötelezően, osztályzandóvá válik, vagy szakkör szintjén, órán kívüli, választható foglalkozás lesz. A tárgyhoz való ezen hozzáállás viszont „lefokozza" a nemzeti történelmet a másik kettőhöz (egyetemes és ukrán) képest, annál inkább, hogy utóbbiak kötelező és/vagy választható érettségi tárgyak is egyben.

Javaslat:

Első fázis: A jelenleg 6–11. osztályban, érvényben lévő órahálókba megyei szinten egységesítsék a *Magyar nép történetének* oktatását, mégpedig a 7–9. osztályokban.

Második fázis: Az új, 12 éves oktatási rendszerre való áttérés folyamán a nemzeti történelmet teljes és egyenlő jogon integrálják, megyei szinten, a történelemoktatásba, vagyis kerüljön kötelező állami vagy iskolai órakeretbe, ugyanonnan kezdve, ahol az ukrán történelem kezdődik, egészen középiskola végéig (7–11. osztályok), heti egy órában.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya,
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára

A magyar nép történetének oktatási megoszlása Kárpát-alja magyar tannyelvű iskoláiban osztályok és tanítási forma szerint, a 2002/2003-as tanév adatai alapján

s/sz	Iskola neve	Tannyelv	Milyen formában?	Milyen osztályokban oktatják a tárgyat?
Nagyszőlősi járás				
1.	Aklihegyi Általános Iskola	M	Fakultáció,választható	7-8
2.	Fertősalmási Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-9
3.	Nagypaládi Móricz Zsigmond Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-10
4.	Nagyszőlősi 3. sz. Perényi Zsigmond	M	Iskolai (órakeretben)	9-11
5.	Nevetlenfalui Középiskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	8-10
6.	Péterfalvi Kölcsey Ferenc Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-10
7.	Salánki Középiskola	M-U	Fakultáció, kötelező	6-8
8.	Tiszabökényi Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-9
9.	Tiszakeresztúri Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
10.	Tiszaújlaki Széchenyi István Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-11
11.	Verbőci Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-8
Munkácsi járás				
12.	Barkaszói Középiskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	8-9
13.	Csongori Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
14.	Derceni Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
15.	Fornosi Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-9
16.	Izsnyétei 2.sz. Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-9
17.	Munkácsi 3.sz. II.Rákóczi Ferenc	M	Iskolai (órakeretben)	8-11
18.	Szernyei Általános Iskola Középiskola	M	Fakultáció, kötelező	8-9
Ungvári járás				
19.	Csapi 2.sz. Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-8,11
20.	Homoki Általános Iskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	7-9
21.	Kisgejőci Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-10
22.	Koncházai Középiskola	M-U	Fakultáció, kötelező	8,10-11
23.	Nagydobronyi Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
24.	Nagygejőci Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	8-9
25.	Palágykomoróci Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	6-7
26.	Sislóci Dobó István Középiskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	8-11
27.	Szalókai Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	8-9
28.	Szürtei Középiskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	8-11
29.	Tiszaásványi Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	8-9
30.	Tiszasalamoni Általános Iskola	M-U	Fakultáció, kötelező	8-9
31.	Ungvári 10.sz. Dayka Gábor Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	8-10
Huszti járás				
32.	Viski Kölcsey Ferenc Középiskola	M	Fakultáció, kötelező	7-11
33.	Huszti Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	8-9
Beregszászi járás				
34.	Badalói gr. Gvadányi József Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
35.	Bátyui Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
36.	Benei Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
37.	Beregszászi 3. Sz. Zrínyi Ilona Középiskola	M-U	Fakultáció, kötelező	7-9
38.	Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
39.	Beregszászi 6. Sz. Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
40.	Beregszászi 8. Sz. Mikes Kelemen Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
41.	Beregszászi Magyar Gimnázium	M	Fakultáció, kötelező	6-11
42.	Beregújfalui Általános Iskola	M-U	Fakultáció, kötelező	7-9
43.	Borzsovai Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
44.	Bótrágyi Általános Iskola	M-U	Fakultáció, kötelező	7-9
45.	Csetfalvai Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
46.	Csonkapapi Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
47.	Dédai Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
48.	Guti Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
49.	Halábori Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
50.	Haranglábi Általános Iskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	7-9
51.	Jánosi Középiskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	7-9
52.	Kígyósi Általános Iskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
53.	Kisbégányi Márkus Menyhért Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
54.	Mezőkaszonyi Középiskola	M	Iskolai (órakeretben)	7-9
55.	Mezővári II. Rákóczi Ferenc Középiskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	7-9
56.	Nagybégányi Általános Iskola	M-U	Fakultáció, kötelező	7-9
57.	Nagyberegi Középiskola	M-U	Iskolai (órakeretben)	7-9
58.	Nagymuzsalyi Középiskola	M-U	Fakultáció, kötelező	7-9
59.	Rafajnai Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
60.	Sárosoroszi Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
61.	Somi Általános Iskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9
62.	Zápszonyi Általános Iskola	M-U	Fakultáció, kötelező	7-9
Técsői járás				
63.	Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola	M	Önképző kör	6-9
64.	Técsői Hollósy Simon Középiskola	M	Fakultáció, kötelező	7-9

A kárpátaljai magyar érettségizők fele továbbtanul

Közel minden harmadik továbbtanuló magyarországi képzést választ

A kárpátaljai magyar fiatalok értéknek tartják a tudást, a felsőfokú képzést igazoló diplomát. Ezt látszik igazolni, hogy 2005-ben minden második, magyar középiskolában/líceumban érettségizett diák továbbtanult. A megye magyar/vegyes tannyelvű középiskoláiban idén májusban közel 1200-an szereztek magyar nyelven érettségit, és szeptembertől, több mint 600 magyar fiatal kezdett főiskolai/egyetemi tanulmányokat itthon vagy külföldön. Tavaly a magyar diákok közel fele nyert felvételt magyarországi felsőoktatási intézménybe. Idén minden harmadik továbbtanuló kárpátaljai fiatal vesz részt magyarországi képzésben.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola idén 22 szakra/szakpárra hirdetett felvételt, most először másoddiplomás képzésre is. Az intézmény nappali tagozatos képzéseire 482 fiatal jelentkezett, vagyis a magyarul érettségizők egyharmada. A legnagyobb túljelentkezés a matematika-informatika, valamint az angol-magyar és biológia–földrajz szakon volt. Nappali tagozatra 203-an nyertek felvételt, a beiratkozott elsősök száma – 193. Az elsősök közül 71-en levelező speciális képzésben vesznek részt, kertészmérnök és közgazdasági szakon. A 264 elsőssel együtt 2005-ben 839 hallgatója van a főiskolának.

Az Ungvári Nemzeti Egyetem idén 41 szakon hirdetett felvételit. Az állami felsőoktatási intézmény felvételi bizottsága közel 4000 kérelmet fogadott nappali képzésre, levelezőire közel 800-at. A magyar nemzetiségű diákok részéről a két képzési formára 297 felvételi kérelem érkezett a felvételi bizottsághoz (egy diák több szakra is jelentkezhetett). Az utóbbi éveket tekintve nőtt az egyetemre jelentkező magyar fiatalok száma: 2003-ban – 280, 2002-ben – 115 felvételi kérelmet regisztráltak. A 2005-ös egyetemi felvételi vizsgákon 1592 jelentkező felelt meg, közülük 976 diák nyert állami ösztöndíjat és tanul tovább nappali tagozaton.

A felvételik során 144 magyar fiatal nyert egyetemi felvételt nappali tagozaton, 93-an államilag finanszírozott képzésre. Levelező tagozaton 30 magyar diák nyert felvételt. Nappali tagozaton 51-en szorultak költségtérítéses helyre. A legtöbb magyar diák matematika és fizika szakon tanul tovább (14, illetve 11). A filológia magyar nyelv és irodalom szakán hirdetett felvételin 26-an feleltek meg, közülük 15-en nyertek ösztöndíjat. Angol nyelv szakra 4 magyar nyert felvételt, kémia szakra – 6, biológiára – 4. Idén a legnagyobb hallgatói túljelentkezést a jogtudományi karon regisztrálták (16-szoros), itt nem volt sikerrel vizsgázó magyar felvételiző. A nemzetközi kapcsolatok szakra hatszoros volt a túljelentkezés, ide 4 magyar diáknak sikerült bejutnia. A történelem és európai integrációs tanszék 20 államilag finanszírozott helyet biztosított történelem szakon a magyar iskolát végzett diákok számára. 38-an jelentkeztek a felvételire, a keretet betöltötték.

Az idén ösztöndíjat nyert egyetemisták között a magyar fiatalok aránya 9,5%. 2004-ben 78 magyar diák nyert állami ösztöndíjat (arányuk az összes ösztöndíjashoz képest 8,7%), 2003-ban – 76 (az arány 6,5%). A növekmény elsősorban annak a húsz célvezényléses helynek tudható be, amit a történelem szakon különítettek el a magyar diákok részére. Tekintettel arra, hogy történészeket a II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskolán is képeznek, a célvezényléses helyeket célszerű lenne egyéb egyetemi szakokon is alkalmazni. Például az orvosin, ahol idén 60 ösztöndíjas helyre pályázhattak a diákok (szemben a tavalyi százzal), és ahová mindössze 3 magyar diák jutott be, ráadásul költségtérítéses képzésre.

Az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda (OFI) adatai szerint idén négyszer kevesebb ukrán állampolgárságú, határon túli magyar diák jelentkezett magyarországi felsőoktatási intézménybe. Ez összefügghet a magyar felsőoktatási felvételi rendszer változásával. Ez évtől a diákok nem felvételi vizsga, hanem az érettségi vizsgaeredmények alapján nyerhettek egyetemi/főiskolai képzésre való felvételt.

Tavaly 997 magyarországi felsőoktatási helyre jelentkezett ukrán állampolgárságú magyar diák. Idén 249 ukrajnai határon túli magyar jelentkezőt regisztrált az OFI. 2005-ben – 182 fő nyert felvételt, 2004-ben – 274. Magyarországi főiskolai vagy egyetemi alapképzésre, a 2005–2006-os tanévre 162 ukrajnai határon túli magyar nyert felvételt, tavaly – 231. Nappali tagozaton – 116, esti tagozaton – 3, levelezőin – 30, távoktatásban – 2 elsőéves diák tanulhat tovább Magyarországon. Másoddiplomás főiskolai/egyetemi képzésre 9 diák nyert felvételt (tavaly 25), kiegészítő képzésre – 7, felsőfokú szakképzésre – 4 fő.

A frissen felvettek közül 108 diák tanulhat államilag finanszírozott formában, 74 költségtérítéses alapon. A tavalyi évhez képest a költségtérítéses hallgatók száma több mint a felére csökkent. Ezzel együtt elmondható, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolában/líceumban érettségizett fiatalok számát tekintve, minden harmadik továbbtanuló magyarországi képzést választott. Tavaly ez közel fele-fele arányú volt.

Popovics Zsuzsanna

A kétnyelvűség néhány elméleti kérdése és a nyelvi fejlesztés lehetséges módszerei az óvodában

Kárpátalját, mely ezer éven át a történelmi Magyarország szerves része volt, mind földrajzi, mind történelmi, mind pedig nyelvi szempontból sajátos helyzet jellemezte az évszázadok során. A terület nyelvi szempontból több szláv nyelv (ruszin, ukrán, szlovák, orosz) és a magyar nyelv nyelvhatárának is tekinthető, tehát a kétnyelvűség nem újkeletű jelenség a régióban. Azonban míg a XX. század első feléig, pontosabban 1945-ig a bilingvizmus nem a helyi magyarokra, hanem a terület más nemzetiségű lakosaira volt jellemző, addig 1945 után számos tényező szükségszerűen indukálta a magyar lakosság kétnyelvűvé válását. Ennek eredménye, hogy a magyar lakosság vagy magyar–orosz, vagy magyar–ukrán/ruszin kétnyelvű lett. A bilingvis helyzetet az sem változtatta meg, hogy a független Ukrajna kikiáltása óta az ukrán a hivatalos államnyelv Kárpátalján. A kétnyelvűség tehát a kárpátaljai magyarság körében természetes és általános jelenség, ezért alapvető kérdéseivel már a legkisebb gyermekek másodlagos szocializációjában elsőként résztvevő óvodapedagógusoknak is tisztában kell lenniük. Ennek megfelelően előadásom első részében a kétnyelvűség néhány elméleti kérdéséről fogok szólni, ezen belül is alapvető fogalmak értelmezésére, továbbá a kétnyelvű környezetben lehetséges oktatási modellek ismertetésére térek ki. Előadásom második részében azoknak a módszereknek, módszeres eljárásoknak a rendszerező áttekintését kívánom adni, amelyek a nyelvi fejlesztés szempontjából meghatározóak lehetnek az óvodában.

A kétnyelvűség fogalmi meghatározásának nehézségei

A kétnyelvűségnek, mint jelenségnek a meghatározása – elsősorban abból következően, hogy a világban a kétnyelvűséget eredményező helyzetek sokfélék – nem lehet egységes.

Az általános meghatározások mögött az az alapvető kérdés húzódik meg, hogy vajon milyen mértékben kell birtokolnia valakinek két nyelvet ahhoz, hogy kétnyelvűnek tekinthessük. A kétnyelvűség értelmezésének fejlődéstörténete azt mutatja, hogy a definiálás a kettős egynyelvűség felfogásaként ismert bloomfieldi hagyományoktól, az egészen tág meghatározásokig terjed. A teljes kétnyelvűség, azaz a „kettős egynyelvűség" BLOOMFIELD szerint azt jelenti, hogy az egyén két nyelvet beszél úgy, mint az illető nyelvek anyanyelvi beszélői. E szerint az értelmezés szerint az egyén mindkét nyelvben és kultúrában egyaránt járatos, azaz birtokában van a nyelvi és kommunikációs kompetenciának is. A másik végletet képviselő „minimális meghatározás" DIEBOLD nevéhez kapcsolódik, aki elegendőnek tartja az írott nyelv passzív megértését. Szerinte a kétnyelvűség egy második nyelv lehetséges modelljeivel való érintkezés és ezek anyanyelvi környezetben való használatának képessége.

A két szélsőséges álláspont között fellelhető definíciók felsorolásától eltekintve, meg kell jegyeznünk, hogy szinte lehetetlen a bilingvizmust úgy meghatározni, hogy az minden típusra ugyanolyan mértékben érvényes legyen. A leginkább célravezetőnek az látszik, ha funkcionális oldalról, a nyelv(ek) használata felől közelítjük meg a kérdést. Az ilyen szempontú meghatározás már kiindulása lehet a további elemzéseknek. E meghatározás szerint, mely GROSJEAN (1992) nevéhez kapcsolódik, kétnyelvű az, aki a mindennapi érintkezései során két vagy több nyelvet kommunikatív, szociokulturális szükségleteinek megfelelően (szóban és/vagy írásban, illetőleg jelelt formában) rendszeresen használ (BARTHA, 1999: 40).

A kétnyelvűség típusai

A fentiekben láthattuk, hogy a kétnyelvűségnek szűkebb és tágabb értelmezése, sőt funkcionális megközelítése is van. A kétnyelvűség számos fajtája pedig több oldalról, pl. a szociolingvisztika, a pszicholingvisztika vagy a neurofiziológia oldaláról is megközelíthető.

Társadalmi szempontokat érvényesítve közösségi és egyéni kétnyelvűségről beszélhetünk. A közösségi kétnyelvűség nem más, mint a beszélőközösség tagjai által részben rendezett, közösségi normák által „szabályozott" nyelvi gyakorlatnak az összefoglaló neve. Az egyéni kétnyelvűség pedig az a terület, amely az egyes bilingvis beszélők nyelvi teljesítményével, nyelvhasználatával, a nyelvelsajátítás körülményeivel és folyamatával foglalkozik.

A közösségi kétnyelvűséget a csoportok közötti kommunikáció iránya és kiterjedtségének mértéke szerint APPEL és MUYSKEN (1987) alapján három típusba szokták sorolni (BARTHA, 1999: 58-61):

1) Az első esetben a két nyelvet különböző csoportok beszélik, melyek egyenként egynyelvűek. A közöttük lévő érintkezés itt sem hiányozhat teljesen, ám rendkívül kevés kétnyelvű beszélőt érint. E kétnyelvű réteg az, amelyik a két csoport közötti elkerülhetetlen kommunikációt megvalósítja.

2) A második séma szerint a társadalom minden tagja kétnyelvű.

3) A harmadik esetben a két csoport közül az egyik egy-, a másik kétnyelvű. Az utóbbi az adott közösségben kisebbségnek tekinthető, amely nem feltétlenül számszerű, statisztikai kisebbséget jelent, hanem szociológiai értelemben vett alárendeltséget a domináns csoporttal szemben. A csoportközi kommunikáció egyirányú, vagyis az érintkezés a leggyakrabban a többségi nyelven történik, s fordítva alig.

Az egyéni kétnyelvűség típusainak leírása során a kutatók eltérő szempontokat érvényesítettek. E szempontokat érvényesítve az egyéni kétnyelvűségnek az alábbi típusait különíthetjük el:

1) Kompetencia szempontjából, azaz a két nyelv tudásának mértéke szerint LAMBERT nyomán megkülönböztetünk egymástól kiegyenlített (szimmetrikus, vagy balansz) és egyenlőtlen (aszimmetrikus, vagy domináns) kétnyelvűséget. E kategóriák kapcsán szükséges hangsúlyozni, hogy a kiegyenlített kétnyelvűség — eredeti értelmében — nem jelent automatikusan magas szintű kompetenciákat mindkét nyelven, hanem a két nyelv tudásának egyensúlyára, ekvivalens jellegére utal. Az azonos kompetenciák azonban még ugyanazon személy esetében sem azonos mértékben jelentkeznek minden funkcióban és színtéren, s az egyik vagy a másik nyelv nyelvrendszer relatív dominanciája az egyén különböző

életszakaszaiban is változatosságot mutathat.

2) Az elsajátítás ideje és kontextusa, ill. a kétnyelvűek nyelvrendszereinek kapcsolata szerint ERVIN és OSGOOD nyomán beszélhetünk összetett és mellérendelt/koordinált kétnyelvűségről. Az összetett vagy „vegyes" kétnyelvűség olyan közösségekben, családokban, alakul ki, ahol az egyes színtereken, beszédpartnerektől, helyzetektől függetlenül rendszeresen két nyelven beszélnek. Gyakran ez a helyzet azokban a kétnyelvű családokban, ahol a szülők egyáltalán nem vagy nem következetesen alkalmazzák az egy személy–egy nyelv elvét. Emellett különféle oktatási formák is eredményezhetnek ilyen kétnyelvűséget. A mellérendelt vagy „tiszta" kétnyelvűség kialakulásának körülményeire ezzel szemben az jellemző, hogy az egyén az egyes nyelvi rendszerekkel egymástól jól elkülöníthető helyzetekben találkozik, s a beszédszituációkon belül nincs vagy minimális az átkapcsolás az egyik nyelvről a másikra.

A tipizálás e szempontjára is érvényes, hogy a fenti kategóriák nem tekinthetők abszolútnak, csak viszonyítási pontoknak, továbbá, hogy egy kétnyelvű sohasem lehet teljesen koordinált vagy összetett.

3) A nyelvelsajátítás idejét illetően — az önmagában keveset jelentő korai és kései kialakulás mellett — szokás különbséget tenni a gyermekkori, serdülőkori és felnőttkori kétnyelvűségi típusok között. A gyermekkori kétnyelvűség a kétnyelvű nyelvelsajátítás jelenségével jellemezhető, mely az egynél több nyelvvel való igen korai, egyidejű, rendszeres és folyamatos érintkezés eredménye. A serdülőkor nyelvelsajátítási és nyelvhasználati szempontból azért kiemelendő életszakasz, mert ekkor a nyelvfeldolgozásért felelős agyi területek képlékenysége, rugalmassága elnyeri végleges állapotát, befejeződik a lateralizációnak a folyamata, ugyanakkor ekkor fejlődik ki s tudatosul a gyermekekben a bidialektális kompetencia is, a nyelvhasználati gátlások pedig ekkor lépnek föl tömegesen. A felnőttkori nyelvelsajátítás sajátossága, hogy nagyobb az első nyelvi hangtani, lexikai, szintaktikai interferenciajelenségek száma, ugyanakkor az idősebb kori tanulás mellett szól ezzel szemben a fejlettebb, megszilárdultabb analitikus gondolkodás és absztrakciós képesség, a széles körű és mélyebb társadalmi és kommunikációs tapasztalatok megléte, valamint a lexikális ismeretek kiterjedtsége is.

4) A kognitív fejlődés szempontjából a bilingvizmus típusát meghatározza a közösségi környezet, tehát a szociokulturális közeg, amelyben a két nyelv elsajátítása végbemegy. Döntő szerepet játszik a két nyelv közösségi támogatottságának megléte vagy hiánya, illetve társadalmi-kulturális megítélésükben, kialakult státusukban szerepet játszó presztízsviszonyok. E szempontok alapján megkülönböztetünk hozzáadó (additív) és fölcserélő (szubtraktív) kétnyelvűséget. Az első esetben az első nyelvi készségekhez hozzáadódik a másodikként tanult nyelv, miközben az első nyelvet nem fenyegeti az a veszély, hogy a második nyelv fokozatosan helyébe lép. Ebben az esetben a társadalmi környezet támogató viszonyulása a kétnyelvűvé válás folyamatában pozitívan hat a személyiségfejlődésre is. Ezzel szemben a másik esetben a gyermek elsőként (anyanyelvként) elsajátított nyelvének leértékelése s az ezt kifejezésre juttató többségi sztereotípiák, etnokulturális előítéletek károsan hathatnak az értelmi fejlődére, gyengíthetik a társadalmi-kulturális azonosságtudatot és a saját (nyelvi) közösséggel kapcsolatos pozitív azonosulást.

Egyéni kétnyelvűség és nyelvhasználat – néhány alapfogalom

A kétnyelvűség „kettős egynyelvűség" alapú definíciója, vagyis a kétnyelvűek egyes nyelveken mutatott teljesítményének összemérése az egynyelvűek szintjével a nyelvtudományban olyan fogalmak kialakulásához vezetett, mint félnyelvűség, valamint kettős félnyelvűség. Félnyelvűségnek (szemilingvalizmus) azt az állapotot nevezik, amikor a kétnyelvű egyén valamelyik nyelvében nemigen jártas. A félnyelvű egyén tehát e felfogás szerint korlátozott nyelvi jártasságú lehet anyanyelvében, de lehet második nyelvében is. Anyanyelvében akkor, ha nem áll módjában azt kellő szinten elsajátítani (gyermekről van szó tehát), illetve ha később veszít belőle (mert anyanyelvet a második nyelv vissza- vagy kiszorítja). Második nyelvben pedig akkor, ha az anyanyelv oly mértékben domináns és használható, hogy mellette csak részlegesen kell elsajátítani a második nyelvet (gyakori jelenség ez az egy tömbben lakó nemzeti kisebbségek tagjainak körében). Kettős félnyelvűségről pedig akkor beszélhetünk e nézet szerint, ha a kétnyelvű egyén mindkét nyelvében korlátozott jártasságú, ha tehát egyik nyelve sem teljes.

A félnyelvűség, illetve kettős félnyelvűség fogalmának definiálása kapcsán meg kell azonban jegyeznünk, hogy SKUTNABB-KANGAS, aki a szemilingvalizmust behatóan elemezte, arra hívja fel a figyelmet, „hogy a jelenséget nem mint a kisebbségi gyermekek sajátosságát kell tekintenünk, hanem mint egy olyan helyzet következményét, amelyben az iskola semmibe veszi az otthonról hozott nyelvet, miközben kényszeríti a második nyelv tanulását" (BARTHA, 1999: 179).

A kétnyelvű egyén nyelvhasználatának jellemzőit tagla lva szólnunk kell még a nyelvi keveredés, a kódváltás és a kódválasztás jelenségéről.

Két nyelv ismerete és használata során előfordul az is, hogy a kétnyelvű egyén bizonyos fogalmakat az egyik, bizonyos fogalmakat a másik nyelven sajátított el és azok használatuk során is így jelentkeznek. Ilyen esetben nyelvi keveredésről beszélünk.

A két vagy többnyelvűségnek természetes velejárója, hogy a két vagy többnyelvűek hol az egyik, hol a másik nyelven nyilatkoznak meg. A nyelvek közötti váltást, illetve váltogatást hívjuk kódváltásnak. A kódváltás két nyelvnek vagy nyelvváltozatnak a váltakozó használata egy megnyilatkozáson belül vagy egyazon beszédaktusban. Ugyanakkor, ha az egyénnek lehetősége van két vagy több nyelv között választania, s a partnertől, a szituációtól függően eldönti, hogy az adott helyzetben melyiket akarja használni, akkor kódválasztásról beszélünk.

Kétnyelvűség és oktatás

Bilingvis környezetben szükségszerűen vetődik fel a kétnyelvűség és az intézményes nevelés, oktatás közötti viszony vizsgálata. E kérdéskörön belül különösen fontos, hogy a pedagógusok, így az óvodapedagógusok is ismerjék azokat az oktatási programokat, amelyek egy-egy két- vagy többnyelvű közösség oktatási gyakorlatának tervezésében is irányelvként szolgálhatnak, s amelyekkel munkájuk során elméletben és gyakorlatban egyaránt találkozhatnak.

Az oktatásra vonatkozóan több modell is létezik, melyek közül a legelterjedtebb a SKUTNABB-KANGAS-féle modell, mely összesen hét oktatási programot tartalmaz[1]. Ezek közül három, a hagyományos program, a „nyelvi befullasztási" vagy „alámerülési" (submersion) program és

a szegregációs (elkülönítési) program az egynyelvűség fejlesztését serkenti a közösség domináns nyelvén. Egy, a tranzitív (átirányítási) program szintén az egynyelvűséget támogatja, de a közösség kevésbé használt nyelvén. A fennmaradó három pedig, azaz a „belemerülési", az anyanyelv megtartására irányuló és az utópisztikus program a kétnyelvűség különböző típusainak kialakulásához teremt feltételeket.

A kétnyelvűség oktatásra gyakorolt hatásait elemezve SKUTNABB-KANGAS megállapítja, hogy a kétnyelvűség kialakulásához a két leghatásosabb modell a „belemerülési", valamint az anyanyelv megtartására irányuló program. E két program SKUTNABB-KANGAS szerint értelmi fejlődésre gyakorolt hatását tekintve serkentő lehet, iskolai teljesítményre gyakorolt hatását tekintve pedig pozitív, az eredményezett kétnyelvűség típusát tekintve viszont eltérőek: az első esetben az eredmény additív kétnyelvűség, a második esetben pedig funkcionális kétnyelvűség.

A nyelvi fejlesztés lehetséges módszerei az óvodában

Az óvodában köztudottan nem oktatásról, hanem nevelésről, illetve fejlesztésről beszélünk. A fejlesztési feladatok megvalósítása során azonban nemcsak számos módszeres eljárást alkalmaznak az óvodapedagógusok, hanem olykor hagyományos értelemben vett oktatási módszereket is. Nincs ez másképp a nyelvi fejlesztés esetében még akkor sem, ha kétnyelvű környezetben a sajátos bilingvis helyzet tovább bonyolítja a tennivalókat.

A nyelvi és kommunikatív képességek fejlesztése, akár egynyelvű, akár kétnyelvű a környezet az óvodai élet valamennyi színterén egyaránt érvényesülhet, hiszen valamennyi tevékenységforma alkalmat teremt(het) a különböző beszédhelyzetekben való megnyilatkozásra, kommunikációra. Ugyanakkor az, hogy egy kétnyelvű környezetben, mely tevékenységformában, mely nyelven/nyelveken történik fejlesztés, nagymértékben függ az óvodai nevelés céljától, ami viszont minden esetben az adott ország oktatáspolitikai döntéseinek függvénye.

A továbbiakban — a nyelvi hatókör meghatározása nélkül — a nyelvi fejlesztés módszereinek rendszerező áttekintésére térek át. Ennek kapcsán szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy ezek az eljárási módok óvodáskorban bármelyik nyelv fejlesztésére alkalmazhatók feltéve, hogy az óvodapedagógus nyelvi és kommunikatív kompetenciája az általa fejlesztendő nyelv, illetve nyelvek vonatkozásában magas szintű.

A nyelvi kommunikációs képességek fejlesztésére szolgáló módszerek, módszeres eljárások rendszerét DANKÓ ERVINNÉ: *Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában* című munkája alapján fogom ismertetni. A szerző munkája alapján tehát a nyelvi és kommunikációs képességek fejlesztésére vonatkozóan beszélhetünk egyrészt hagyományos pedagógiai módszerekről, másrészt az irodalmi tevékenység tartalmához szorosan kapcsolódó módszerekről, harmadrészt képekhez kapcsolódó nyelvi nevelési módszerekről és végül pedig nyelvi fejlesztő játékokról.

A hagyományos pedagógiai módszerek közül az óvodai nyelvi-kommunikációs fejlesztés során a bemutatás, a beszélgetés, a magyarázat, a gyakorlás és a szemléltetés módszere alkalmazható leginkább eredményesen. A bemutatás, mely óvodában elsősorban az irodalmi alkotások közvetítéséhez, átadásához kapcsolódó módszer, mintaként szolgál a gyermek számára mind a beszéd formai sajátosságait, mind pedig tartalmi vonatkozásait tekintve. A beszélgetés módszere, mely az óvodai élet minden percében megjelenik, kiválóan alkalmas a gyermekek beszédkészségének fejlesztésére, passzív szókincsük aktivizálására, a helyzetnek megfelelő, helyes nyelvi és viselkedési minták követésére. A magyarázat módszere, mely szintén valamennyi tevékenységformában megjelenhet, elsősorban a gyermekek fogalomkörének bővítésére, valamint aktív és passzív szókincsük gazdagítására szolgáló eljárási mód. Az óvodáskorú gyermekek szemléletes-képszerű gondolkodására alapozva alkalmazható a közvetlen és sok érzékszervet foglalkoztató, spontán, játékos tapasztalatszerzés, vagyis a szemléltetés módszere. E módszer felhasználása nemcsak a beszédpercepció, a hangképzés, a szókincsbővítés fejlődése-fejlesztése szempontjából meghatározó, hanem kulcsszerepe van a formai-, mennyiségi, téri viszonyok verbális megnevezésének képességfejlesztésében is. A gyakorlás mint a cselekvésben működő automatizmusok (készségek, szokások) kialakításának módszere szintén alkalmazandó eljárási mód a nyelvi és kommunikációs képességek fejlesztése szempontjából. E terület fejlesztéséhez kapcsolódóan a játékosság és a fokozatosság elvét figyelembe véve gyakoroltathatjuk a gyermekekkel például a beszéd automatizmusait, a magán- és mássalhangzók helyes ejtését, a mondat- és szövegfonetikai eszközök helyes használatát, a helyes mondatalkotást, a kommunikáció különböző formáit, a vers és mesemondást.

Az irodalmi tevékenység tartalmához szorosan kapcsolódó módszerek, vagyis a mesemondás (mesereprodukció) különböző formái, a mesefeldolgozásának lehetséges módjai, valamint az elbeszélés, sokszínű és változatos metodikai megoldásokat kínálnak a nyelvi-kommunikációs fejlesztés eredményes megvalósításához. E módszeres eljárások — ahogy ezt az alcsoportok megnevezéséből is kiolvashatjuk — az irodalmi műfajok közül elsősorban a prózai alkotásokhoz, ezen belül is főként a mesékhez kapcsolódnak.

Az óvodás korú gyermekek a mese reprodukálására, illetve egy-egy mese vagy meserészlet felidézésére többféle módon motiválhatók. Ennek megfelelően beszélhetünk a gyermek önálló mesemondásáról, az óvodapedagógus által megkezdett mese folytatásáról, mesebefejezésről, egy-egy ismert mesehőshöz, vagy konkrét címhez kapcsolódó mesemondáról, vagy különböző eszközökhöz (pl. képek, képsorozatok, képeskönyvek, diafilmek, applikációs figurák, asztalon szemléltetett makett-figurák) kapcsolódó közös vagy egyéni mesemondásról, ismert mese kérdések alapján történő feldolgozásáról, avagy egy-egy mese kiegészítéséről, átstrukturálásáról, mimetizálásáról. A különböző módon motivált mesemondás, mesereprodukálás közös sajátossága, hogy az összefüggő, folyamatos beszédre nevel, ösztönöz a választékosabb kifejezések megválasztására, fokozhatja a gyermek beszédbátorságát, oldhatja a beszédgátlást, továbbá lehetőséget biztosít a nem verbális kommunikáció területeinek adekvát alkalmazására.

A mese feldolgozásának lehetséges módjai: a dramatizálás és az óvodapedagógus bábjátéka, illetve a gyermek bábjátéka. A mese dramatizálásakor a gyermekek, felvállalva egy-egy mesealak szerepét, nyelvi szempontból részben reprodukálják az irodalmi alkotás szövegét, részben pedig produktív fantáziájukkal kiegészítik, megalkotják a hiányzó szövegrészeket. Hasonló módon történik a mese cselekményének,

nyelvi kifejezőeszközeinek felidézése akkor is, amikor a gyermekek elbáboznak egy-egy mesét, a különbség azonban az, hogy ebben az esetben a szereplőket a bábok különböző fajtáival jelenítik meg, a gyermekek tehát a báb mögé bújnak. Nyelvi-kommunikációs szempontból mindkét eljárási mód alkalmas a beszédgátlás oldására, a beszédbátorság növelésére, a szituatív és a kontextusos beszéd, a párbeszédkészség, továbbá a nem verbális kommunikáció területeinek fejlesztésére, valamint a különböző kommunikációs funkciók helyes alkalmazásának gyakorlására. Az óvodapedagógus bábjátéka, amely a fejlesztés során mindig megelőzi a gyermekek bábjátékát, természetesen nemcsak a bábozás technikájának elsajátítása szempontjából meghatározó, hanem nyelvi-kommunikációs szempontból is fejlesztő. Az óvodapedagógus bábjátéka tulajdonképpen beszédpélda a gyermek számára mind formai sajátosságait, mind pedig tartalmi vonatkozásait tekintve. A felnőtt bábjátékát figyelve tehát a gyermek nemcsak új szavakat, fogalmakat, kifejezéseket sajátíthat el, hanem mintát kap a beszéd prozódiai elemeinek a helyes alkalmazására is.

Az elbeszélés óvodáskorban tulajdonképpen nem jelent mást, mint hogy a gyermek a környezetéből érkező ingerek közül azokat, amelyek érzelmileg közel állnak hozzá kiválasztja és elmeséli a környezetében lévő személyek számára. Ennek az eljárási módnak az alkalmazása elsősorban a gyermekek beszédaktivitásának fejlesztésére irányul, arra a természetes késztetésre alapozva, mely már csecsemőkorban kialakul a kisgyermek hiányérzetének, megelégedettségének kifejezése kapcsán. A gyermekek elbeszélései számos élményhez kapcsolódhatnak, s mivel az elbeszélek tárgyát igen gyakran irodalmi élmények jelentik, ezért sorolandó az elbeszélés az irodalmi tevékenység tartalmához kapcsolódó módszerek csoportjába.

A gyermekek cselekvőszemléletes, majd szemléletes-képszerű gondolkodását figyelembe véve nem szorul különösebb magyarázatra DANKÓ ERVINNÉ azon megállapítása, hogy „a képeket többféle módon, változatos metodikai megoldásokkal összekapcsolva használhatjuk fel az anyanyelvi nevelésben, a kommunikációs képességek fejlesztésében" (2000: 184). A képekhez kapcsolódó anyanyelvi nevelési módszereket három nagy csoportba sorolhatjuk, ennek megfelelően beszélhetünk a képeskönyvek képeinek nézegetéséről, a képolvasás módszerének alkalmazásáról és a hiányos rajz vagy kép kiegészítéséről. Mindhárom eljárási mód — betartva az alkalmazás metodikai alapkövetelményeit — egyaránt alkalmas mind a beszédpercepció, mind a beszédprodukció terén a fejlesztésre.

Az anyanyelvi fejlesztő játékok szintén hatásos eszközei a nyelvi-kommunikációs fejlesztésnek óvodáskorban, elősegítik a nyelvi ismeretek alkalmazását és rendszerezését. A nyelvi és kommunikációs képességek valamennyi területén alkalmazható eljárási mód tipizálása a fejleszteni kívánt területek szerint történik. Ennek megfelelően TIMÁRNÉ HUNYA TÜNDE rendszerezését alapul véve az alábbi típusokról beszélhetünk: hallásfejlesztő játékok, légzőgyakorlatok, a beszédszervek ügyesítésére szolgáló játékok, a fonémahallást fejlesztő játékok, a mondatfonetikai eszközök használatának gyakorlására szolgáló játékok, nem verbális kommunikációs játékok, szókincsgyarapító játékok, mondat és szövegalkotást fejlesztő gyakorlatok (2000: 200-209). Láthatjuk, hogy az anyanyelvi játékok igen széles körben fedik le a nyelvi-kommunikációs nevelés területeit. E módszeres eljárással kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy kétség- kívül a fejlesztés egyik leghatásosabb eszköze, de nem az egyetlen, továbbá, hogy sikeres alkalmazásának záloga az óvodapedagógus magas szintű nyelvi ismerete és módszertani felkészültsége.

(Elhangzott a Nyári Kölcsey Pedagógusakadémián)

Dr. Katona Krisztina

Jegyzet:

[1] A hagyományos programok a többségi nyelvet beszélő tanulókra vonatkoznak, és ez a nyelv az oktatás nyelve is.

A befullasztási vagy alámerülési programoknál a tannyelv a többségi nyelv, de nyelvileg heterogén osztályokban (a kisebbségi tanulóknak nincs más választási lehetőségük).

A szegregációs programoknál a tannyelv a kisebbség nyelve, és a közösség domináns nyelvét nem vagy alig tanulják. A nyelvi fejlődés iránya így az egynyelvűség a kisebbségi nyelvben.

A tranzitív (átirányítási) programokban az oktatás kezdetben két nyelven valósul meg, míg később a tanulókat „átirányítják" a többségi nyelven folyó oktatásra.

A „belemerülési" programok esetében a többségi tanulók egy bizonyos életkorig a kisebbség nyelvén tanulnak, így ez a nyelv, a tanulók második nyelve, magasan fejlődik, s első nyelv fejlődésében sem mutatkozik lemaradás, mert az iskola segítsége nélkül is stimulálva van (a családban és a szélesebb környezetben) és később az iskolában is tanulják: pl. a második vagy harmadik osztálytól tantárgyként, majd egyes tantárgyaknál tannyelvként is bevezetik.

Az anyanyelv megőrzésére irányuló programok esetében a kisebbségi tanulóknál fejlesztenek ki kétnyelvűséget: az oktatás itt a kisebbségi tanulók számára anyanyelvükön folyik kisebbségi tanulókból összeállított osztályokban, de intenzíven tanulják, elsősorban külön tantárgyként, a környezet domináns nyelvét is.

Az utópisztikus kétnyelvűségi programoknál a tanítást mindkét nyelvcsoport tanulói számára együtt szervezik (Göncz, 1995: 66-69).

Irodalom

Bartha Csilla: A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

Csernicskó István: A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség. In Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat, Szerk. Kassai Ilona, Budapest, 1995, 129-145.

Dankó Ervinné: Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában. OKKER Kiadó, Budapest, 2000.

Göncz Lajos: A tannyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben. In Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat, Szerk. Kassai Ilona, Budapest, 1995, 65-81.

Katona Krisztina: Anyanyelvi és kommunikációs képességek fejlesztése a családban. In Dankó Ervinné: Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában. OKKER Kiadó, Budapest, 2000. 283-291.

Kiss Jenő: Társadalom és nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

Timárné Hunya Tünde: Az anyanyelvi fejlesztő játékok. In Dankó Ervinné: Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában. OKKER Kiadó, Budapest, 2000. 199-210.

Wardhaugh, Ronald: Szociolingvisztika. Osiris-Századvég, Budapest, 1995.

Magyar nyelvtanfolyam ukránoknak

Amikor két vagy több nép él egymás mellett, akkor természetes igény, hogy ne csupán a kisebbségtől várják el, hogy megtanulja a többségi nemzet nyelvét, de ennek valamilyen szinten fordítva is érvényesülnie kell. Nemcsak az ez irányban végzett kutatások, hanem a hétköznapi tapasztalatok is azt támasztják alá, hogy Kárpátalján az utóbbi tíz esztendőben nőtt a magyar nyelv ázsiója. Ukrán szülők gyakran kifejezetten kérik: gyerekük az óvoda magyar csoportjába kerüljön. Faluhelyen gyakran előfordul – városon talán még sűrűbben –, hogy szláv anyanyelvű nebuló magyar tannyelvű iskolába jár. Mindennek számos oka van a magyar nyelv presztízsének növekedésében a társadalmi-politikai helyzet változása éppúgy közrejátszott, mint a határok könnyebb átjárhatósága, valamint Kárpátaljának, mint határ menti térségnek a felértékelődése. Keveset beszélünk róla, de a levegőben mindenképpen benne van: egy, az iskolai tanulmányait most kezdő emberpalánta mobilitása végtelennek tűnik: könnyen előfordulhat – nem úgy, mint a kettős vasfüggöny idején –, hogy életének jelentős részét – természetesen szabad akaratából – szülőföldjétől egészen távol éli majd le.

Jó, jó, de nyelvtanulás terén milyen lehetőségük van azoknak, akik felnőtt fejjel most szeretnék elsajátítani a magyar nyelvet?

– A beregszászi magyar főiskola létrejöttének kezdete óta szervez különböző nyelvi kurzusokat. A dolog természetéből adódóan főként a nálunk tanuló diákok számára. A tanfolyamok nyitottak, azokon – bizonyos feltételeknek eleget téve – kívülállók is részt vehetnek. Korábban főként angol, német nyelvtanfolyamokat indítottunk. Tavaly minden szempontból megérett a helyzet arra, hogy magyar nyelvű kurzust indítsunk útjára a velünk együtt élő szláv anyanyelvű állampolgárok számára – magyarázza dr. Csernicskó István, a főiskola rektorhelyettese. – Könnyű belátni, hogy egy ilyen tanfolyam túlmutat önmagán. Fontosnak tartjuk, hogy egy olyan magyarságintézmény, mint a főiskola, segítséget nyújtson azoknak, akik magyarul szeretnének tanulni. Mert látni kell – túl a törvényekben is megfogalmazott elvárásokon –, hogy sok nem magyar anyanyelvű számára fontos, hogy beszélje valamilyen szinten a nyelvünket. Különböző hivatalnokokra, ügyintézőkre, kereskedőkre, vámosokra, belügyi dolgozókra, hivatásos határőrökre gondolok elsősorban.

– Mit adhat egy néhány hónapos nyelvtanfolyam? – kérdezhetik a szkeptikusok. Hisz akadnak közöttünk olyanok, méghozzá szép számban, akiknek egész életük is kevés hozzá…

– … hogy tisztességesen elsajátítsanak egy idegen nyelvet. Felhívnám a figyelmet arra, hogy a motiváció fontosságát ebben az esetben nehéz lenne túlértékelni. Íme az életből vett friss példa: az az ukrán nagymama – egyébként alig múlt ötvenéves –, aki Magyarországon élő és csak magyarul beszélő unokájával szeretne szót érteni, egészen nagy vehemenciával vág neki a nyelvtanulásnak. Emellett tudni kell, hogy oktatóink nem *egyszerű* nyelvtanárok, hátuk mögött gazdag nyelvoktatói tapasztalat áll, s rengeteg olyan kipróbált módszert ismernek, amellyel a nyelvtanulás meggyorsítható, a megszerzett tudás tökéletesíthető, tovább csiszolható.

Vajon hogy látják mindezt azok, akik a főiskolán sikeresen elvégezték a nyelvi kurzust?

Popovics Ljudmilla, az EcotradeInform vállalat főkönyvelője:

– Korábban, ha ukrán nyelvű beszédembe beleszőttem egy-egy magyar szót, vagy rövidebb kifejezést – hisz tudásomból még egy rövid mondatra sem futotta -, nem nagyon törődtem a kiejtéssel. A körülöttem levők reagálásán lemérhettem – többnyire elnéző-en mosolyogtak –, hogy nem értem el telitalálatot. A tanfolyamon aztán tudatosodott bennem, hogy melyek a magyar mondatfűzés legfontosabb szabályai, hogy bizony az anyag egy részét, például az igeragozást egyszerűen be kell vágni. Az órák során megismert gyakorlati példa igen sokat segített. S mennyivel könnyebben legyőzi a gátlásait az ember abban az esetben, ha egy felkészült oktató segíti az előrejutásban, s aki pontosan tudja, hogy én mit is akarok elmondani. Az egyik legnagyobb sikerélményem – hisz tele voltunk azzal a félelemmel, hogy a magyar nyelv egyszerűen megtanulhatatlan -, amikor egyedül sikerült megfogalmazni az első kijelentő, kérdő stb. mondatokat. Ezekre aztán már építhettünk, azaz tetszés szerint bővíthettük őket. Hogy mi változott azóta, mióta elvégeztem a tanfolyamot? Mivel nagyjából ismerem a magyar nyelv törvényszerűségeinek egy részét, már a hétköznapi *gyors* beszéd megértése sem jelent gondot. Nyugodtan nézhetem a gyerekeimmel együtt a magyar tévéadásokat (ők eléggé jól beszélik a magyart). Az olvasás sem jelent problémát, most már csak az én szorgalmamon múlik, hogy ebben a vonatkozásban milyen gyorsan fejlődök.

Az órákon szerzett tudás mindenképpen magabiztosabbá tesz. S ez nagy előny.

Gábor Dária állami közjegyző:

– Mióta elvégeztem a tanfolyamot, fontos változás, hogy az ukránul vagy oroszul egyáltalán nem vagy csak keveset értő ügyfeleimmel könnyebben boldogulok. Azzal kezdeném, amit Ljudmilla a végén említett. Miután a nyelvtani alapismereteket elsajátítottam, ez a tudás növelte az önbizalmamat. Bátrabban szólalok meg magyarul, a korábbinál tudatosabban építem fel mondanivalómat. Tanáraink igen sokszor hangoztatták, hogy a gyakorlás mennyire fontos. Én ehhez még hozzátenném: igen nagy segítség a kezdők számára az az alaptudás, amit a foglalkozások alatt szereztünk. Szabadidőmben ma is gyakran fellapozom jegyzeteimet, újra olvasom az ott leírt példákat. Ezek alapján tudatosítom magamban a nyelvi törvényszerűségeket. Amikor az óvodáskorú gyerek bekerül egy idegen nyelvű közegbe, bizonyos idő eltelte után úgy ragadnak rá az idegen nyelv szavai, kifejezései, mint kutyára a bogáncs. Mi felnőttek erről már lekéstünk. A spontán nyelvtanulás helyett számunkra a tudatos nyelvhasználat a járható út. Tanáraimtól tudom, hogy szeptemberben a főiskolán ismét lehet jelentkezni a magyar nyelvtanfolyamra. Már most biztatom barátaimat, ismerőseimet arra, hogy iratkozzanak be. Érdemes.

Kovács Elemér

Visszapillantás

Anyanyelvi oktatásunk 1944 – 1953 között

A Sant German-i Loyban 1919. szeptember 19-én megkötött békeszerződés alapján Kárpátalja Csehszlovákia része lett. Ez az itt élő magyarságot sokkolta, a bódultság állapotába sodorta. Nem voltak kulturális központjaink, hisz addig kultúránk, oktatásunk Budapest-centrikus volt.

1918. december 10-i hatállyal az állam nyelve a cseh lett. A hivatalnokoknak, a tanároknak, a tanítóknak, lelkészeknek hűségesküt kellett tenni. A határidő 1920. december 31. Sok tanító, tanár, lelkész és hivatalnok nem volt hajlandó erre. Többségük itthagyta szülőföldjét és Magyarországra távozott. A már meglévő kulturális intézményeink is veszélybe kerültek.

Hamarosan a legnagyobb gond a tanító- és lelkészhiány lett. A cseh hatalom mindent megtett, hogy magyar iskoláinkat – főleg az egyházi iskola volt szálka a hatalom szemében – ellehetetlenítsék. A magyarság megmaradásának egyik kulcskérdése az egyházi iskolák fenntartása volt. Bertók Béla, a KRE (Kárpátalja Református Egyházkerület) püspöke és hívei mindent megtettek annak érdekében, hogy a nehézségek ellenére a magyar anyanyelvű iskoláink megmaradjanak. A KRE alakulásakor megmaradásának feltételeként tekintette iskoláink megtartását.

1938. november 10-én területünk visszakerült az anyaország kebelébe.

Magyar iskoláinkba magyarországi tanárok és tanítók jöttek, hogy betöltsék az űrt…

1944. november 27-én Ungvárt elfoglalta a Vörös Hadsereg. 1945. június 29-én megkötötték a cseh–szovjet szerződést, mely szerint Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolták. 1945. január 26-án a két parlament ratifikálta a szerződést. A kárpátaljai magyarság második kisebbségi sorsa vette kezdetét, immáron a Szovjetunió kötelékében… *(1991. augusztus 23-án, Ukrajna függetlenségének kikiáltásával a kárpátaljai magyarság harmadik kisebbségi sorsa kezdődött meg.)*

1944 decemberében a magyar falvakban megnyitották kapuikat az ukrán hétosztályos iskolák. A kárpátaljai magyarságra viszont ebben az időben gyász borul. Megérkeznek az első hírek a *malenykij rabotra* elhurcoltak haláláról. A magyar gyerekek távol maradnak az iskolától. Az itt élő magyar kommunisták magyar autonómiáról és magyar anyanyelvi oktatásról ábrándoznak. A Beregszászi járás első tanfelügyelője Ilku Pál (később magyarországi művelődési miniszter), akit távozása után Póhán Ferenc váltott fel.

Nincs tudomásom arról, mi is játszott közre, hogy később az ukrán iskolák helyett magyar iskolák nyíltak. Mivel a Szovjetunióban hétéves korban mentek iskolába a gyerekek, mindenkit egy osztállyal *visszatettek*. Emellett sok gyerek kimaradt az 1944/1945-ös tanévből is. Így a magyar gyerekek jelentős része két évet veszített.

Sokan abban reménykedtek, hogy nem lesz ez így sokáig: jönnek a csehek vagy a magyarok. A szülőket nem érdekelte az iskola. A legtöbb család gyászolt: az édesapát, a nagyapát vagy a testvért, aki messze Oroszhonban, jeltelen sírban aludta örök álmát.

De hamarosan észbe kaptunk, s beláttuk, hogy itt változás nem lesz, tanulni pedig muszáj. Az induló magyar iskolák legnagyobb gondja a tanítóhiány volt. Ennek okai a következők: a Magyarországról idehelyezett tanítók, tanárok elmenekültek. 1944. november 18-án a pedagógusok közül többen jelentkeztek a *malenykij rabotra*. Sokan örökre ott maradtak, jeltelen tömegsírban pihennek. Sok pedagógus pedig a híreszteléssek miatt – magyar kérdés = vagon kérdés – jobbnak látta, ha elmenekül. (Érdemes lenne egyszer összegyűjteni a lágerben és a fronton elpusztult pedagógusok névsorát és emlékművön megörökíteni nevüket, hogy soha ne feledjük, mi történt. Nevük és tetteik példaként szolgáljon a felnövekvő pedagógusok előtt.)

Bátyúban egyetlen pedagógus sem maradt. De hasonló gonddal küszködtek más iskolák is. Aki polgári iskolai végzettséggel rendelkezett, azt az alsó osztályokba nevezték ki; aki gimnáziumot – az az általános iskolában tanított.

Lapozgatom az egykori Bátyúi Általános Iskola osztálykönyveit: ismerkedem a tantárgyakkal és volt a tanáraimra emlékezem. Mai szemmel sok az érdekes tudnivaló. Hős kor volt: tanterv, tankönyv nélkül oktattak. Ennek ellenére sok mindenre megtanítottak, hisz nagyon sokan választottuk a tanítói pályát.

1951. szeptember 1-jén Huszton a tanítóképzőben az ukrán tagozattal párhuzamosan megnyílt a magyar tagozat. Márkus Béla csonkapapi nyugalmazott iskolaigazgató így emlékszik a tanítóképzős évekre: „1947-ben végeztem a Bátyúi Hétosztályos Iskolát. Szerettem volna továbbtanulni. Ez azonban megoldhatatlan volt: nem tudtam se az ukrán, se az orosz nyelvet, magyar oktatási intézmény nem volt. A szájról szájra terjedt hírekből – de lehet, tanáraink is említették – tudtam meg, hogy Huszton megnyílt a magyar tagozat. Bátyúból négyen vágtunk neki az ismeretlennek, hármunkat – Hadar József, Tóth Vilma és én – fel is vettek. Talán 33-an voltunk a Huszti Tanítóképző Magyar Tagozatának első évfolyamán, az I. M-nek nevezett osztályban. Különböző indíttatású, családi és anyagi háttér tekintetében nagy eltéréssel rendelkező csoport volt, mely nem tudott összeforrni egy egységes, egymást támogató, egymás sorsával törődő közösséggé válni. Ma már, 58 év távlatából nehéz visszaemlékezni. 1951. július 1-jén 26-an kaptunk tanítói oklevelet és kiröppentünk a nagyvilágba. Ma már nyomozni kellene, kit merre vitt a sors. Utoljára 1982-ben találkoztunk. A huszonhatból tizenöten jöttek el a találkozóra. Az 1951-ben diplomát kapottak névsora: Bakos Ferenc, Barna Gizella, Belovics Lotti, Bihari Sándor, Buzinkay György, Czauner Aladár, Csik Etella, Erdő Ilona, Fógel Ágnes, Fógel Ibolya, Géczy Katalin, Hadar József, Heé József, Juhász Mária, Kovács Béla, Komlóssy Gabriella, Magyar Erzsébet, Márkus Béla, Nemes János, Pallagi Rózsika, Sűtő Gedeon, Somlay Katalin, Szabó Irén, Szabó Mária, Szeles Ilona, Tóth Vilma.

A kibocsátott gárda fontos szerepet játszott a magyarlakta falvak életében. Volt bennünk egy kis büszkeség, hogy elsők vagyunk, tele tenni akarással. Bár alsós diplomával rendelkeztünk, bármely tantárgy tanítására képesnek éreztük magunkat. Az alapos és sokoldalú felkészítés kovácsai

képzős tanáraink voltak. Köszönet érte! A mai korosztály el sem hiszi, hogyan élt abban a korban falun egy pedagógus. Feladatunk nemcsak a tanítás volt. Én arra emlékszem, hogy a helyi pártszervezet – még inkább a járási – az akkori pártpolitika megvalósítása eszközének tekintett bennünket. A tojás beadástól, az államkölcsön jegyzéséig mindenre felhasznált. Reggelenként például be kellett járnom a számomra kijelölt részleget, hogy mozgósítsam a kolhoztagokat az aznapi munkára. Ezt Rafajnán ötlötte ki egy túlbuzgó kiküldött. Ilyen körülmények közt nem volt könnyű eldönteni, hogy mi a fontos: az oktatás, az iskola, vagy valami más. Nem csoda, hogy hamarosan a kultúra területére váltottam. Ám a tartalmában szocialista, formájában nemzeti kultúrát megelégeltem és a katonaság után visszatértem a pedagógiai pályára.

Sajnos volt osztálytársaimról vajmi keveset tudok. Öten már a temetőben nyugszanak. Igaz, már hetven éven felül vagyunk. A 26-ból 15 lány és 11 fiú birkózott a tudományokkal. A fiúk nagyobb része egyetemet, főiskolát végzett. Többen lettek iskolaigazgatók, igazgatóhelyettesek. Életünk nem volt hiábavaló."

Márkus Béla azonban megtalálta helyét, elévületlen érdemei vannak a magyar kultúra ápolása terén. Gondolok itt az általa szervezett felnőtt és gyermek énekkarokra, tánccsoportokra, citeraegyüttesekre. Hosszú évekig iskolaigazgatóként tevékenykedett. Érdemes lenne megírni emlékeit, a jövő nemzedék számára, hisz az idő sürget.

Miért éppen Huszton nyílt meg a magyar tagozat?

Erre sajnos nincsenek adataink. Ebben az időben három tanítóképző volt Kárpátalján: Huszton, Munkácson és Ungváron. Úgy gondolom, ebben közrejátszott az is, hogy itt voltak magyarul beszélő tanárok.

1950-ben Husztról a magyar tagozatot áthelyezték Munkácsra, mely akkor három osztályt tett ki (az 1947-1948-1949-ben felvetteket). Huszton nem volt magyar iskola. Pedig a huszti korzón sétálgatva, a fiatalokkal barátkozva, sok magyarral találkoztunk. A tanítóképző gyakorlóiskolájában – ami pár lépésre volt az épülettől – is sok volt a magyar gyerek. De úgy látszik, a hatalom nem szándékozott magyar iskolát nyitni. Inkább a tanítóképző magyar tagozatát áthelyezték Munkácsra.

A tanítóképzőben a második évfolyamon kezdődik a szakmai gyakorlat: óralátogatások, pedagógiai, pszichológiai megfigyelés. A harmadik évfolyamtól kezdődik az óraadás. Az 1947-ben felvételizettek Visken voltak pedagógiai gyakorlaton. Hosszú távon ez nem volt megoldás.

Az 1947–48-as tanévben induló osztály emlékeit Erdő Ilona írta meg *Egyszer volt egy osztály* címmel.

1948. szeptember 1.-jén indul meg a levelezői tagozat. Ide mindenkit felvettek, aki már tanít és nincs végzettsége.

Én 1948. szeptember 1.-jén kezdtem meg tanulmányait Huszton, a 2. magyar csoportban. 40-en voltunk az indulásnál. Nyomorúságosak voltak a körülmények. Kollégiumot nem kaptunk. Az élelmet hazulról cipeltük s azt a házi néni főzte meg. A közlekedés nagyon rossz volt. A vonatok néha fél napot is késtek, vagy nem is jöttek. Hazajönni pedig kellett, mert élelemre szükség volt. Itthon is nyomorúságosak voltak a körülmények. Szüleimet sanyargatták: államkölcsön, beadás, kolhozszervezés. Szüleimet kulákoknak nyilvánították. Édesanyám ügyességének köszönhetően megúsztam a kizárást.

Mindenki hallgatott, nem mert ellentmondani. A „málenykij robot" sebei még nem gyógyultak be. Az emberek féltek, féltették magukat és családjukat. Tovább tanulni pedig muszáj, hisz ott lebeg szemünk előtt Donbász. A fiatalokat (16-17) bányásziskolába viszik (FEZEO). Ez is oka, hogy akik polgáriba, gimnáziumba, kereskedelmibe jártak, Donbász elől a tanítói pályára menekültek. Ez egyúttal jó is volt, hiszen lehetőség nyílott egy új magyar intelligencia létrejöttére.

Az anyanyelvi oktatás egyetlen fellegvára a huszti, később a munkácsi tanítóképző. Majd csak 1953-ban nyitják meg kapuikat a magyar középiskolák.

A kárpátaljai fiatalok számára Munkácson jobbak lettek a körülmények.

Ennek ellenére a 2. félévet már csak 33-an kezdjük meg a 40-ből. Ebben közrejátszottak az anyagiak is, és a megtorpanás is. Egyesek számára ezután is gondot jelentett a Munkácsra való költözés. Ezt 4-en nem vállalták (husztiak voltak), így most már csak 29-en maradtunk, akik 1952. július 1.-jén átvettük diplomáinkat.

Íme a névsor: Bagu Balázs, Bagu Gizella, Béres József, Bolcsák Éva, Dávid Erzsébet, Dávid Jolán, Demjén József, Fejes Sándor, Fóri Katalin, Fóri Sándor, Fűzessy Zoltán, Juhász Lajos, Kovács Kálmán, Magyar Irén, Magyar Márta, Mica Mária, Nánássi Béla, Puskás Olga, Richwalski Gabriella, Schober Ottó, Szamosi Irén, Szpicskei János, Tusa Sándor, Újfalusi István, Váradi Károly, Vass Irén, Vaszkun Márta, Vorcsák Piroska, Tatár Béla.

Az idő azonban ritkítja sorainkat, ma már 9-en nem élnek. Ebben az évben lesz 53 éve, hogy átvettük diplomáinkat. Van, akivel azóta sem találkoztam. Szép emlékeim vannak az együtt töltött évekről. Figyelemmel kísérem volt osztálytársaim életútját. Sok jó tanuló volt az osztályban: Bagu Gizella, Bolcsák Éva, Váradi Károly vörös diplomával végeztek. Nagyon összetartó osztály volt a miénk. A ma még élő 20-ból 10-en itt élünk szülőföldünkön, 10-en Magyarországon. Néhány érdekes adat: 17-en egyetemi diplomát szereztünk, 11-en alsós osztályokat oktattak. Négyen töltöttek be igazgatói állást, hárman igazgatóhelyettesek voltak, ketten a tudományok doktorai: Tatár Béla, Fűzessy Zoltán. A csoportból néhány jól ismert név: Juhász Lajos (újságíró), Schober Ottó (színész), Bagu Gizella és Vass Irén (magyar tanárok). A felsőfokú diplomák nagyobb része humán irányzatú: magyar – 5, orosz – 3, történelem – 4, földrajz – 1, matematika – 2, német – 1. Schober Ottó a tanítói pályáról átnyergelt a színészetre. Utolsó találkozónkat 1977-ben tartottuk Munkácson. Az 50 éves találkozót sajnos nem sikerült megszervezni."

1953-ban végezte a Munkácsi Tanítóképzőt Nyeste Albert, aki így nyilatkozott: „Tizennégy évesen azért választottam a Huszti Tanítóképzőt, mert magyarul akartam tovább tanulni. A legtöbben Bátyúból és Rátról jelentkeztünk. A kitűnő tanulókat felvételi vizsga nélkül vették fel. Nekem egy négyesem volt orosz nyelvből, ezért felvételiznem kellett. A következő tantárgyakból felvételiztünk: magyar, orosz, matematika – szóbeli és írásbeli. Az előző évfolyamokon már nyolcan tanultak Bátyúból, ez nekünk jó pontot jelentett. Iskolánkban kiváló tanáraink voltak: Kiss Béla, Eksmidt Béla, Simsa Mária, Demjén Zoltán, Demjén Anna, Krajnik Erzsébet. Tíz tanulót vettek fel az első évfolyamra a bátyúi iskolából: Béres Klára és Izsák József (vizsga nélkül, kitűnő tanulók voltak), Demjén Irénke, Nyeste Albert, Kovács Frigyes, Juhász Ibolya, Homoki Zoltán, Márton János, Nyeste Jolán, Révész István. Ebben az időben Bótrágyon nem volt hétosztályos iskola, csak elemi. A bótrágyi gyerekek is – aki tovább akart tanulni – Bátyúba jártak iskolába: hol vonaton, hol gyalog. A tíz bátyúi felvételt nyert tanuló közül négy bótrágyi.

Az első évet negyvenegyen kezdtük, de sokan kimaradtak. Mi egy évet tanultunk Huszton, majd áthelyeztek Munkácsra. 1953. július 1-jén 34 kaptunk diplomát: Ádám Etelka, Ádám Etelka (zavarta is a tanárokat a két egyforma név), Bakos Ernő, Bakos Eszter, Bakos Jolán, Bossányi Klára, Bölcsházy János, Demjén Irén, Erdő Irén, Erdő Magdolna, Fejes János, Hauptman Pál, Hafinec Anna, Homoki Zoltán, Izsák József, Juhász Ibolya, Kálmán József, Karabélyos Katalin, Király Éva, Kiss Margit, Kótyuk István, Komáromi András, Kovács Frigyes, Kubinyi Éva, Márton János, Nyeste Albert, Oroszi Elemér, Paládi Margit, Ráti Géza, Sütő Tibor, Szabó Ilona, Szijjártó Ilona, Tóth Tibor, Veress Lenke.

A 34-ből 18-an rendelkezünk felsőfokú diplomával. Hárman – Fejes János, Kótyuk István, Tóth Tibor – kitűnően végezték a tanítóképzőt és vörös diplomát kaptak. A csoportunkban 18 lány és 16 fiú volt. Hatan már elhaláloztak. Igazgatói állást töltöttek be: Kálmán József, Nyeste Albert, Ráti Géza, Homoki Zoltán, igazgatóhelyettesek voltak: Tóth Tibor, Izsák József, Sütő Tibor. Velem együtt nyolcan élünk Magyarországon."

A tanítóképző után egyesek csak pionírvezetőként tudtak elhelyezkedni. Én is így kezdtem a pályámat Szernyén, majd három hónap után Guton tanítottam matematikát. 1954 augusztusában sikeresen felvételiztem az Ungvári Tanítóképző Főiskola magyar szakára.

A régi tanítóképző a Duhnovics utcán volt. Ebben az épületben kiváló tanárok oktattak a szakma szeretetére: Himinec Natália magyartanárnő, Orosz Vaszil (orosztanár és osztályfőnökünk Huszton), Sztankaninec Mária matematika, Sztankaninec György zenetanár, Dzsumrát Katalin történelem–földrajz, Bánkuti Szilveszter fizika, Plotkina Tatyjana pedagógia, Roscsa Valentia orosz, Sztipszkij Konsztatin orosz nyelvre oktatott bennünket. A párttörténelmet (abban az időben főtantárgy volt) Bikova Valentina tanította.

Mi is komszomolok voltunk. Voltak itt paradox helyzetek, melyeket csak úgy megmosolyogtunk. Tanáraink úgy tettek, mint aki nem hallotta, de meg-megsúgták, ha rossz fát tettünk a tűzre. Mariska néni nagy mestere volt ennek. Ha azt mondta: „Na, fiam, segítsen hazavinni a füzeteket", valami fejmosás következett. Erről a meghívott sohase beszélt. De mindenki tudta: valami gond van.

Minden órán hazafias nevelésnek kellett lenni. Az egyik osztálytársunk bemutató órát adott tornából. Az órán nem hangzott el a nagy vezér – Sztálin – neve. Az érdemjegy hármas. Az élet megtanított rá, mi a megoldás: minden tanár táskájában ott volt a példamondat magyarból, matematikából a megoldandó hazafias szövegű feladat, ha talán ellenőr jönne. Nézegetem az érettségi tablókat: a jobb sarokban Sztálin, a balban Lenin arcképe díszeleg. Ez kötelező volt. A Bátyúi Középiskola irattárában találtam rá Csepa Iván iskolaigazgató napi-parancsára (természetesen orosz nyelven). A fiatalabb korosztály figyelmébe ajánlom, hogy jobban megértse milyen korban éltünk:

40. számú napi parancs

a Bátyúi 2. Számú Hétosztályos Iskolában

Mély fájdalommal vettük tudomásul szeretett vezérünk és tanítónk, Joszif Visszárionovics Sztalin halálát, melyet megrendült szívvel fogadott a világ haladó emberisége. 1953. március 5-én este 9 óra 50 perckor megszűnt dobogni a szíve annak az embernek, akinek neve számunkra drága és büszkén hangzik a világ minden sarkában.

Mi soha nem feledjük el a szeretett Joszif Visszárionovics Sztálint. Mi tudjuk, mire tanított bennünket és mi hűek leszünk meghagyásaihoz.

Ezért parancsba adom, hogy 1953. március 6-án a két váltás között a tanulók számára gyász nagygyűlést kell tartani. A gyászgyűlésen köteles részt venni iskolánk minden tanítója.

A nagygyűlésen gyászbeszédet mond Kiss Béla Fedorovics

Iskolaigazgató: aláírás

Hogy milyen volt a helyzet a magyar oktatás terén? Ehhez egy érdekes adalék. A tanítóképzőben orosz irodalmat tanultunk ugyan, de magyar irodalmat nem. Még attól is félt a hatalom, nehogy megismerkedjünk a magyar irodalom klasszikusaival. Ezen a szálon elindulva kerestem a magyar irodalom tanítását a Bátyúi Hétosztályos Iskola 1945/46, 1946/47, 1947/48-as osztálykönyvekben. Nem találtam ilyen tantárgyat itt sem.

A tanítóképzőben 39 tantárgyat tanultunk, ebből 24-et magyarul, 15-öt oroszul. Ennek volt előnye és hátránya is. Előnye, hogy a tanítóképző befejezése után, ha nem is kiválóan, de beszéltük az orosz nyelvet. Hátránya az volt, hogy olyan fontos tantárgyakból is, mint pedagógia és pszichológia gyenge volt a szaktudásunk.

A tanítóképzőben magas szintű oktatás folyt, becsülettel megtanítottak a szakmára. A második évfolyamon kezdődött a pedagógiai gyakorlat. Órára csak felkészülten lehetett menni, ezt szigorúan ellenőrizték. Mária néninek azt is meg kellett mutatni, van-e tiszta zsebkendőnk. Ne adj Isten kézzel törölni a táblát! Nem beszélve arról, hogy jól öltözöttnek kellett lenni: vasalt nadrág, vasalt ing, nyakkendő, tiszta cipő. Ki kellett állni a mustrára. „Na csak, forduljon meg. Mehet!"

Ma sokat beszélünk a tehetségápolásról, a differenciált oktatásról. Pedig már akkor is volt. Mariska néni bejött: a jó matematikusoknak odaadott egy-egy példát, hadd birkózzanak vele, míg ő a gyengébb tanulókkal foglalkozott. Az osztály egyik legjobb matematikusa voltam. Úgy hozta a sors, hogy a képző befejezése után Badalóban magyar nyelvet tanítottam. 1953-ban az Ungvári Tanítóképző Főiskolán már magyarra felvételiztem. A tanítóképzőben eltöltött évekre ma, 53 év után is szeretettel gondolok. Sok szépet kaptam a pályától. Volt tanítványaim közül többen újságírók, nagyon sokan magyartanárok. Ma már az ő feladatuk, hogy megtanítsák a felnövekvő nemzedéket anyanyelvünk szépségeire, szeretettel oktassák a jövő nemzedéket. Öröm számomra, ha volt tanítványaim közül valaki rám köszön.

Anyanyelvi oktatásunknak az eltelt időszakában négy fontos szakaszát jelölhetjük meg:

– 1945–1953 – az indulás, a Munkácsi Tanítóképző Magyar Tagozatának szerepe.

– 1953–1963 – a magyar középiskolák megnyitása és annak szerepe

– 1963–1996 – a magyar tanszék megnyitása az Ungvári Nemzeti Egyetemen, a magyartanár képzés elindulása

– 1996 – a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola megnyitása, anyanyelvi oktatásunk kiterebélyesedése.

A kárpátaljai új magyar intelligencia kinevelésében, elindításában nagy szerepe volt annak a fiatal tanítói gárdának, akik abban az időben a Munkácsi Tanítóképző Magyar Tagozata befejezése után anyanyelvi oktatásunk alapjait fektették le. Ebben a kis írásban csak három évfolyamról írtam, a többiek megírása már mások feladata lesz.

Hivatalos és társadalmi szervezeteink elfeledkeztek azokról, akik tették a dolgukat, a nemzet napszámosaiként. A pedagógiai pálya sohasem tartozott a túl megbecsültek közé. A kárpátaljai magyar oktatás öreg napszámosai többet érdemelnének, érdemeltek volna.

Bagu Balázs
nyugalmazott
magyartanár, Bátyú

A természettudományok vonzásában

Fodor Géza költői világa

(Második rész)*

4. A kisebbségi lét kárpátaljai alapproblémája

Fodor Géza költői világa tágas. A kijelölt és meghódított támpontok közötti távolságokban sem űr az, amire figyel az olvasó. Vagyis: a távolságok hiába nagyok, azokat jól kitöltik a különleges hangulatok. Ahogyan súlya van egy versen belül minden egyes szóalaknak vagy írásjelnek – amint az *Ebonit ének*ben is láttuk – az egyes ciklusok ugyanúgy fokozott odafigyelést igényelnek. De valamennyi között a *Szobor Hamletnek* című az, amely az egész világképre rávetül. Két legutóbbi verseskötetében is kiemelt szerepet kap.

A ciklust két idézet vezeti fel. A „*Zen*”-ből vett mottósorok, hogy „Tudod, hogyan szól / két tenyér, ha csattan? / Vajon miként szól / egy tenyér, ha csattan?”, csak árnyalni tudják az értelmezést. Annál messzebbre mutatnak viszont a *Hamlet, dán királyfi* első felvonásából kölcsönzött szavak: „Kizökkent az idő; ó kárhozat! / Hogy én születtem helyretolni azt.” Aztán mindjárt a cikluscímadó vers legelső sorai fel is vetik a legégetőbb és legalapvetőbb problémát. „[A]z idő metszett ki önmagából / az elgondolt lehetőség kontúrjainak / fényéleivel / meg ez a lenni-nemlenni-akarás” – írja a szerző.

Nagyon pontos helyzetmeghatározás ez. Az is, hogy Fodor Géza Hamlet alakját kiválasztja. Ez intellektuális igényén messze túlmutat. Mivel tudjuk, hogy ebben a költői világban rend és megtervezettség uralkodik, hát sokkal inkább a morál kérdésének a fölvetését észleli az olvasó ebben a választásban. Hamlet alakja és jelleme időtlen és közismert. Az igazság szolgálatába állított önmarcangoló hite ugyancsak megfellebbezhetetlen törekvés. Fodor Géza költői világán belül Hamlet alakja így szimbolikus jelleget ölt, és megtelik jellegzetesen helyi értékargumentumokkal.

Az önmarcangolásnak, a „lenni-nemlenni-akarás”-nak az eszmélés és eszméltetés fontossága mellett az értelmezésben egy másik rétege is különválik. Mégpedig az, hogy a kérdésfölvetőnek meg kellene tagadnia bizonyos fokig önmagát, és akkor ez a tette biztosítani tudná számára az emberibb létezését. Látszólag a szerző csak Hamletről beszél, miközben a különleges sűrítések révén bőségesen utal a kárpátaljai magyar gondolatok egyént és közösséget egyaránt kifejező lehetőségeire. És nem utolsósorban a saját esetére, amely magába foglalja a szilencium körüli idők léleknyomorító mellőzöttségét. Ezt különösen meg tudja erősíteni a *Forrásvízre vércsék szálltak* című, és az *Ily ránk vert sorssal* Csoóri Sándornak ajánlott költemény. Mindkét versben hangsúlyt kap az eszmélés. Az *Ily ránk vert sorssal* címűben például az egyetemes magyarságról szóló felelős gondolkodáshoz csatlakozik a beszélő.

Csak nézünk egyre a hószín égre fel
egy magasba írt haza légterébe
mely földerengő madárszívverésre
dérütötte fénnyel legbenn énekel

hogy felfogjon lassan eszméletünkre
mert zárlatol már valamennyi átok

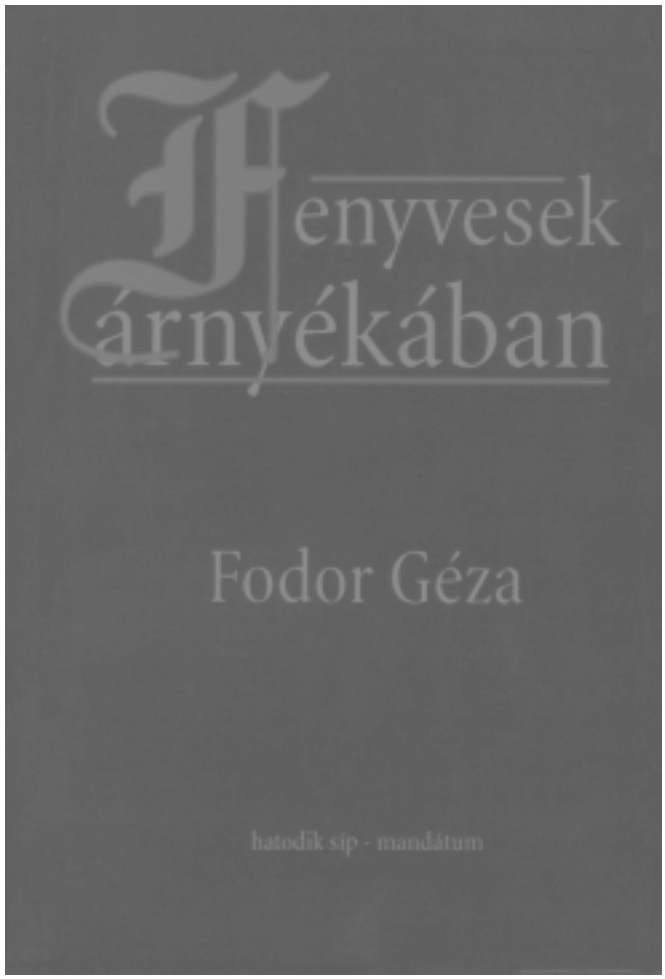

mint a belénk metszett országhatárok
ha átvérez a zárt éjfelek tükre

és ránk vert sorssal bőrünk alá vésve
körözni kezd a széltörések örvén
a kék váltóláz kettős keringése.

A *Szobor Hamletnek* ciklus utolsó verse *A negatívon Fortinbras* címet kapta, és ez korántsem jelenti azt, hogy a szerző valamiféle tartalmi kivonatot készítene a műből. A verscím igen találóan utal arra az összetett problémára, hogy a morális gondok radikális megoldása könnyen a „nevető harmadik” kezére juttatja a javakat, ami a nemzeti jelleg fölszámolását is magába foglalja. Hogy a belviszályok jellegüknél fogva mindig az idegent segítik meg, miközben a sajátjaink egymás vérét ontják. A negatívról bármikor előhívható Fortinbras. És kinek nem jut eszébe újra a Kovács Vilmos – Balla László morális alapokra visszavezethető nézetkülönbsége? Amikor Fodor Géza és a Forrás eszmélése megtörtént, és az eszméltetés dolgaiba belevetette magát, már javában folyt a harc.[1] És hallatlanul fontos az, hogy Fodor Géza sem akkor,

sem a hatalom győzelme után, költészetében nem hirdette az ütközés és ütköztetés feleslegességét. A morális igazságokon nyugvó alapproblémákat igenis mindig nevén kell nevezni. Egy nemzet vagy egy népcsoport önbecsüléséhez hozzátartozik, hogy a belülről ellene indított támadásokat nem hallgatja el. Ezekhez a gondolatokhoz kapcsolódik a *Forrásvízre vércsék szálltak* című szimbolikus-metaforikus költői beszéd.

A forrás (Forrás) fölfakadásának életet és reményt adó pillanataiban máris villan „egy türkiz égdarab". Az önmagával való azonosság kimondásának első percei után, a mámorító létben „Csengve ütődő vízgyűrűk / Visszhangzóbb felszínekre tárták / Gyöngyöződő eszméletük". Ezután három rövid versszak döbbenetes erejű képeiben kirajzolódik az elfojtás, az elhallgattatás.

Támadt rögvest negatív nap
Torkán sistergő tűzkerék
És a kikiáltott dél alatt
Tükröket tört be a sötét

Hogy jéggé dermedtek az igék
Konokabbá vált a szótag
S a Szent Bertalan-éj holdívét
Sarlózta barbárabb korszak

Melynek tüzét – az elmerülő
Ég által – hosszan megülte
A jég alá szorult levegő
Posztumusz döbbenete

A közösségi létgondok fölvetése és a lírai alany világának egymásba vetítése Fodor Géza verseiben magas színvonalon valósul meg. A *Bukovinai esték* című költemény pedig témaválasztásával kapcsolódik ezekhez a versekhez. Ugyancsak egyetlen farkasszemnyi összesűrítésben láttat ez a mű, s egyszerre szól a bukovinai székelyekről úgy, hogy abban a kárpátaljai magyarság közösségként való felszámolódásának a veszélyeit is észlelni lehet. A költeményben nincs egyetlen konkrét utalás a kárpátaljai magyarok folyton morzsolódó közösségére, de erre semmi szükség. Esztétikai megformáltsága olyan világot mutat be, amelyben az egész magyar pusztulás fájdalmát érezni lehet. Ha kárpátaljai, ha nem, lehet kisebbségi, lehet nem – minden olvasóban föltámad a felelősség, az egymás iránt érzett felelősség érzése. Hogy is mondta Szabó Dezső: minden magyar felelős minden magyarért. Az összetartozás érzésében pedig nem kell feltétlenül megnevezni azt, hogy ki, mely idegen országba szakadt, hogy ki, mely vidéken van kitéve a kollektív enyészet által a személyes létfenyegetettségnek. Azzal a szerzői döntéssel, hogy a bukovinai székelyek hányatott sorsát választja verse témájául, Fodor az egyetemes magyar sorstragédiákra tereli a figyelmet. Így válik láthatóvá a kárpátaljai magyar sors. Mi más, ha nem morális indíttatású, belső kényszerből fakadó megnyilatkozás ez. És ki tudná különszálazni, hogy meddig a személyes érdekeltség ebben, és honnan mérhető a közösségi?

A *Bukovinai esték* lírai telítettségű költemény. Intenzív költői láttatás, nyelvi szépség, tömörség és kifejezőerő jellemzi. Itt sem marad el a jellegzetes tükör-motívum, de feltűnő, hogy a természettudományok szakszavaiból nem kölcsönöz. A több szembeötlő szépség mellett most egy olyan, talán kevésbé kiugró apróságról szólok, amely az egész verset keretbe foglalja. A bukovinai székely szőtteseken, a kendő- és a párnavégeken szinte kizárólag bordó színt használtak, s azokba kevertek előszeretettel némi feketét. Ez hagyományuk alapját képezte. Ennek költői megfogalmazásaként indul a vers ilyenformán: „Szemük alján bordószínben / Villámlik egy messzi évszak". És a fehér „hollóingen" megjelenik az árvalányhaj, gyöngyiszalag. Majd fokozatosan kezd minden elszürkülni, a színek halványulni, elmosódni. Mígnem az utolsó versszakban, a lidérc hétvilágra szóló vihogása mellett ez áll: „Hidegebb lesz minden este / S feketébb az éj homálya..." A fekete lassan-lassan mind magába olvasztotta a bordót. Leszállt az est. A lírai alany szépséges hitelű érzékeltetése ez – és mégis mementót mondok.

Ehhez a gondolatkörhöz szorosan kapcsolódik a *Varióla* című költemény. A szó himlőt, feketehimlőt jelent. A versben metafora, és a fekete szín jelentése is több értelmet kap. Mindenképp eszébe jut az olvasónak, hogy a hírhedt *Elidegenedés?* megjelenése utáni helyzetet, a Forrás szétszórattatása utáni állapotot hogyan jellemzi Fodor. „Egy csapásra fekete bárányokká lettünk a hatalom szemében."[2] A vers pedig így indul:

Elveszett a fekete bárány
feketedik a szivárvány
szemeinkben fekete rózsa
nyílik a varióla

Eltorzulnak lassan a tárgyak
képzetekké köddé válnak
a tengerek felől fekete
halálodat látod-e?

Körül ez átkozott határban
kés nyílik minden madárban
kidőlt árnyak ébenfa-szobra
révül az ablakokra

Érdemes kicsit eltöprengeni azon, hogy a fekete bárány honnan nézve mutatkozik annak. Hogy ami az egyik oldalról fekete és kivetnivaló, a másikról nem szivárványként mutatkozik-e, és nem a túlélés reménysége-e. Az nem véletlen, hogy épp a „fekete bárány" eltűnése hozza maga után a szivárvány elfeketedését. A kialakult színek és színességek, az évezredek során gyökeret vert jelentések felszámolása nem betegséget és halált jelent-e. „Virágaink már térdig gyászban / lobognak eleven lázban / égnek eleven forró mészben / belül észrevétlen".

A *Szobor Hamletnek* ciklusban van még egy vers, a *Menedékül Oféliát* című. Itt kell szót ejteni arról, hogy a szerelmet annyira tartózkodóan kezelő lírai én csak Ofélia és Eurydike személyén keresztül szól erről. Illetve van még egy másik költemény is, a *Lány kőből, virágból*. Ebben a versben senki nem szerepel példaként. De érdekes, hogy kő nélkül, e versvilág egyik alapvető eleme nélkül, még a szerelemről sem, itt sem tud érvényesen szólni a lírai személy. És az is elgondolkodtató, hogy a *Don Juan kővendége* is erre a motívumra épül. A kőszél és a kősivatag mellett pedig a ridegség kiegészítője a hóvilág, a jégvilág. De mi lehet az oka, hogy a rendszerváltozás után, a föllélegzés időszaka után sem változik nagyot ez a világlátás? Miért nem tud fölengedni ez a fajta jégvilág, ez a magatartás?

5. Kőlíra, jéglíra

A hamleti gondhoz kötődő kárpátaljai magyar alkotói magatartás Fodor Géza költői világán belül nagyon sajátos

szimbólum- és metaforarendszert hozott létre. Már a Kovács Vilmoshoz írt versében is megjelenik az elárvulás és a dermedés. „Egyetlen fényforrás alól / Széthullunk árnyékainkra / Fémtől, áttetsző ködöktől / Hótól – mindig északabbra". A *Forrásvízre vércsék szálltak* című vers pedig így ér véget: „És sodort ránk fekete árnyat / (Bukdácsolt belé ér, folyó) / A forrásvízre vércsék szálltak / Szárnyaik alól vert a hó". De a Csoóri Sándorhoz írt költemény végén ugyancsak hasonló képet észlelünk. „Hát nézünk egyre a hószín égre fel / egy magasba írt haza légterébe / mely dérütötte madárszárnyverésre / mélységeinkből majd egykor égre kel".

A lefagyás és megdermedés jól kapcsolódik a kővilág metaforájához. A kétféle keménység együttes érvényre jutása pedig az összevonásból adódó összetettségnél is gazdagabb világot bont ki. A *Kőország, mélykékebb tél* című költemény ezért, meg más szempontból is, külön figyelmet érdemel. A más szempont elsősorban a mottójára vonatkozik, az Ady-idézetre.

A *Kőország, mélykékebb tél* már címében is az összevont keménységet hirdeti. A mélykékebb jelzőnek pedig az egyedies hangulata emberi közelséget jelez. Így ember és környezete, a sorsszerűség megtapasztalt kilátástalansága, ugyanakkor Ady révén egy átfogóbb, nemzeti sorsszerűségre való utalás rendkívül összetett és gazdag képvilágot hoz létre. Ady Endre: *Északi ember vagyok* című költeményéből választ magának útirányt a szerző. Mégpedig ezt: „Ha én szólok, Észak beszél, / Fagy és fátum fogja számat...". Ez a mottóválasztás nem csupán a hasonló képisége-gondolatisága miatt illeszkedik szervesen a *Kőország, mélykékebb tél* versvilágához. A Fodor-verset gazdagító Ady-költeményt azért is érdemes volt ebbe a kisebbségi párhuzamba vonni, mert így a költői magatartásra jobban figyel az olvasó. És így Kovács Vilmos küldetéstudata, amely Adyhoz ugyancsak kapcsolódott, újra és megint eszünkbe jut. Jól hallható, hogy Fodor markáns egyediségében is az elődök magatartását tekinti modellnek, küldetéseszménynek.

Kőország jégnap jégvilág
Éles ködében jöttem
Szikrázó jéghegyek iránt
Kutyák nyíttak mögöttem

Még az sem lenne meglepő, ha az olvasó ebbe a sűrű képvilágba belehallaná a nagyon is személyes vonatkozást, és ezzel árnyalná a költeményt. Aki tudja, hogy Fodor Géza október 6-án született, úgy a jégnap szó egyszerre telitődik meg a nemzeti gyász minden keserűségével. De a személy predesztinációjára ugyancsak gondol, arra az eleve elrendeltetésre, amely épp október 6-a okán figyel fokozottabban március 15-re. Bárki, aki a nemzet jeles vagy gyászos napjaihoz így vagy másként kötődik, elgondolkodik ezen, de különösképp, ha Isten kegyelméből költőnek születik az illető.[3]

A szerző ebben a versében kifejezően mutatja be jellegzetes versbeszédét, a természettudományok szakszavaival létrehozható képiség mibenlétét. Mivel az *Északi ember vagyok* című Ady-versből választ mottót magának, így a következő sorok is az olvasó fülében csengenek: „Én északi ember vagyok, / Aki útját zord gonddal rója, / Akinek pokol a beszéd, / Aki süket halált akar, / Nehéz nyelvü és rest a szóra". A következő szavak pedig, hogy „[é]szakon gyökösebb a szó", meg hogy „mélyebbről jön és nemesebben", szinte tökéletes magyarázatául szolgálnak a *Kőország, mélykékebb tél* folytatásának.

Kőszelekbe mart kővihar
Kavargó jégbe zártan
a havat túlkörző radar
Ikerív sugarában

Csikorgó fényű télutak
Jégtűin sztereotíp
Hologram csillagkirakat
Csiholja szilánkjait

Az elszakadni készülő képzelet és a látomás határán mozog ez a költői beszéd. Egyszerre munkál itt a köves, jegeshavas szilárdság és a tűz, az izzás. Ez a vers is jó példa arra, hogy megfigyeljük, mi az, ami megtartja a költeményt, mi az, ami új minőségbe vonja ezeket a szavakat. Hogy nem a versforma, az biztos. Az is bizonyos, nem különcködés, de nem is öncélúság, hogy a költészetidegen szavakat ilyen honosításnak veti alá a szerző. Sikerrel. Itt érdemes jelezni azt, hogy az idegen szavak, a tudományok különféle területeiről kölcsönzött kifejezések miféle hasznosítható irányt mutatnak a jelentéstágításban. A látomásban megfoganó képiség pedig – amely a természettudományok szavait is költői színbe vonja – a jelentésfelszámolás körül sürgölődők számára is tanulságul szolgál: az érthetetlenséget is be kell biztosítani valamiféle tartalmi fedezettel. Jó, ha gyökös a szó. Így lesz hitele az eredménynek.

Érezni a négysoros strófák nyolc- és hétszótagos sorainak kimértségét, annak ellenére, hogy írásjelek nem segítenek az értelmi tájékozódásban. A sorkezdő nagy betűk és a természettudományos szakszavak – radar, ív, sztereotíp, hologram, prizma stb. – poétikailag is a különlegességet hangsúlyozzák, a keresztrím pedig némi otthonossággal enyhíti mindezt.

A rendszerváltozás után született Fodor-versekre jellemző az egyetlen metafora köré szerveződő képvilág és mondaniváló. Ilyen az *Új Atlantisz* című költemény, amelyben megjelenik a politikai világomlást követő keserűség. Senki nem gondolja, hogy ez a kesernyés íz a letűnt rendszer miatt van. Ezt az igazi változás, a gyökeres kiteljesedés elmaradása okozza. „Egy hirtelen süllyedő országrész" víziójában csak a fuldoklás, az „iszamos csatak" mindenütt, „Átokvölgye-katlan" az egész határ, ahol a lelkekben „torz burján nyit".

Fodor Géza a címválasztással utal más „süllyedő országrészekre". Elsősorban Gál Sándor ugyancsak *Új Atlantisz* című verse nyomán a Felvidékre, és Reményik Sándor *Atlantisz harangoz* című költeménye révén pedig „Erdély harangoz a mélyben. / Elmerült székely faluk hangja szól / Halkan, halkan a tengerfenéken". Ezt a jövőt vetíti előre, mikor újra utal az egykori Forrás-fölfakadásra, mikor a „vert buborékhad"-at idézi.

Már megint ez az évszaktalan évad
mit meg sem lehet szavakkal nevezni
hol kaméleon közönyre kever ki
homályos árnyat egy vert buborékhad

S mert függönyeit a víz megereszti
az elborult ég zúdúl ránk aléltan
hömpölyögve lenn minden hordalékban
mely lobogónk is lassan lekerengi

Érezhető a csalódottság. Jogos ez a fájdalom, hisz az összmagyarságot érintő, igazi problémák bátor fölvetése el-

maradt. De minderre sokkal határozottabban mutat rá az *Amikor a Fekete Hold kilép a Bakból* című költemény. Ez a vers az *Ebonit ének*hez hasonló látomásos képvilágával egészen sajátos módon fogja meg a politikai világomlás nyomán létrejött új magyar „mellényelvelés"-t. Elsősorban persze kárpátaljai hangzavar és káosz ez, amelyben felismerhetővé válnak a rendszerváltozásban kitűnni vágyók. A lírai alany a saját érdekeltségei felől közelíti meg a tiszta lelkesültség és a reinkarnálódó, köpönyegét kifordító eszmerendszer összegabalyodását. A nyelvre figyel a lírai alany, a megszólalók nyelvére. Ám a mellé- és félrebeszélés miatt elidegenül. Az olvasó pár érzékletes utalás nyomán szinte hallja a politikai konjunktúralovagok magyar frissítésű retorikáját, hallja az egykori párttitkárok, kolhozelnökök beszédében a régi tabuszavakat, a hemzsegő aktatologatók mindenkit túlharsogó magyar identitásvállalását. Szinte látja, amint hirtelen mindenki „magyarul" érez. Ám a lírai alany tudja: ez a beszéd bármire alkalmas, csak a valódi magyar problémákra rámutató gondolatok bátor kimondására nem. A szavak eredeti jelentésére mintha senki nem akarna emlékezni. „S ahogy Ázsia átkos tornádói bőgnek / Egyszerre minden idegen lesz tőled".

Amikor a Fekete Hold kilép a Bakból
Óvakodj te a Mindentlátó Vaktól
Kinek szemgödreibe más égtájak
Vijjogó, vad vércséi szálltak
S elevenen lángzó szalamandrák
Sötétlő tüzek árnyékait ajzzák.

Ott légörvényből csavart, tengeri kürt rivall
S a vihar koronás démonaival
Tobzódik az ádáz, sátáni szólam
Veres kígyókkal tekert szókban
És sivár kőkutak kávaszélén
Forró szél zúgat az éjszaka mélyén.

Mindenki látja és hallja a figyelmeztetést, hogy az idegenség vércséi most is végzik a dolgukat, akárcsak egykor, amikor a „forrásvízre szálltak". Egy rendkívül összevont képben pedig felismerhetővé válik, hogy a sorsfordulat utáni föllélegzés – ha nem kíséri hathatós tett – önmagában szinte semmit nem jelent. „S átcsap negatív entrópiákba / Egy tűzmadár szaggatott szárnyalása". Együtt van ebben természettudományos szakszó és látomás; a költői erő hiteles megvillanása. És ugyanez a gondolat foglalja keretbe az egész verset alakító látomást. Az elején még a Fekete Hold készül kilépni a Bakból, majd a látomásképek fölvillanása után már erre lesz figyelmes az olvasó: „Akkor – már a Fekete Bak vágtat a Holdból / Nyakában súlyos, vonagló kolomp szól". Anélkül, hogy az asztrológiához kötődő több más jelentésterületet is bevonnánk az értelmezésbe, érezni, hogy itt valamiféle minőségi folyamatváltás történt. Különösen akkor, ha a Kovács Vilmos utolsó versében megismert kép is idevillan, a *Testamentum*nak ez a sora: „Homlokuk jeles, nyakukban kolomp". Így egészen különleges tartalmat kap a vers, egészen különleges lesz a súlya. Ha pedig a Fekete Bak hátán felismerhetővé vált „Gyermek" jelentését is keressük – miközben „[f]ekete nap süt bordáin keresztül" – akkor az elveszett gyerek, az elvesztett igazság egyszerű magyarázata segíti az olvasót a megértéshez.

Fodor Géza több más versében is felismerhetővé válik az, hogy a megváltozott politikai-társadalmi viszonyok között miféle akadályai vannak a kárpátaljai magyarság teljes kiegyenesedésének. Amikor ezeket a költeményeket olvassuk, sokunkban jogosan merül föl, hogy Kovács Vilmos utólagos megigazulása ugyancsak részlegességbe fulladt. Valakik saját irodalmi karrierjük útját egyengetik, mikor Kovács Vilmos hozzájuk fűződő barátságáról beszélnek. Valakik a valós értékeket még mindig takarásban tartják. Nyilván az irodalom és az ízlés önjelölt formálói. „Új Midászaink most váltják át / nagycsillagainkat ezüstpénzre". „Most már az idők múlásával egyre / jobban árad szét a gyász is csontjainkban / míg óriássá nő a kerti törpe" – írja a *Lemegy a Nap* című költeményében a tanítvány Fodor Géza. És újra „holdfény nélkül alvó, zsibbadt föld" lesz ez a táj, „hol megint csak a csend hull önmagába / mely megtartva egykor elviselt / ha dérvert színben vibrált a zsálya". Érezni, nem csupán a Mester megigazulásának az elmaradása fájdalmas – sokkal többről, többekről van itt szó.

Talán még ezekből a kiragadott sorokból is érezni lehet, hogy mennyire veszített csengéséből a költői hang. Lemondás és csüggetegség alakítja a beszélő hangját a *Fenyvesek árnyékában* című költeményben is. „Az ünnepek hetében" néz körül a lírai alany. Elkeserítő, amit tapasztal, ami az embereket egymáshoz köti. A Megváltó születésére készülődvén „[a] szavakban / egymást köszörülő kések, / kiömlő szikrák, / sistergések: / egymást szétvető betűk". „Sunyít a tükörmélyi árnyék: / irígység, elorvult szándék".

És nincs elkéklő lelkifurdalás,
csak a lepréselt jázminillat,
csak a sívó szél, mely űrré vált
emléket,
reményt,
emberséget.
A tél éles hidegvasán
fázik, didereg a lélek.

A költemény strófaépítkezésén is érezni, hogy valami visszafoghatatlanul bomlik és átalakul. A nyolcsorostól a kétsoros versszakig terjed egy-egy költői-gondolati egység, az egyes sorok hosszát pedig többnyire az értelmi, a szabadversekre jellemző tagolás határozza meg. Csak véletlenszerűen fordul elő egy-egy rím, hogy aztán a költemény utolsó szakasza még hangsúlyosabbá tegye ezt a föllazulást. Egy, az ősi nyolcas kétüteműségét fölbontó sajátos, háromütemű sorokból álló strófával zárul a *Fenyvesek árnyékában*. Az egyes sorokat két és három szótagú szavak alkotják ilyen elrendezésben, ilyen ütemképlet szerint: 3 | 2 | 3 || 2 | 3 | 3 || 3 | 2 | 3 || 3 | 2 | 3. A költemény különböző prozódiai sajátságát ebben a strófában egy félrím egészíti ki, egy rímértékű asszonánc „Suhogó, sűrű zöld fenyők, / hosszú dárdájú silbakok, – / pöröllyel döngölt ragyogás / rozsdásít érces sisakot..."

A *Lemegy a Nap* és a *Fenyvesek árnyékában* című költemények jól mutatják, miként nyit meg Fodor Géza újabb tereket költészete számára. Mert a poétikai én lírai dúsítása jól sikerült ezekben a versekben. A föllazított versformák és a hang belső formáinak a követése egészen közvetlen közelről hangzó beszédet eredményezett. Persze ez azzal jár, hogy a természettudományok világában otthonosabb szavak szükségszerűen kimaradnak.

A közvetlenségében is bensőségesebbé váló hanggal kapcsolatban szólni kell a szerző által anyai tanításként emlegetett áhítatról, „a Miatyánk áhitatá"-ról. Vagyis arról, hogy a keresztény hitvilág miképpen tud megjelenni ebben az egész

költői világban. Hogy milyen esélyei vannak azokhoz a költői képekhez csatlakozni, ahol a természettudomány szakszavai terjeszkednek. Ennek egy halványan derengő vázlata az egész világképet átszövi, belengi. Így a *Karácsony, elforgó síkon* is több, mint kísérlet, de a legszebb példa mégiscsak a *Pünkösd*. „[H]arangozz értünk / szárnyas angyal / három ezüstös / ércharanggal // delejes álom / dérimádság / háromnapos / piros királyság // ne fogjon rajtunk / kék alázat / fond meg tövisből / koronánkat".

Újra meg kellene ismételni, hogy ez a költői világ milyen tágas. A benne való eligazodás támpontjai éles színekben pompáznak. Rendkívül kiterjedt síkon lehet észlelni az otthonos távolságokat. Az egyes színek további árnyalása pedig a mélységeket is föltárja. Így e világ, plasztikussága révén önálló kis kárpátaljai univerzummá rendeződhet, amelyben könnyedén kiismerheti magát akármelyik idegenségbe vetett magyar.

***

Az életmű még alakulóban van.[4] Ezért a legszembetűnőbb vonását, az idegen szavak és a szakszavak nagyfokú használatát, csak mint jellegadó érdekességet, úgy emlegettem. Ebben a jellegadó érdekességben csak halványan lehet érzékelni a metaforákká alakuló új sajátosságokat, így csupán akként lehet szólni róluk, mint a költői nyelv és a tudományos nyelv sikeres közelítési kísérletéről. Pedig mintha Fodor is érezné, hogy e kettő egy lényeg szerint él. Németh László figyelmeztet, ne higgyük, „hogy a metafora a költészet virága", „a költészet előbb elvan metaforák nélkül, mint a tudomány".[5] Ez érthetővé teszi, miért szervesülhet olyan könnyen az idegen szó és a szakszó, hogyha azokat egy épp erre irányuló sajátos költői átlényegítő figyelem emeli be a költeménybe. De Fodor még nem lép tovább ennél. Pedig a lehetősége megvan erre. Németh László és Solomon Marcus gondolatai e lehetőség kiindulópontját is megvilágíthatják. „A tudományos igazság olyan messze van érzékeinktől, hogy kép nélkül meg sem tudja magyarázni magát; a metafora itt szorosabban tapad az igazságra, s ami még veszedelmesebb, azonosnak látszik magával az igazsággal, úgyhogy a tudományban sokszor nem is állítások, hanem metaforák vitatkoznak egymással" – mondja Németh László.[6] Solomon Marcus pedig – Zalabai Zsigmond magyarázata szerint – kimutatja, hogy a tudományos nyelv trópusaiban a denotáció (szótári jelentés) érvényesül. A metaforikus funkció a fogalmiságra és nem az expresszivitásra irányul. Ezek a metaforák átlátszóak – magyarázza Zalabai Zsigmond –, szemben a költői kommunikáció homályosságával.[7] És ezen a ponton a továbblépésre nyílhat lehetősége Fodornak. Ha a tudományban használatosabb kifejezéseket a konnotáció (sugalmazás) útján versében expresszívvé téve hasznosítja azok „fogalmi tisztaságát" – akkor egészen sajátos „kettősképeket" hozhat létre.

Ugyancsak Zalabai Zsigmond hozza fel azt az irodalomtudományban használatos metaforát, „mely szerint a köznyelv sima, fehér ablaküveg: könnyű rálátást enged a jelentésekre. Ezzel szemben a költői nyelv mint színes, mintás üveg 'önmagát' állítja a tekintet elé".[8] Ezek szerint a köznyelv szavai, melyek „könnyű rálátást biztosítanak a jelentésekre" és a tudományos nyelv szavai, melyek a metaforák fogalmi tisztaságát adják, zavarok nélkül egyesülhetnek a költői átlényegítésben. És ha Fodor Géza ezt a munkát el tudja végezni, van esélye, hogy az általa létrehozott és fölkínált „mintás üveggel" egy egészen sajátos, egyszerre költői és tudományos, metaforikus igazságot mutasson be olvasóinak.

Penckófer János

Jegyzetek

* A tanulmány első része lapunk előző számában olvasható.

[1] „67 őszén alakult a Forrás Stúdió, melynek alapító tagja voltam. (...) Mindünket fűtött a vágy, hogy megtörjük a kárpátaljai nagy magyar csendet. Állandó fórumunk a Kárpátontúli Ifjúság volt, szellemi vezérünk Kovács Vilmos. (...) Csakhogy, sajnos, akkor már javában dúlt a Balla – Kovács háborúság." In: A gondolat szabadsága. I.m.

[2] A gondolat szabadsága. I. m.

[3] „[N]éha eltűnődöm ezen. Tudva persze, magyar anyától agyar gyermek valószínűleg százszámra született azon a napon, akikből éppúgy válhatott hivatalnok vagy munkás, pártember vagy lelkész, kupec vagy költő – kit mivé formált a génjeiben lakozó hajlam és a közeg, amelybe beleszületett." – nyilatkozza Fodor Géza a születése napjával, október 6-val kapcsolatban. In: A gondolat szabadsága. I. m. Ugyanakkor a Kárpátalja 2002. október 4-i számában azt is mondja, ez a dátum egyáltalán nem befolyásolja őt. A születésnap kapcsán így fogalmaz: „Mert hinni akartam, mert hinni tudtam a művészi szó kifejező erejében. Ha az írásaimat vesszük alapul, akkor ez az, ami eszembe jut. Leginkább a helytállás foglalkoztat, ami szerintem a legérzékenyebb társadalmi, erkölcsi probléma".

[4] Fodor Géza életművének a sajátos építkezési elképzeléseivel már foglalkoztam egy másik helyen. A dolgozatom címe: Sivai tánc. Egy életmű építkezésének sajátosságai. Helye: Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen. Görömbei András szerk., Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2000., 510-523.

[5] Németh László: Két nemzedék., Irodalomtörténet. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 440.

[6] Uo.

[7] Zalabai Zsigmond: Tűnődés a trópusokon. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1998., 22-23.

[8] Zalabai Zsigmond I.m., 227.

Karácsony, elforgó síkon

Isten fehér szakállát rázza
alélt, idegen világára

Körül a dérvert szemhatáron
csengettyűzik a kiskarácsony

Észak tájáról elhalóban
harmonika ropog a hóban

Pásztorok jönnek, tükrös álom
kántál méretlen éjszakánkon

Hómezőkön át fényütötten
Csillag barangol mély szemükben

Liliomokkal plántált ének
fényesít bennük békességet

„Ahogy tetszik!” – Építészeti műveletek a századfordulón

„Ülve egy padon a Belvárosban, […] mellém telepedett egy öregasszony […] s mutatja a Vörösmarty teret, a Váci utcát, hogy nézzem, mit csináltak ebből a városból, a legjobb esetben egy Patyomkin-falut, pedig higgyem el, Budapest fantasztikus város volt, […] mint Párizs vagy Berlin, igazi város, igazi emberekkel.”

Esterházy Péter: Hrabal könyve

Attól függetlenül, hogy bevalljuk-e magunknak, szóvá tesszük-e társaságban, vagy éppen ellenkezőleg, el sem merünk gondolkodni azokon az érzéseken, amelyek egy ódon belvárosban sétálva fognak el minket, biztos állíthatjuk, hogy az emberek többsége vonzódik a régi épületekhez.

Az épületek a társadalmi viszonyok és igények tárgyiasult emlékei. Rögzítik, és ugyanakkor gerjesztik az általános és egyéni érzelmeket, dokumentálják az adott korszak eszme- és értékrendszerét. Az építészeti formák kivitelezését az adott kor technikája határozza meg. A modernizációs folyamatok hátulütője, a divat-hajsza, egyike azon veszélyeknek, melyek a patinás városképek eltűnését fenyegetik. A századforduló korszakának épületei egyre nehezebben illeszkednek be a többemeletes zártsoros beépítésű városokba. A belvárosi telkek egyre inkább a frissen megálmodott, profitáló üzlethelyiségeknek helyet biztosító „épületcsodáknak” és a korszerű lakásegyütteseknek esnek áldozatul. A műemlékvédelem nem a régi épületek kizárólagos monopolhelyzetéért száll síkra a modern építészeti megoldásokkal szemben, hanem a mindenkori értékek megőrzéséért emel szót.

A minket övező építetett környezet, főként a XIX. században keletkezet. Formakincsének történeti fontossága tagadhatatlan tény. Az alkotások funkcionális és szerkezeti elemzésével általában szaklapokban és településtörténeti kiadványokban találkozhatunk. Az építési művelet munkafolyamatainak szabályszerűségeiről viszont, néhány általános fogás kivételével, alig van fogalmunk. A tanulmány ezt a hiányosságot igyekszik pótolni.

A témához kapcsolódó már publikált művek, kiadványok, szakcikkek hiányában, a munka levéltári anyagok feldolgozásán alapul. A korabeli, helyi jellegű –Munkács helyhatósága által kiadott– felhívások, árlejtési (versenytárgyalási) hirdetmények, építési szabályrendeletek mellett, építészet- és társadalomtörténeti szempontból meghatározóak voltak a Merényi Ferenc és Gyáni Gábor tollából származó szakirodalmak.

A vállalkozás kezdetét az építési felhívás meghirdetése jelentette. A pályamunkákat tartalmazó lepecsételt borítékok begyűjtése a városi mérnöki hivatal hatáskörébe tartozott. A pályázók meghatározott összegű bánatpénzt (a vállalkozás biztosítékát jelentő fedezet) helyeztek letétbe készpénzben, vagy óvadékképes értékpapírban a város főjegyzőjénél. A nyugtát az ajánlathoz csatolták.

A pályázathoz mellékelt egységáras költségvetés volt a megállapodás döntő tényezője. Az ajánlatokat a benyújtott egységárak alapján bírálták el.

A nyertes pályázó bánatpénze, a vállalt feltételeknek megfelelően, a biztosíték első felét képezte. A hiányzó összeget a vállalkozó a szerződés aláírása alkalmával tartozott rendezni a fenn vázolt módon. A városi tanács engedélyezhette a foglaló két részletben történő kifizetését, melyet a vállalkozó keresetéből vontak le. A többi jelentkező letéti összegét már a versenytárgyalás (az építkezés végzésére meghirdetett pályázat elbírálás) után visszafizették.

A szerződés aláírására az ajánlat elfogadását követő héten került sor. A vállalkozó vagy személyesen, vagy közjegyzőileg igazolt meghatalmazottja útján írhatta azt alá. Ellenkező esetben magatartását visszalépésnek minősítették, a város pedig bírói közbelépés nélkül is jogosulttá vált a bánatpénz megtartására.

Az építési munkák vezetését és ellenőrzését a városi mérnök végezte. Ő dolgozta ki a szükséges terveket, a részletes rajzokat, és készítette el az egyéb hivatalos építési iratokat (fizetési kimutatások, átvételi igazolások, végelszámolás stb.). Az építési vállalkozó köteles volt minden munkaköri utasítását követni.

A jóváhagyott keresetkimutatás alapján, a munkások bérezése meghatározott időközönként, közvetlenül az építési vállalkozó közreműködésével történt. Végelszámolásnál a pályázati költségirányzatot (munkafolyamatokra lebontott egységárat) és a tényleges elszámolási tervet vetették össze.

A munkálatok befejezése után a vállalkozó egy évig szavatolt az építésnél alkalmazott nyersanyagok és a munka minőségéért. Biztosítékát a jótállási határidő lejártáig tartották vissza. Amennyiben a vállalkozó nem tett eleget javítási kötelezettségének, a város kiadásainak fedezésére, mindenfajta bírói végzés nélkül, a letétbe helyezett biztosítékot használhatta fel.

A határidő kérdése az építési vállalkozás meghatározó pontja volt. Be nem tartása szerződésbontást vont maga után.

Az építkezéshez kizárólag magyar munkásokat, hazai magyar nyersanyagot és gyártmányokat alkalmazhattak. A nyersanyagok a fenn vázolt kikötés figyelembevétele mellett bárhonnan beszerezhetőek voltak. Amennyiben a vállalkozó nem tudta kellően igazolni minden szállítmánynál a hazai származást, enyhébb esetben bírsággal sújtották, súlyosabb körülmények mellett pedig bírói beavatkozás nélkül akár fel is bonthatták szerződését. A kirótt bírságot biztosítékából vonták le. A csonkult letéti összeget a vállalkozó nyolc napon belül volt köteles pótolni, ellenkező esetben megkérdezése nélkül keresetéből egészítették ki azt.

Hivatalosan befejezetté az átvételi bizottság véleményezése alapján vált az építési munkálat.

A középületek esztétikai jellege a városkép meghatározó tényezője volt. Kivitelezésük szabályszerűségeit Munkács város tanácsa 1879-es és 1908-as szabályrendeletében foglalta össze.

Az építési munkálatok megkezdésének előfeltétele az építési engedély megszerzése volt. Adott engedély szükségeltetett: épületbővítés; épület átalakítás, kerítés, árnyékszékek, emésztőgödrök, kutak, kémények, szeméttartók építése; tetőfedések megújítása; kazán felállítása stb. esetén. Elkerülhetővé vált ugyanakkor állványozás nélküli külső tatarozás; épületbelső (padló, ajtó, ablak stb.) javítása; vagy utcai ajtó befalazása, ablakká való átalakítása esetén (ha az ajtó nem az épület belsejébe való közlekedésre szolgált).

A Városi Tanács az építési bizottság véleményezése alapján adott engedélyt az adott munkálatokra. A testületet a mindenkori polgármester vagy helyettese, a rendőrkapitány, a városi mérnök, a tiszti orvos és a tűzoltóparancsnok alkotta.

Az építési kérvényhez a következő mellékletek tartoztak:

– helyszínrajz (az összes fennálló épülettel, a lebontandó részekkel, az építendő területtel, a szomszédos telkek az azokon lévő épületekkel);

– alaprajzok (az alapozás, a pince, a földszint, az emeletsor vetületével és a falak vastagságával; a helyiségek méreteinek feltüntetésével);

– metszetrajz (a szerkezetek megértéséhez szükséges mérnöki kivitelezéssel);

– gép, motor, kazán, közlőmű elhelyezkedésének feltüntetése és leírása.

A tervrajzokat és a szükséges mellékleteket két példányban 21 cm széles és 34 cm hosszú formában nyújtották be. A másolóvászonra vagy rajzlapra készített tervek kivitelezését a következő színek alkalmazásával oldották meg: téglafal – piros, vályogfal – piros szépia (sötétbarna), fa-részek – sienna (?), kőrészek – lila, vasrészek – berlinkék (sötétkék), régi falak – szürke, lebontandó részek – gumi-gutti (sárga), beton – zöld. A cementfalazatokat piros tintával vonalazták. A helyszínrajzon az új épületeket piros, a régieket fekete színnel jelölték.

Az építési engedély megadása ügyében a Városi Tanács a kérvény beadásától számított 8 napon belül hozott döntést. Az elbírálás fontos eleme volt az építési bizottság által végzett helyszíni szemle. (A kérvény benyújtásakor ugyanis új építkezéseknél 6, átalakításoknál 3 korona kiszállási díj volt fizetendő a városi pénztárnál.) A munkálatokat, az építést engedélyező végzés kézhezvétele és ennek jogerőre emelkedése előtt tilos volt megkezdeni. Ha a munkálatokat az engedély hatálybalépésétől számított két éven belül nem kezdték el, vagy megkezdése után egy évig szüneteltették, az engedély érvényét vesztette. Az építési műveletet az utcai építési vonal és a járdák magassági pontjainak kijelölése után kezdték meg. Engedély nélküli vagy az engedélytől eltérő építés esetén kihágási eljárás volt indítható. Esetenként a munkálat lebontását is eszközölhette a helyhatóság.

Városrendezés céljából a Városi Tanács előre meghatározta, hogy a város mely részében lehet, és milyen épületeket kell emelni (lásd: a Fő utcában a Latorca-hídtól a Takarékpénztár és a Kossuth Lajos út torkolatáig, az Árpád téren, a Rákóczi utcában, a Sugár útnak a magtártól a Fő utcáig terjedő részén mindkét oldalon csak zárt sorú emeletes házakat emelhettek. Ugyanakkor a földszintes épületek alapjainak már esetlegesen egy emeleti szint fölhúzásával is számolniuk kellett.) Az életveszélyes állapotú épületeket a hatóság elbontatta.

Az újonnan nyitandó utcák építési módját a Tanács az Építészeti és Szépítészeti Szakosztály véleménye alapján, az utcanyitási engedéllyel egyidejűleg állapította meg. Az utca felé csakis lakó vagy üzlethelyiségeket lehetett építeni (konyha, kamra, istálló vagy más ehhez hasonló építményeket tilos volt az utca felé helyezni). Szeszfőzdék, fatelepek vagy más a közbiztonságra (tűz) veszélyes és a közegészségre káros hatású tárgyakat és ipartelepeket, az 1908-at követően a város területén kívül állították fel.

Az épületek külsejére vonatkozó rendelkezés előírta a vakolás és a színezés módját is. Napjaink gyakorlatával ellentétben a fehér és a rikító színű festék alkalmazása szigorúan tilos volt. (A külterületen épült majorok és borházak építési módját viszont nem taglalta a szabályrendelet.)

A párkányzatot, a csatornát, az ablakokat és az épület külsején alkalmazott bármilyen díszítményt az időjárási viszonyoknak ellenálló anyagból készítették (lásd: fapárkány, a vízfogó medencékbe torkolló csatornák pedig vasbádogból készültek). Az utcavonalban fekvő ablakokat befelé nyílóan kellett készíteni, ha azok a járda fölött 2, 40 méternél alacsonyabban voltak elhelyezve. Ezen kívül a lakóhelyiségek méretéből eredően szabták meg az ablakok számát és nagyságát is. Az erkélyeket 3 méteres magasságban helyezték el. 1, 5 méteres kiugrási távval rendelkeztek. A járda szélességéhez kellett idomulnia a 2, 5 méter magasan lévő ernyőponyváknak és cégtábláknak is. A Városépítészeti Bizottság figyelme a cégéreken kívül, a boltkapuzatok, boltajtók és a falakra kifüggesztett kirakatszekrényekre is kiterjedt, melyek elhelyezését szintén a testület engedélyéhez kötötték.

Az építési vagy bontási munkálatokon keletkező törmeléket a porzást meggátolandóan állandóan öntözni kellett. Amennyiben a helyszínen nem használták fel újra, a bontás vagy az építkezés befejezésétől számított egy héten belül a hatóság által kijelölt helyre kellett szállítani.

Az építési folyamat ilyen és ehhez kapcsolódó rendelkezései az urbanizáció folyamatának technikai oldala mellett, sok esetben a magán- és közszféra darabosan rekonstruálható elemeit képezi. A társadalomtörténet törekvéseit azonban mégsem tekinthetjük hiábavaló, felesleges dolognak. Fernand Braudel szavaival élve:

„A mindennapok azokból az apró tényekből állnak, amelyek időben és térben alig hagynak magukról nyomott… Ám ahogy apró töredékeire szűkítjük le a megfigyelt időt, vagy a különössel, vagy a napi eseménnyel találjuk szemben magunkat… Apró, jelentéktelen események megfigyelése és úti jegyzetek lapozgatása közben egy társadalom mutatkozik meg. Sosem közömbös tehát az a mód, ahogyan a különböző szinteken esznek, öltözködnek és laknak az emberek. Az ilyen pillanatképek olyan ellentéteket, különbözőségeket jeleznek az egyes társadalmak között, amelyek nem mindig felületesek. Szórakoztató játék ez, és én egyáltalán nem tartom haszontalanságnak az ilyen képsorok összeállítását.”

Szemák Mária

Felhasznált irodalom:

Merényi Ferenc. *A magyar építészet 1867-1967*. Műszaki Könyvkiadó. Budapest. 1969.

Gyáni Gábor. *Hétköznapi Budapest*. Városháza. 1995

Az ember -, ház- és faábrázolás fejlődése az elvált szülők gyermekeinél

(Presematikus szakasz)

Míg felnőttkorban az ismétlődő trauma a már kiforrott személyiségstruktúrát rombolja, addig a gyermekkorban megélt trauma maga torzítja és bomlasztja szét a személyiséget. A válófélben lévő vagy a már elvált szülők gyermekeinek óriási alkalmazkodási feladattal kell megbirkózniuk, ugyanis abban a közegben kell megtalálniuk az elvezett bizalmat, ahol kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. Ez a környezet olyan abnormális tudatállapotok kialakulását kényszeríti ki, amelyekben a test és a lélek, a valóság és a képzelet, a tudás és az emlékezet szokásos kapcsolatai megtörnek és számtalan testi és pszichológiai tünet megjelenéséhez vezetnek (Herman, 2003).

Mivel a gyermekek személyiségének belső tartalma megfigyelhető minden általuk készített rajzon, ugyanúgy tükröződnek azok az érzelmi hullámzások, amelyek a válást követően jelentkeznek az apróságokon. A rajzelemzés során érdemes megfigyelni, milyen a kifejező szándék, jelöle mozgást, konzisztens-e a valóság és az ábrázolás viszonya, a valóságot vagy a képzeletében kialakult fantáziát, a vágyát rajzolja-e le.

Négyéves kortól a gyerekek által legjobban preferált téma az emberalak ábrázolása (Feuer, 2000; Gerő, 2003), így az elvált szülők gyermekeinek rajzaiból (különösen a családrajzoknál) kitűnhet a családszerkezet megbomlása.

Mivel arányérzékük ebben az életkorban még igen kezdetleges, azt rajzolják nagyobbra, amit fontosnak találnak, így bukkanhatunk emocionálisan felnagyított részletekre (Mérei-Binét, 1993).

A családrajz hagyományos értelmezéseit tekintve azt találjuk, miszerint valamely családtag relatív méretét a fontosság mutatójának tartják (Vass, 2003).

A gyermekek nagy része nem eleveníti meg a rajzán a válás után különköltözött szülőt, helyettük az őket nevelő családtag(ok) elevenednek meg, akiket gyakran emocionálisan felnagyított részletekkel ruháznak fel, pl.: hatalmas kéz, nagy száj stb. (1.rajz)

1.

Ha mégis megjelenítik az elköltözött szülőt, az legtöbbször valamilyen módon távolabb kerül a többi családtagtól. Nem ritka esetben sötét színekkel próbálják érzékeltetni a köztük és az elhagyó szülő között fennálló távolságot. (2.rajz)

2.

A megfigyelt gyermekek többsége ugyan megrajzolja a két leginkább előforduló testrészt (fej, szem, láb, törzs, kar, szál, orr), de formailag kevésbé fejlett emberalakokat ábrázolnak hasonló korú társaiknál.(3 a, 3b rajz)

Hasonló módon kerülnek megelevenítésre a házrajzok is. Mivel a világon minden lény és tárgy rendelkezik úgynevezett „felszólító jelleggel", így

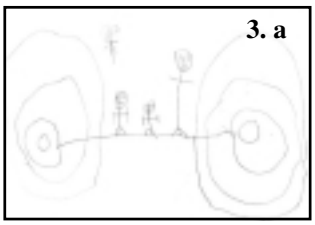
3. a

3. b

könnyen alkalmazhatunk emberi tulajdonságjelzőket egy jól tervezett és kivitelezett vagy éppen visszataszító és börtön-jellegű házra, például: kellemes, barátságos, embertelen (Feuer, 2000). A válási traumát átélt gyermek házrajzaiból következtethetünk arra, hogyan látja az otthont, a biztonságot és nyugalmat, avagy bezártságot, keserűséget kínáló helynek. Azt az otthont, ahol keserűséget és bizonytalanságot éltek meg, gyakran színtelennek vagy sötétnek mutatják be. (4a, 4b rajz)

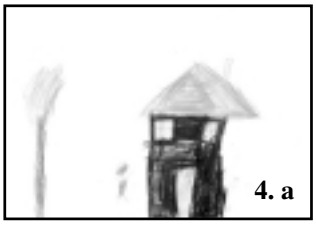
4. a

4. b

A bezártság érzését leginkább az ablakokra kerülő rácsokkal kívánják érzékeltetni, azonban előfordul olyan eset is, amikor elmarad az ablak és az ajtó ábrázolása is.(5a, 5b rajz)

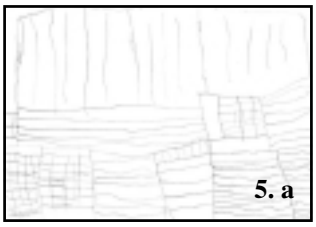
5. a

5. b

Némely gyermekrajzon irreleváns, felesleges részletezés volt megfigyelhető, amely leginkább a személy (jelen esetben a gyermek) csökkent biztonságérzetét, általános értelemben a szorongást mutatja (Buck, 1992). Hasonlóan irreleváns részletként szerepel a napba bezárt madár képe egy 4 éves kisfiú házrajzán (6.rajz). Minél rendezettebbek ezek a részletek, avagy minél szorosabban kapcsolódnak a rajz témájához, annál valószínűbb, hogy szorongásuk jól

6.

kontrollált. Patologikus jelentőséggel akkor bír, ha ezek a részletek elvonják a figyelmet a rajz témájától, esetleg elfedik azt (Vass, 2003).

A természeti tárgyak ábrázolása közül jelentősen kiemelkedik a fa-kép, amelynek hihetetlenül erős jellege van az azonosulásra. Könnyen és

hűen tükrözi vissza rajzoló személyiségét (ld. Karl Koch személyiségvizsgáló eljárása, a Fa-teszt, Ház-fa-ember teszt) (Vass Z., 2003).

Az elvált szülők gyermekeinek fa-rajzaiból megfigyelhető agresszió és impulzivitás. Ez leginkább a túlzottan sötét, nagy nyomáserősségű, többszörösen megerősített vonalakban jelenik meg. Az egyik vizsgált gyermekrajzon különösen észrevehető hogyan lyukad szinte át a rajzlap az erős nyomástól és a sokszorosan megerősített, markáns vonalaktól (7.rajz).

A traumát átélt szülők gyermekeinél elég szignifikáns jelleggel bír az a tény, hogy nem

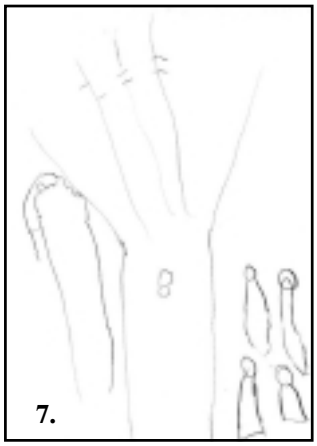

7.

ritkán szürkének, zavarosnak ábrázolják az őket körülvevő környezetet. Ilyen esetben lesz színtelen, egyhangú vagy éppen fekete a papírra kerülő farajz is (8.rajz).

Egyes pszichológusok szerint a gyermekrajzok esztétikumának forrása az emocionális sűrítés (Gerő, 2003). Egy-egy ilyen sűrítés során – amelyet leginkább az álomhoz lehetne

8.

hasonlítani – a rajz több tartalmat és élményt egyesíthet. Ezen az úton tárulhat ki teljes mértékben a gyermekek emocionális és élményvilága, az aktuális pszichés státusza.

Berghauer-Olasz Emőke

Felhasznált irodalom:

1. Cole M. – Cole R. S. : Fejlődéslélektan. Osiris kiadó, Budapest, 1998.

2. Feuer M. : A gyermekrajzok fejlődéslélektana. Akadémia kiadó, Budapest, 2000.

3. Gerő Zs. : A gyermekrajzok esztétikumaé Flaccus kiadó, budapest, 2003.

4. Mérei F. – V. Binét. Á. : Gyermeklélektan. Gondolat kiadó, Budapest, 1993.

5. Vass Zoltán : A rajzvizsgálat pszichológiai alapjai. Flaccus kiadó, Budapest, 2003.

6. Buck, J. N. (1992). (Revised by Warren, W. L.). House-Trree-Person Projective Drawing Technique Manual and Intermpretive Guide. Los Angeles: Western Psychologycal Services

Szalagfeltűző ünnepségek iskoláinkban

A szalagavató évszázadok óta a magyar iskolákban az egyik legmeghittebb ünnep. Amikor a végzős diákok mellére felkerül a zöld szalag – korábban zöld gomb -, jelezve, hogy ők már megfelelő tudással, felkészültséggel rendelkeznek ahhoz, hogy bizonyos munkákban besegítsenek a tanároknak, hogy felelősségteljesen elvállalhassák ezeket a megbízatásokat, s hogy meg is bíznak bennük. Azt is jelzi ez a zöld szalag, hogy ők a legnagyobbak a diákok körében, de akiknek még néhány lépés maradt az érettségiig.

Egy örömteli, egyben felelősségteljes pillanat, amikor az osztály visszatekint az eddig megtett útra, s a tanulók erőt merítve tanáraik, szeretteik bátorító szavaiból, megkezdik a felkészülést az előttük álló nagy erőpróbákra: az érettségi és felvételi vizsgákra.

Meghatóan szép szalagavató ünnepségre került sor Kárpátalja magyar középiskoláiban, líceumaiban, gimnáziumában. Képösszeállításunk ezekről számol be…

Nagyberegi Református Líceum

Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium

Karácsfalvi Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum

Beregszászi Kossuth Lajos Középiskola

VII. Nemzetközi Kárpát-medence Földrajzverseny Kárpátalján

Ez év augusztus 15–20. között Kárpátalján, Beregszászon került megrendezésre az immár hetedik alkalommal kiírt Nemzetközi Kárpát-medence Földrajzverseny és a vele egybekötött többnapos autóbuszos tanulmányi kirándulás-sorozat. A versenyt és tábort a budapesti székhelyű, de intenzív határon túli kapcsolatokat is ápoló Földrajztanárok Egylete hívta életre még 1998-ban. Mégpedig egyrészt azzal a céllal, hogy általa a Kárpát-medencén belül több országba szétszórt magyar fiatalok jobban megismerhessék egymást, valamint egymás országának földrajzi szépségeit. Másrészt azért is, hogy lehetővé váljon a különböző országokban élő, különböző oktatási rendszerekben földrajzot tanuló magyar gyerekek tudásszintjének összemérése. Magát a versenyt minden országban regionális selejtezők előzik meg, a nemzetközi döntő pedig évről évre más-más országban kerül lebonyolításra. Így juthattak el a kárpátaljai gyerekek az utóbbi hat évben kétszer-kétszer Magyarországra és a Felvidékre, egyszer-egyszer pedig Erdélybe és a Vajdaságba. Idén Kárpátaljára került a sor, hogy a döntőt megrendezze, és ehhez a legjobb helyszínnek Beregszász, nevezetesen a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bizonyult. A verseny témájául ezúttal a Kárpát-medence éghajlata és Kárpátalja idegenforgalmi értékei szolgáltak.

A versenyzők és az őket kísérő tanárok négy országból (Magyarország, Szlovákia, Románia, Ukrajna) érkeztek és a főiskola Kölcsey Ferenc Szakkollégiumában voltak elszállásolva. Ezt a főiskola és a szakkollégium vezetői (a magyarországi és kárpátaljai szervezők csekély pénzügyi lehetőségeit figyelembe véve) teljesen ingyen bocsátották a vendégek rendelkezésére. Ezért a szervezők ezúton is szeretnék kifejezni szívből jövő köszönetüket elsősorban dr. Orosz Ildikónak, a főiskola elnök asszonyának és Kohut Attilának, a szakkollégium igazgatójának.

A résztvevők étkeztetése a beregszászi Namény étteremben történt. Az étkezési és buszköltségeket a Földrajztanárok Egylete állta, non-profit szervezet lévén különféle pályázati pénzekből.

A magyarországi, erdélyi és felvidéki versenyzők, illetve kísérőtanáraik augusztus 15-én délben autóbusszal indultak el Budapestről és (kétórás kényszerű várakozás után az asztélyi határátkelőn) aznap este érkeztek meg Beregszászra. Magyarországról 11 diák és 2 kísérőtanár (Berkó Judit és Vízy Zsolt), Erdélyből 10 diák és egy tanárnő (Borsos Magdolna), a Felvidékről pedig szintén 10 diák és egy tanárnő (Szabó Andrea) érkezett (a vajdasági csapat különböző adminisztrációs és szervezési nehézségek miatt sajnos nem tudott elutazni Kárpátaljára). Itt csatlakozott a többiekhez a három kárpátaljai diák és jómagam, mint kísérőtanáruk, és mint a döntő kárpátaljai szervezője. A vacsora és a szállás elfoglalása után a nap kötetlen ismerkedési esttel zárult.

Másnap, augusztus 16-án (kedden) egy, a versenyre ráhangoló autóbuszos kirándulás következett a Beregszász–Munkács–Vereckei-hágó–Munkács–Beregszász útvonalon. Ennek során a résztvevők megtekintették a munkácsi várat, a beregvári Schönborn-kastélyt, a beregszentmiklósi kastélyromot, valamint a vereckei honfoglalási emlékmű torzóját is. Utóbbinál felemelő élmény volt négy ország fiataljaival együtt elénekelni a Himnuszt.

Augusztus 17-e, szerda volt a verseny napja. Maga a

Helyezés	Név	Terület	Kód	Írásbeli	Szóbeli	Összpontszám
1.	Balla Gyula	Kárpátalja	207	85	50	135
2.	Nagy Viktória	Felvidék	214	81	50	131
3.	Kovács Tímea	Kárpátalja	215	76	40	116
4.	Telegdy Andrea	Erdély	208	70	45	115
5.	Fisher Béla	Kárpátalja	202	79	35	114
5.	Sáfián Fanni	Magyarország	212	69	45	114
7.	Kovács Attila	Felvidék	217	72	35	107
8.	Horváth Klára	Magyarország	203	58	45	103
9.	Albert Karola	Erdély	206	62	40	102
10.	Zuber Szilvia	Felvidék	213	62	30	92
10.	Leelőssy Ádám	Magyarország	205	62	30	92
12.	Tóth Gábor	Magyarország	216	62	25	87
13.	Szegedi Anikó	Magyarország	201	52	30	82
14.	Dulló Ágnes	Erdély	209	61	20	81
15.	Vrábel Tünde	Felvidék	211	49	30	79
16.	Szomolnoki Anna	Magyarország	210	49	25	74
17.	Tánczos Emőke	Erdély	204	56	15	71

I. táblázat. A VII. Nemzetközi Kárpát-medence Földrajzverseny kárpátaljai döntőjének eredménylistája (1. korcsoport)

verseny, szokás szerint két korcsoportban (5–9. és 10–12. évfolyamok) került lebonyolításra. A korcsoportonként 17-17 versenyzőnek az előre kiadott kötelező irodalom alapján előbb egy kétórás, 100 pontos írásbeli tesztet kellett megoldania, majd a verseny szóbeli fordulója következett, ahol a résztvevők az előző nap szerzett élményeket is gyakran beleszőtték mondandójukba. A döntő összességében magas szakmai színvonalon zajlott, az írásbeli és szóbeli fordulók során a legtöbb versenyző igen alapos tudásról tett tanúbizonyságot. Az első korcsoportban, ahol nem volt kárpátaljai versenyző, a döntő végére holtverseny alakult ki az élen a magyarországi Bíró László és az erdélyi Kántor Lajos között. Így esetükben villámkérdésekkel dőlt el az első hely sorsa, mégpedig a magyarországi versenyző javára, aki (10 kérdésből) 8-7 arányban nyerte meg a „szétlövés"-t. A harmadik helyet itt az erdélyi Szenkovits Annamária szerezte meg (*I. táblázat*).

A második korcsoportban viszont, mintegy élve a hazai pálya előnyével, kárpátaljai siker született, mivel az első helyen Balla Gyula, a Beregszászi Magyar Gimnázium végzős diákja végzett. Ő szoros versenyben előzte meg a felvidéki Nagy Viktóriát, míg a harmadik helyezést a Beregszászi Magyar Gimnázium hetedikes diákja, Kovács Tímea érdemelte ki. A harmadik kárpátaljai versenyző, Fisher Béla is az élmezőnyben végzett, a BMG végzőse holtversenyben az ötödik helyet szerezte meg (*II. táblázat*)

Még aznap este megtörtént az ünnepélyes eredményhirdetés és a versenyzők megjutalmazása. Közülük senki sem távozott üres kézzel, helyezéstől függetlenül a szép kivitelű oklevélen vagy emléklapon kívül mindenki kapott valamilyen értékes földrajzi témájú könyvet, különféle térképeket, illetve a Földrajztanárok Egyletének logójával díszített pólót. Természetesen a legnagyobb értékű ajándékcsomagban a két korcsoport dobogósai részesültek.

Augusztus 18-án, csütörtökön újabb autóbuszos kirándulás következett, méghozzá munkácsi megállóval Ungvárra. A programban szerepelt munkácsi és ungvári belvárosi séta, valamint az ungvári vár és a szomszédságában lévő falumúzeum (skanzen) megtekintése és alapos bejárása is.

Augusztus 19-én a résztvevők az ellenkező irányba indultak, a nap végső állomása a huszti várrom volt. Persze útközben megtekintették a muzsalyi romtemplomot, a nagy-muzsalyi református templomot, kis kitérővel a tiszaújlaki Turul-emlékművet, a nagyszőlősi Perényi-kastélyt és parkját, valamint a huszti református erődtemplomot is. Nagymuzsalyban Tóth Zoltán, Huszton pedig Józan Lajos lelkipásztorok foglalták össze készségesen a helyi református templom történetét. Információban gazdag előadásukat ezúton is hálásan köszönik a verseny szervezői.

A huszti várhegy megmászásán és a várrom megtekintésén felbuzdulva az autóbusz tovább haladt Szeklence felé, hogy ott a résztvevők megnézzék a kárpátaljai jellegzetességnek számító egykori görög katolikus fatemplomok talán legszebbikét. Hogy a visszaút se legyen unalmas, Felsőveresmartnál jobbra fordulva többek között Beregkisfalud (Szilce), Alsóremete, Nagybereg és Kígyós érintésével értek vissza Beregszászra.

Augusztus 20-án, nemzeti ünnepünk reggelén a tábor kárpátaljai része véget ért, de a résztvevők még egyszer buszra szálltak, hogy (szokás szerint) Budapestre utazzanak, és ott ünnepeljék e jeles napot. Délután négy óra tájban érkeztek meg a fővárosba, majd némi pihenés és a vacsora után elindultak a Duna-partra, hogy onnan csodálják meg az ünnepi tűzijátékot. Az idei tűzijáték még a szokottnál is színpompásabbra sikeredett, mintegy méltó lezárásaként a VII. Nemzetközi Kárpát-medence Földrajzverseny döntőjének. Másnap reggel aztán minden csapat, közte a kárpátaljai is hazaindult (most már vonattal), de előtte még döntés született arról, hogy a jövő évi nemzetközi döntőt ismét Magyarország rendezi.

Fodor Gyula,
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára, a verseny kárpátaljai szervezője

Helyezés	Név	Terület	Kód	Írásbeli	Szóbeli	Összpontszám
1.	Bíró László	Magyarország	117	77	45+8	122+8
2.	Kántor Lajos	Erdély	116	77	45+7	122+7
3.	Szenkovits A.	Erdély	104	66	40	106
4.	Vígh Tamás	Magyarország	114	51	45	96
5.	Molnár Bence	Magyarország	112	57	35	92
6.	Kelemen Csongor	Erdély	106	56	35	91
6.	Gajda Cecilián	Magyarország	113	51	40	91
8.	Nagy Dóra	Felvidék	110	46	30	76
8.	Varga Anna	Felvidék	111	41	35	76
10.	Mészáros Éva	Felvidék	109	46	25	71
11.	Sauer Gyula	Felvidék	101	55	15	70
11.	Tóth Enikő	Felvidék	108	50	20	70
11.	Zavaczky János	Magyarország	115	40	30	70
14.	Baróthi László	Erdély	102	59	10	69
15.	Butyka Júlia	Erdély	103	55	10	65
16.	Varga Zsombor	Erdély	105	45	5	50
17.	Jókai Anikó	Felvidék	107	36	10	46

II. táblázat. A VII. Nemzetközi Kárpát-medence Földrajzverseny kárpátaljai döntőjének eredménylistája (2. korcsoport)

Írásbeli feladatlap a középiskolák és honismereti szakkörök számára a „Kárpátalja földrajza és idegenforgalmi értékei” c. témakörből

1. EGYSZERŰ VÁLASZTÁS

A következő feladatokban egy kérdés és négy lehetséges válasz található. A válaszok közül csak **egy** helyes, ezt kell kiválasztanod és betűjelének bekarikázásával megjelölnöd.

1. Melyik az Ukrán-Kárpátok részét képező Keleti-Beszkidek legmagasabb csúcsa?

A) a Sztoj *C) a Pop Iván*
B) a Pikuj *D) a Nagy-Pietrosz*

2. Ki írta a „Bereg vármegye monographiája” c. helytörténeti-helyismereti művet?

A) Rómer Flóris *C) Henszlmann Imre*
B) Zombory Gusztáv *D) Lehoczky Tivadar*

3. Mennyi volt a történelmi Máramaros vármegye területe?

A) 9716 km² *C) 3783 km²*
B) 12800 km² *D) 1213 km²*

4. Melyik Kárpátalja legjelentősebb, még ma is álló földvára?

A) a kovászói *C) a huszti*
B) a munkácsi *D) a borsovai*

5. Milyen hatás érvényesül az egykori Ugocsa vármegye éghajlatában?

A) óceáni *C) kontinentális*
B) mediterrán *D) monszun*

6. Mennyi a magyarok részesedése Kárpátalja összlakosságából?

A) több mint 15 % *C) alig 8 %*
B) kb. 12 % *D) közel 21 %*

7. Ki foglalta el az ungvári várat 1619-ben?

A) Bethlen Gábor *C) Bocskai István*
B) Drugeth György *D) Bercsényi Miklós*

8. Melyik kárpátaljai városban található híres református erődtemplom?

A) Munkács *C) Técső*
B) Beregszász *D) Huszt*

9. Melyik hágó képez átjárót a Kárpátokon a Fekete-Tisza völgyéből?

A) a Tatár-hágó *C) a Vereckei-hágó*
B) az Uzsoki-hágó *D) a Toronyai-hágó*

10. Kárpátalja melyik településén található a híres Perényi-kastély?

A) Ungvár *C) Nagyszőlős*
B) Rahó *D) Ilosva*

A feladat összpontszáma: 10 pont

2. IGAZSÁGKERESÉS

A következő feladatokban tíz állítás olvasható. El kell döntened, hogy az állításokban megfogalmazott tartalom **IGAZ** vagy **HAMIS**. Ha az állítás szerinted igaz, akkor **I**, ha pedig hamis, akkor **H** jelet kell melléje tenned.

11. Kárpátalja 1918-ig a magyar királyság szerves része volt.

12. A magas gerincű Északkeleti-Kárpátok éghajlatválasztó szerepet töltenek be.

13. Kárpátalja síkvidéki részének természetes növénytakarója a zárt erdő.

14. Az egykori Schönborn-kastély a Munkács melletti Beregvár községben található.

15. A nevickei várat a 14. század elején Aba Amadé építtette.

16. Kárpátalján a II. világháború óta folyamatosan nő a zsidók száma.

17. Kárpátalja területe közel 50 %-ban hegyvidék.

18. Aknaszlatina település mellett található Ukrajna egyik legjelentősebb kősólelőhelye.

19. Ma a kárpátaljai magyarok fele református vallású.

20. Beregszászt délről észak felé a Vérke nevű csatorna szeli át.

A feladat összpontszáma: 10 pont

3. TÖBBSZÖRÖS VÁLASZTÁS

Az alábbi feladatban minden állításhoz négy földrajzi fogalom tartozik. Az állítás nem csak egy fogalomra vonatkozhat, de többre is (vagy egyikre sem) az alábbi változatok szerint:

A – az állítás az 1., 2. és 3. fogalomra igaz
B – az állítás az 1. és 3. fogalomra igaz
C – az állítás a 2. és 4. fogalomra igaz
D – az állítás mind a négy fogalomra igaz
E – az állítás egyik fogalomra sem igaz

A kiválasztott nagybetűt írd az állítás mellé!

21. Volt görög katolikus fatemplommal rendelkező település Kárpátalján:

1. Száldobos *3. Szeklence*
2. Ósándorfalva *4. Husztsófalva*

22. A Tisza kárpátaljai mellékfolyója:

1. Tarac *3. Latorca*
2. Nagyág *4. Laborc*

23. Jelentős gyógyfürdőhely:

1. Salánk *3. Bátyú*
2. Nagyszőlős *4. Bilke*

24. Jellemző kárpátaljai fafajta:

1. tölgy *3. erdeifenyő*
2. tatárjuhar *4. éger*

25. A kárpátaljai magyar irodalom meghatározó személyisége:

1. Balla László *3. Kovács Vilmos*
2. Révész Imre *4. Kassai Antal*

26. Számottevő kárpátaljai nemzetiség:

1. fehérorosz *3. lengyel*
2. román *4. orosz*

27. Középkori várral, várrommal rendelkező település:
1. Szerednye *3. Visk*
2. Királyháza *4. Ungvár*
28. Jelentős kárpátaljai állóvíz:
1. Szinevéri-tó *3. Ozorai-tó*
2. Szent Anna-tó *4. Medve-tó*
29. Az Ukrán-Kárpátok vulkáni eredetű hegyvonulata:
1. Erdős-Kárpátok *3. Keleti-Beszkidek*
2. Máramarosi-havasok *4. Gorgánok*
30. Híres kastéllyal rendelkező település Kárpátalján:
1. Dolha *3. Radvánc*
2. Szentmiklós *4. Beregszász*
A feladat összpontszáma: 10 pont

4. MENNYISÉGI ÖSSZEHASONLÍTÁS

E feladatokban két mennyiség, „a" és „b" nagyságrendi viszonyát kell eldöntened. A három lehetőség a következő:

A – „a" nagyobb, mint „b"

B – „b" nagyobb, mint „a"

C – a két mennyiség egyforma vagy megközelítőleg azonos (különbségük 10 % alatti)

A megfelelő válasz betűjelét írd a mondatok előtti vonalra!

31. *a) A történelmi Ugocsa vármegye területe*
b) A történelmi Bereg vármegye területe

32. *a) A magyarok részesedése Kárpátalja lakosságából 1989-ben*
b) A magyarok részesedése Kárpátalja lakosságából 2001-ben

33. *a) Beregszász város lakosságának száma*
b) Munkács város lakosságának száma

34. *a) A Tisza kárpátaljai hossza*
b) Az Ung kárpátaljai hossza

35. *a) Kárpátalja járásainak száma*
b) Magyarország megyéinek száma

36. *a) A görög katolikus egyházhoz tartozó hívők száma Kárpátalján*
b) A római katolikus egyházhoz tartozó hívők száma Kárpátalján

37. *a) Kárpátalja legmagasabb pontjának magassága*
b) Magyarország legmagasabb pontjának magassága

38. *a) Az évi középhőmérséklet az Ukrán-Kárpátokban*
b) Az évi középhőmérséklet a Hajdúságban

39. *a) A születéskor várható élettartam Kárpátalján*
b) A születéskor várható élettartam Erdélyben

40. *a) Técső magyar lakosságának száma*
b) Rahó magyar lakosságának száma

A feladat összpontszáma: 10 pont

5. HIBAKUTATÁS

A következő feladatokban egy kérdés vagy állítás és négy lehetséges válasz található. **Minden feladatban egy válasz hibás**. Ezt kell kiválasztanod és betűjelének bekarikázásával megjelölnöd.

41. Melyik településen nem tart fenn gimnáziumot a Kárpátaljai Református Egyház?
A) Nagybereg *C) Tivadarfalva*
B) Kőrösmező *D) Nagydobrony*

42. Melyik építészeti nevezetesség nem Ungváron található?
A) az Arany Páva étterem *C) a görög katolikus püspöki palota*
B) a régi vármegyeháza épülete *D) a bazilita szerzetesrend kolostora*

43. Melyik nem híres kárpátaljai kötődésű festőművész?
A) Munkácsy Mihály *C) Erdélyi Béla*
B) Hollósy Simon *D) Balla D. Károly*

44. Melyik nem megyei alárendeltségű város Kárpátalján?
A) Csap *C) Huszt*
B) Nagyszőlős *D) Beregszász*

45. Melyik folyó nem a Tiszát táplálja?
A) a Borzsa *C) a Prut*
B) a Talabor *D) az Ilosva*

46. Melyik hegység nem az Ukrán-Kárpátok vulkáni vonulatának tagja?
A) a Vihorlát *C) a Szvidovec*
B) a Nagyszőlősi-hegység *D) a Szinyák*

47. Melyik település közelében nem található ásványtartalmú forrás?
A) Újlak *C) Szolyva*
B) Polena *D) Sajántelep*

48. Melyik család nem tartozott a reformáció terjedésének támogatói közé Kárpátalján?
A) a Rákócziak *C) a Perényiek*
B) az Esterházyak *D) a Dobók*

49. Melyik nem híres kárpátaljai kötődésű zeneszerző?
A) Zádor Dezső *C) Boniszlavszky Tibor*
B) Márton István *D) Hidi Endre*

50. Melyik település nem rendelkezik román kori templommal?
A) Csetfalva *C) Tiszabökény*
B) Gerény *D) Palágykomoróc*

A feladat összpontszáma: 10 pont

6. RELÁCIÓANALÍZIS

Az alábbi feladatok olyan összetett mondatokból állnak, amelyek első része egy állítás, a második része pedig egy indoklás. Az állítások és indoklások önmagukban lehetnek igazak vagy hamisak. Az igaz állítások és indoklások vagy közvetlen összefüggésben vannak egymással, vagy pedig nincs közöttük ilyen kapcsolat. Így jön létre az alábbi öt variáció:

A – az állítás igaz, az indoklás igaz, közöttük fennáll az összefüggés

B – az állítás igaz, az indoklás igaz, de közöttük nincs összefüggés

C – az állítás igaz, az indoklás hamis

D – az állítás hamis, az indoklás igaz

E – az állítás hamis, az indoklás hamis

Keresd ki az egyes mondatoknak megfelelő variációt, és annak betűjelét írd a mondat előtti vonalra!

51. A történelmi Máramaros vármegye mindig is sűrűn lakott terület volt, mert sóbányái kiemelkedő gazdasági jelentőséget kölcsönöztek neki.

52. Kárpátalja időjárása rendkívül változatos, mert területén a nyugat-európai óceáni és a kelet-európai kontinentális hatások egyaránt jelentkeznek.

53. Kárpátalja gazdaságában az iparé a vezető szerep, mert innen származik Ukrajna ipari termelésének több mint 10 %-a.

54. A két világháború közötti Kárpátalján rendkívül élénk volt az építészeti tevékenység, mert ekkor épült ki Ungvár Galagó nevű városrésze.

55. Az ungvári vár igen jó védelmi helyzettel rendelkezett, mert az Ung folyó jobb partján magasodó vulkanikus eredetű sziklára épült.

56. A tél Kárpátalján legkorábban Rahó környékén köszönt be, mert az itteni síkvidék fölött szabadon áramolhatnak a hideg szibériai kontinentális légtömegek.

57. A legváltozatosabb formájú és rajzolatú mély völgyek a Kárpátok külső vo-nulatát tagolják, mert a hegység gerincén széles hágók vezetnek át.

58. Beregszászt a 13. század közepéig Lampertházának nevezték, mert a tele-pülést Szent László öccse, Lampert herceg alapította.

59. A Kárpátok növényzete nem képez önálló flóratartományt, mert egyaránt megtalálhatók itt a közép-európai, az alpesi és az őshonos flóraelemek is.

60. Kárpátalján gyakran pusztítanak a kora tavaszi és a késő őszi fagyok, mert a területen kelet-nyugati irányban fokozódik a kontinentalitás mértéke.

A feladat összpontszáma: 10 pont

7. TOPOGRÁFIA

Ebben a feladatban az alább felsorolt kárpátaljai települések **magyar** elnevezését kell megadnod. Ezt a település ukrán neve melletti pontozott vonalra kell írnod.

61. Szvaljava .....
62. Vinohragyiv .....
63. Mizshirja .....
64. Tyacsiv .....
65. Uzshorod .....
66. Veliki Berehi .....
67. Irsava .....
68. Volovec .....
69. Mukacseve .....
70. Perecsin .....

A feladat összpontszáma: 10 pont

8. RAJZOS FELADAT I.

A következő feladatban az alábbi vázlattérképen előre feltüntetett földrajzi objektumokat kell felismerned és megnevezned. A válaszokat az objektum betűjele melletti pontozott vonalra írd!

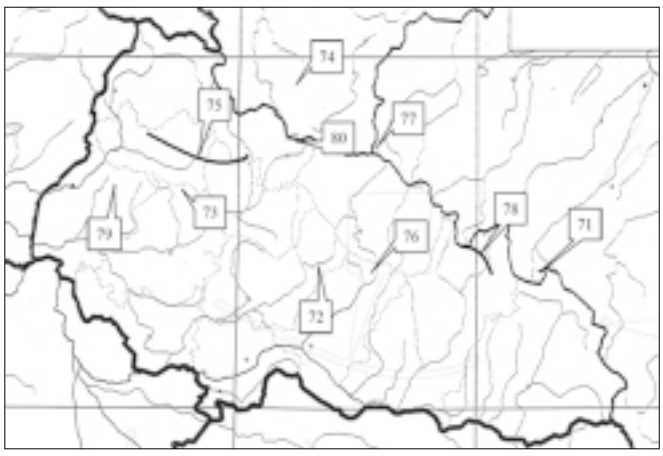

71. ..... -csúcs
72. ..... város
73. ..... folyó
74. ..... -hágó
75. ..... -hegység
76. ..... folyó
77. ..... -tó
78. ..... -hegység
79. ..... város
80. ..... -csúcs

A feladat összpontszáma: 10 pont

9. RAJZOS FELADAT II.

E feladat során az alább körülírt földrajzi objektumokat kell helyesen megnevezned és a mellékelt vázlattérképen feltüntetned, odaírva az illető objektum nevét is. A megnevezéseket a körülíró mondat utáni pontozott vonalra írd, csak ezután tüntesd fel az objektumokat a vázlattérképen.

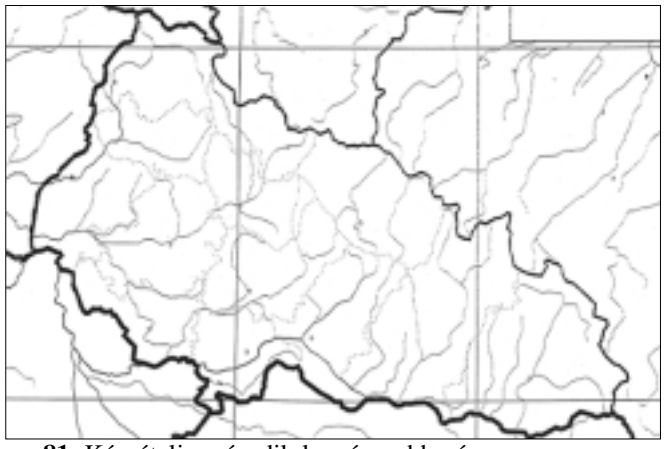

81. Kárpátalja második legnépesebb városa:
.....

82. Az Ukrán-Kárpátok legmagasabban húzódó hágója:
.....

83.Kárpátalja leghosszabb folyója:
.....

84.Kárpátalja egyetlen magyar többségű városa:
.....

85. Az Ukrán-Kárpátok második legmagasabb csúcsa:
.....

86. Kárpátalja közigazgatási központja:
.....

87. Kárpátalja harmadik legnépesebb városának folyója:
.....

88. Kárpátalja legnagyobb területű járása: .....
.....

89. Kárpátalja legfontosabb kősólelőhelye: .....
.....

90. Az azonos nevű vulkáni hegység lábánál fekvő város:
.....

A feladat összpontszáma: 10+10 pont

A teszt során megszerezhető maximális pontszám: 100 pont

Fodor Gyula,
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára

Általános iskola – „társbérletben”

Kárpátalján igen sok tanintézmény működik eredetileg nem iskolának szánt épületben. Így van ez Tiszakeresztúrban is.

– A múlt század 80-as éveinek az elején lebontották a község régi iskoláját, a telkén felépítették a Tiszakeresztúr, Karácsfalva és Puskino földjeit egykoron megművelő Haladás Kolhoz irodaházát, mi pedig 1984-ben beköltöztünk a falu óvodájának az épületébe – tekint vissza a múltba Dobsa Aranka iskolaigazgató. – Kezdő pedagógusként, akkor sem örültem a dolognak, s ma sem tartom helyesnek ezt a megoldást, mert igaz, hogy mi foglaljuk el az épület háromnegyedét, de így is szűkösen vagyunk. Díszterem híján egy-egy nagyobb – s mégis túlzsúfolt – tanteremben bonyolítjuk le az iskolai rendezvényeket (például a karácsonyi, a húsvéti, az anyák napi ünnepséget). Étkezdét sem tudunk kialakítani a falak közt, noha ez év szeptember 1-jétől minden iskolában biztosítani kellene az alsósok ingyenes étkeztetését, s tornatermünk sincs, így jó időben az iskolai sportpályán tartjuk meg a foglalkozásokat (télen, amennyiben a hóviszonyok engedik, síelnek a gyerekek, sílécekkel ugyanis jól el vagyunk látva), ha viszont a körülmények nem teszik lehetővé a kinti foglalkozásokat, akkor tornaórán a tantermekben sakkoznak, dámajátékoznak a tanulók…

A tetemes összegekbe kerülő iskolabővítés mellett megoldást jelenthetne, ha az iskola megszerezné a ma jóformán kihasználatlanul álló egykori kolhozirodát, melyben kialakíthatnának egy 30 – 40 férőhelyes étkezdét, az alagsorban pedig egy tornatermet is. Gondot okoz viszont, hogy az iskola és az óvoda közös otthonától eltérően, a volt kolhozirodát nem kapcsolták be a gázvezeték-hálózatba, így további kiadásokkal járna a földgáz bevezetése. Mindenesetre az iskola a Nagyszőlősi Járási Állami Közigazgatás, valamint a helyi önkormányzat felé is jelezte fent említett óhaját, bár gyors megoldásra nem számíthat a tantestület…

– Hány gyerek tanul ebben az iskolában?

– 105 gyermekkel kezdtük az új tanévet – magyarázza Dobsa Aranka. – Sajnos, a tavalyi 12 elsőshöz képest idén csak hét kis nebulót vehettünk fel az iskolába, így ez az első év, amikor csökkent az első osztályosok létszáma, a demográfiai helyzet pedig azt mutatja, hogy a következő esztendőkben sem számíthatunk több kis jövevényre. Jó jel viszont, hogy újabban, ha kis mértékben is, de növekedni kezd a születések száma, ám ennek hatása csak hat év múlva éri el az iskolát.

– Az oktatói gárda…

– Ami a tantestületet illeti, mivel az egyik pedagógusunk jelenleg gyesen van, így most 15 tanárunk foglalkozik a gyermekekkel, s két új alsós tanítónővel, valamint egy szervező pedagógussal bővült a kollektíva – folytatja az igazgatónő. – A magyar tannyelvű iskolák többségéhez hasonlóan nálunk is akadnak gondok az államnyelv, valamint az ukrán irodalom oktatásával kapcsolatban. Orosz nyelv és irodalom szakos pedagógus tanítja a két tárgyat, aki amúgy ukrán anyanyelvű, s elvégezte a szükséges átképző tanfolyamot (egyébként ő a magyar iskolákban folyó ukrán nyelvoktatás járási módszerésze). Az alsó osztályosok megkapták a szükséges tankönyveket, ígérik, hogy az ötödikesek is hozzájutnak a kiadványokhoz, míg a többiek a tavalyi tankönyveket használják, az irodalomkönyvek tekintetében pedig a szomszédos Puskino ukrán tannyelvű általános iskolája segít ki bennünket, használt kiadványokat kapunk tőlük…

Maradva a könyveknél: négy-öt évvel ezelőtt a magyarországi Pro Renovanda Cultura Alapítvány pályázatán 30 ezer forintot nyertek magyar szépirodalmi művek, illetve a nemzeti történelemmel kapcsolatos ismeretterjesztő kiadványok beszerzésére. A múlt évben pedig a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség – a Duna TV-n keresztül – segédanyagokként felhasználható magyarországi tankönyveket adományozott az iskolának, melyeknek – egyebek mellett – igencsak hasznát látják a világirodalom oktatásában. Egyházi, illetve KMKSZ-vonalon használt számítógépeket kaptak az adminisztrációs munkák elvégzésére. S ha már az alapítványi támogatásokról is szó esett, mindenképpen meg kell említenünk, miszerint tavaly sportszerek beszerzésére kaptak pénzt az Illyés Közalapítványtól. Rosszabb a helyzet az audiovizuális segédeszközök terén: mindössze egy nem éppen fiatal tévékészülék áll a rendelkezésükre.

Kellemes meglepetésként ér viszont a tanintézet egyik helyiségében 2002-ben kialakított, gazdag s folyamatosan bővülő néprajzi múzeum, a maga szép, régi szőtteseivel, háziipari eszközeivel, ruháival és berendezési tárgyaival, melyek mellett iskolatörténeti kiállítás is látható a falak között.

– A gyermekek helybeli házak padlásairól, a fészerekből szedték, szedik össze a tárgyi néprajz alkotásait – tájékoztat az iskolaigazgató. – A lakók jó partnerek a gyűjtésben, nem gördítenek elé akadályokat, készségesen ideadják, amiket kérünk, hisz’ náluk úgyis csak porosodnának ezek a tárgyak. Mi pedig örülünk, hogy meg tudjuk őrizni múltunk emlékeit – teszi hozzá…

Ami pedig az iskolában folyó oktatói munka színvonalát illeti, jellemző, hogy a tanulók évek óta jó eredményeket – köztük dobogós helyezéseket is – érnek el a megyei tanulmányi versenyeken, ami meggyőzően bizonyítja, hogy egy kistelepülésnek is lehet erős tanintézete.

Lajos Mihály

Közel húsz évig tartott az építkezés

Szeptemberben átadták a szernyei iskola új szárnyát

A munkácsi járási Szernye község történetének hosszú fejezetét teszi ki annak az új iskolaszárnynak az építése, mely közel 20 évig készült. Az alapokat 1986-ban rakták le, majd pénz híján többször is leállt az építkezés. 1998-ban külföldi segítők révén új lendületet vett ügy, ám további hét évbe telt, míg teljesen elkészült az épület. Ilyen előzmények után érthető, hogy a falu apraja-nagyja ünnepként élte meg 2005. szeptember elsejét, amikor átadták az elkészült, modern berendezéssel felszerelt régi-új iskolaépületet. Ebben a tanévben 256 gyerek tanul a Szernyei Általános Iskolában. Szeptemberben végre a 14 osztály mindegyikének jutott külön tanterem, így nem kell két váltásban oktatni a nebulókat.

A Szernyei Általános Iskola régi épülete nyolc tanteremnek adott helyet, a párhuzamos osztályokban két váltásban folyt az oktatás. Szükségét lát-

ták továbbá egy tornateremnek, klubteremnek, így természetes, hogy szorgalmazták az iskola bővítését. A nyolcvanas évek derekán felhúzott falakra azonban tető már nem került – elfogyott a pénz. Állami finanszírozás híján közel egy évtizeden át mosta eső a csupasz téglafalakat. 1998-ban a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség közvetítésével a svájci Pro Kárpátalja Alapítvány segített a szernyei iskolán, támogatásukkal 2001-re tető került a kétszintes épületszárnyra. 2002-től kezdődően a munkácsi járási tanács évente több-kevesebb forrással segítette a belső munkálatok előrehaladását. 2003 őszére helyükre kerültek az ajtók, ablakok, 2004-ben befejezték a külső-belső vakolást.

Az idény nyárra elkészült új épületben tíz tágas tanterem, továbbá informatikai szaktanterem, korszerűen felszerelt tornaterem szolgálja a gyerekeket, az utóbbiban öltöző, zuhanyzó is helyet kapott. A megyei állami közigazgatási hivatal közoktatási főosztálya modern iskolabútorral látta el a tanintézményt. Az udvaron műkőből rakott széles járda készült, jelenleg egy étkezde kialakításán dolgoznak.

Az iskolaépület átadási ünnepségén Bimba Károly iskolaigazgató megköszönte a támogatást a svájci Pro Kárpátalja Munkacsoportnak, a KMPSZ-nek, a KMKSZ-nek, és a járás azon vezetőinek, akik állami pénzforráshoz segítették az iskolát. „Az építkezés során sokszor úgy éreztem, a külföldiek szívesebben segítenek, mint a helyi hatalmi szervek, akiknek ez kötelességük lett volna. Idővel ez a hozzáállás megváltozott, sikerült az iskolaépítést a Munkácsi járás költségvetéséből finanszírozni, amiben nagy szerepe van a megyei és a járási közigazgatási hivatal vezetőinek” – mondta az igazgató.

Bimba Károly közel harminc éve vezeti a szernyei tanintézményt. Az iskolaépítés terén kifejtett állhatatos munkájának elismeréseként a Megyei Állami Közigazgatási Hivatal részéről Oleg Havasi (a megye jelenlegi kormányzója) elismerő oklevelet nyújtott át számára. Az iskolaavatón jelen volt a Kovács Miklós, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke, Gulácsy Géza, a KMKSZ Munkácsi Középszintű Szervezetének elnöke, Orosz Ildikó, a KMKSZ elnöke.

Béres László helyi református lelkész a tanévnyitón arra intette a diákokat, hogy a tudás elsajátítása mellett az emberség, tisztelet, hit és szeretet, emberi értékek megszerzése is nagyon fontos. „S nem utolsósorban, őrizzétek meg magyarságotokat, magyar népünk kultúráját, hitet és örömet tanuljatok” – fogalmazott köszöntőjében a tiszteletes. **Popovics Zsuzsanna**

Segítettek a holland testvérek

A Kisgejőci Középiskola környékén a nyár folyamán igencsak nagy volt a sürgés-forgás. Építőanyagot szállító járművek jöttek-mentek, forgott a betonkeverő, az állványon keményen dolgoztak a munkások. Ilyet még nem tapasztalt a százéves öreg iskolaépület, amelyre mostanra már nagyon ráfért a felújítás.

Ezt a hatalmas munkát a Devenberi Gold Chate Ukrajine Contrackt református segélyszervezet aktivistái vállalták magukra, akik a tanév kezdetére egy gyönyörű, európai színvonalon felújított épületet adtak át az itteni gyerekeknek. Hasonló színvonalon oldották meg az étkezde épületének nagyjavítását is. Amikor ott jártunk, már javában folyt a vizesblokk építése. Mint megtudtuk, amiben csak tudtak, a helybéliek is segítettek: mindenki azon volt, hogy az új iskola mihamarabb elkészüljön.

Mivel Ungvárról a Tiszaágtelek fel vezető útnak ezt a szakaszát ismét sok kátyú ékteleníti, mostanság kevés autós jár erre. Ám aki ez idő tájt megfordul a községben, megpillantva a tanintézményt és a hozzá tartozó épületeket, a játszóteret, önkéntelenül is felsóhajt: „Öröm (ilyen) iskolába járni…” **-ardai-**

Keresztrejtvény

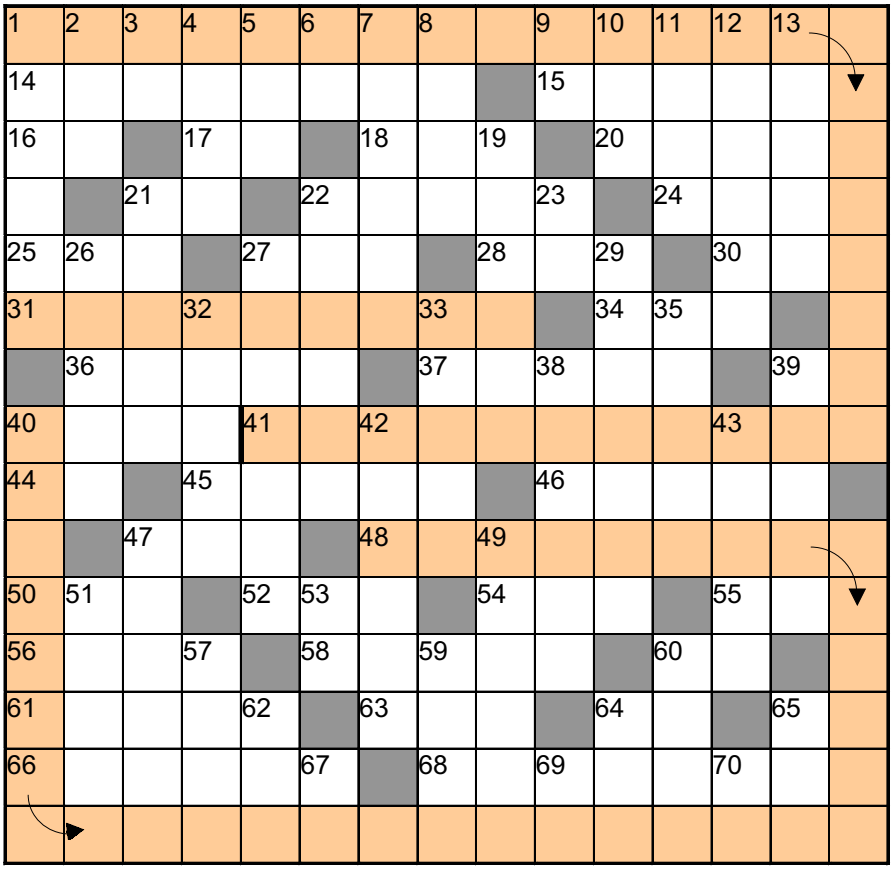

Az ábra vízszintes 1., 31., 41., függőleges 40. és vízszintes 48. számú soraiban Fodor Géza Varióla című versének négy sora fejthető meg.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (Zárt betűk: T,T,Á). 14. Méltatlankodó. 15. Kér, latinul. 16. Római 600. 17. Paripa. 18. Rádióhullám. 20. Közép-amerikai őslakos. 21. Magunk. 22. Színmű. 24. Hosszú ideig. 25. Tarlódarab! 27. Költő (Ida, 1904–89). 28. Argentin válogatott kapus. 30. Iráni földrengés által elpusztult város. **31. A második sor első része.** 34. Szóösszetételek elején: új. 36. Zárat nyitó eszköz. 37. Összecseng. 39. Antonov tervezte repülőgép. 40. Operaénekesnő (Sylvia). **41. A második sor második része.** 44. Párosan szép! 45. Gombás gabonabetegség. 46. A teljesítmény régebbi mértékegysége. 47. Norvég válogatott labdarúgó. **48. Az idézet negyedik sora (Zárt betű: A,I).** 50. Tömkeleg része! 52. Foggal őröl. 54. Fürdőedény. 55. Rendőr nincs nélküle! 56. Írország hivatalos neve. 58. Méz jelzője lehet. 60. A kobalt vegyjele. 61. Bensőséges állapot. 63. Könnyezik. 64. Azonos betűk. 65. Állóvíz. 66. Mobil telefonmárkák. 68. Szépia.

FÜGGŐLEGES: 1. Német tájképfestő (1801–51). 2. Fenyőfajta. 3. Egynemű vágó! 4. A Lipari-szigetek régebbi neve. 5. Szlovénia sportjele. 6. Úszó fele! 7. … Benes – cseh államférfi. 8. A nyomás régebbi mértékegysége. 9. Arrafele! 10. Szögmérték. 11. Spanyol építész. 12. Ölelő. 13. Hanga. 19. Ukrán város. 21. Evet. 22. Mez, fürdőruha. 23. … Derek – színésznő. 26. Megró. 27. Város része. 29. Rugós légnyomásmérő. 32. Működik a puska. 33. Fukar, mástól sajnáló. 35. Alapeszmék. 38. Erodálás, kopás. 39. Fejlődő, növelővel. **40. Az idézet harmadik sora (Zárt betűk: E,K,K).** 42. Mássalhangzó típusa. 43. Medréből kilépő. 47. Becézett Ferenc. 49. Rövid mássalhangzót elnyújtva ejt. 51. Az utcára hajít. 53. Talmi. 57. … Pelin – bolgár költő. 59. Süteményféle. 60. Olasz eredetű köszönés. 62. Piláfdarab! 64. Utca német rövidítése. 65. A hét vezér egyike. 67. Kicsinyítő képző. 69. Tiltószó. 70. Hertz.

Összeállította: Balázsi Csaba

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

Főszerkesztő: Kovácsné Marton Erzsébet

A szerkesztőbizottság: Benedek Imre, Gönczy Sándor, Gulácsy Géza, Riskó Márta, Simon Bálint

Tördelőszerkesztő: Fábián Zoltán

Kiadja a KMPSZ megbízásából a PoliPrint Kft. 88000 Ungvár, Turgenyev u. 2.

Felelős kiadó: Orosz Ildikó

Fotók, illusztrációk: Kárpátinfo sajtószolgálata

Lapengedély száma: 3T N 5, **Példányszám:** 4150

Levelezési cím: 90200 Beregszász, O. Kobiljanszka u. 17. Tel.: (8-2-41)-2-37-47

web: www.kmpsz.org.ua **e-mail:** kmpsz@azm.uz.ua

Megjelenik az ILLYÉS KÖZALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

A KMPSZ terjesztésében ingyen jut el a pedagógusokhoz

A szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelenő szerzői véleményekkel. A publikációkban közölt tényekért minden esetben a szerző viseli a felelősséget. A beérkező kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.